

«Пошуково-дослідницька діяльність дошкільників в природному довкіллі»: навчально-методичний посібник.
– Полтава, 2022. – 198с.

Григорян І. М., вихователь
ПДНЗ № 19 «Барвінок»
Полтавської міської ради
Полтавської області

Рецензенти:

Васильєва Олена Олександрівна – консультант ЦПРП
Полтавської міської ради;
Ждан Тетяна Анатоліївна – директор Полтавського
закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 82 «Оленка»

Навчально-методичний посібник містить теоретичну та практичну частини щодо організації пошуково-дослідницької діяльності в природному довкіллі в закладі дошкільної освіти.

Представлені матеріали допоможуть педагогам, батькам розвивати пізнавальний інтерес дітей до об'єктів та явищ природи, вихованню в них екологічної культури.

Полтава 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. Теоретичні основи пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку у природному довкіллі.	
1.1. Основні шляхи ознайомлення дошкільників із довкіллям	8
1.2. Дослідницький метод та його роль у пізнанні навколишньої природи.....	11
1.3. Особливості пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку	14
РОЗДІЛ II. Організація природничої пошуково-дослідницької роботи із дошкільниками в дитячому закладі.	
2.1. Методи в пошуково-дослідницькій роботі з дітьми дошкільного віку.....	20
2.2. Дослідницько-пізнавальна діяльність в режимі дня дошкільного закладу.....	33
2.3. Організаційно-методичний аспект дослідницької роботи в ЗДО	38
2.4. Безпека життєдіяльності дітей при проведенні дослідницької роботи.....	48
2.5. Робота з батьками у дослідницько-пошуковій діяльності.....	50
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56
ДОДАТКИ.....	60

ВСТУП

Виховання в дитини інтересу до навколишнього світу й пізнання природи, залучення до спільної з дорослими екологічно доцільної діяльності пробуджується в малюка в дошкільному віці і важлива роль в цьому належить дошкільному закладу, сім'ї, родині. Завдання дорослого допомогти дитині помітити красу довкілля: і хмари в небі, і траву, і різнобарв'я квітів, дерев, цікавий світ тварин і птахів. Одним із засобів формування екологічної свідомості і виховання культури почуттів, постійного залучення їх у конкретно життєвих ситуаціях є нескладна пошуково-дослідницька діяльність, експериментування в природі. Прості досліди збуджують у дітей інтерес до явищ і об'єктів природи, дають змогу дивуватися, відчувати себе дослідниками, мислителями. Спрямовують пізнання, дають змогу вдумливо досліджувати, всебічно розглядати, вчать думати, розв'язувати проблемні запитання, розвивати потяг до пошуків самостійних шляхів пізнання. Викликають бажання милуватися і насолоджуватися природою, відчути радість від власне зроблених досліджень і висновків. Важливо не поспішати дорослому з висновками, дати дитині можливість подумати, розглянути і самостійно зробити висновок, відкриття.

За оновленою програмою «Дитина» основними завданнями пізнавального розвитку

дитини – сприяти розвитку пізнавальної активності дитини в різних сферах життєдіяльності, в обстеженні предметів, об'єктів. Навчити критично мислити. У Базовому компоненті дошкільної освіти зазначено, що необхідно з дитинства формувати систему знань, умінь, навичок, цінностей, щодо вивчення та поведіння дитини в довкіллі. Важливо закріплювати в свідомості малюка, щоб він запам'ятав: будь-яка форма практичної взаємодії зі світом природи створює можливості для життя, що природа – це, власне, доповнення «Я» людини.

Об'єктами дослідження є сонце, небо, хмари, повітря, ґрунт, пісок, вода, тверді і м'які речовини. У процесі дослідів діти розуміють значення повітря для життя рослин, тварин і людини. Дізнаються про властивості повітря, чинники, які його забруднюють і які очищають. Як дбати про своє здоров'я, як правильно дихати.

Усвідомивши проблему живої істоти в повітрі, діти зрозуміють, що ні в якому разі не можна утримувати тварин у щільно закритих коробках, банках.

Спостерігаючи за кімнатними рослинами, діти усвідомлюють, що для життя рослин необхідні вода, тепло і світло. Доглядаючи рослини, діти вчаться берегти красу, милуватися нею, помічати цікаві перетворення, розуміють, що одним рослинам потрібно для життя багато світла, інші краще ростуть в затінених місцях; одні рослини

потребують багато вологи, інші – менше. Спостерігаючи за деревами, діти усвідомлюють, що це живі істоти. Вони мають важливе значення в житті людини: не тільки прикрашають наше життя, але і є основним засобом очищення повітря.

Як залежить ріст рослин від кількості тепла бачимо в період сезонних змін у природі. У різні пори року під час прогулянки звертаємо увагу не тільки на зовнішні зміни рослин, а й намагаємось з'ясувати разом з дитиною їх причини.

Однією з головних причин, змін у природі, є забруднення середовища – повітря, ґрунту, води. Важливо, щоб діти усвідомили значення людини – зберегти чистоту природного середовища. Тому так важливо сформувані правила поведінки в природі, економити природні ресурси.

Метою моєї роботи є:

- Формування знань про основні природні фактори, явища та взаємозв'язки, розвиток допитливості і логічного мислення дітей;
- Формування елементів екологічного світорозуміння;
- Розвиток у дитини позитивного емоційно-ціннісного ставлення до природного довкілля;
- Формування практичних умінь та навичок, дбайливого ставлення до природи;
- Формування постійної потреби у зміцненні і збереженні власного здоров'я та здоров'я інших людей.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ

1.1. Основні шляхи ознайомлення дошкільників із довкіллям

«Діти – дослідники від народження».

Василь Сухомлинський

Довкілля – поле пізнавальної діяльності, зона актуального розвитку.

Головним принципом ознайомлення дітей з довкіллям є безпосереднє дослідження об'єктів та явищ, результати якого повинні узагальнюватися та відбиватися в діяльності дошкільнят. Тому, пошуково-дослідницька діяльність червоною стрічкою проходить через всю пізнавальну діяльність дітей.

Дослідження – це усвідомлене здобуття нових знань, адже це постановка і розв'язання нової проблеми принаймні для себе.

Саме дослідження допомагає дошкільникам пізнавати навколишній світ. І саме етапи наукового дослідження вони несвідомо використовують, ознайомлюючись із довкіллям. Підготовка дитини до дослідницької діяльності, навчання її вмінь та навичок дослідницького пошуку стає найважливішим завданням сучасної освіти.

Доступна для дітей дошкільного віку пошуково-дослідницька діяльність під керівництвом

дорослого створює широкі можливості для виховання в малят пізнавального інтересу до довкілля та розуміння його значення.

У різних дітей потреба до дослідницької діяльності виражена різною мірою. І не останню роль тут відіграє середовище, в якому живе дитина, умови розвитку в дитинстві.

Від самого народження вони починають самостійно обирати теми власних досліджень, з часом отримують перші результати. Звісно, спочатку не всі етапи дослідження наявні в повному обсязі, але кожний із них присутній тією чи іншою мірою навіть у найперших дослідженнях.

Пошуково-дослідницька діяльність сприяє створенню активної пізнавальної діяльності в дітей, збагачує, урізноманітнює педагогічний процес; її елементи органічно переплітаються з іншими видами дитячої діяльності. Спираючись на базові завдання дітей з різних ліній розвитку, пошуково-дослідницька діяльність поглиблює весь процес розвитку дитини, формує системні та глибокі знання про навколишній світ і взаємозв'язках і залежностях. Пошуково-дослідницька діяльність найближче підводить дитину до проблеми, а винагородою за активність та допитливість малюків є їх самостійні відкриття у світі природи. Дитяча зацікавленість, бажання до пізнання дає змогу формувати особистісні якості, зокрема сприяє

формуванню здатності прогнозувати результати власної діяльності та поведінки.

1.2. Дослідницький метод та його роль у пізнанні навколишньої природи

За даними опитування у ставленні дошкільнят до пошуково-дослідницької діяльності в природі переважає когнітивний компонент. Отож активність дитини доцільніше розвивати у пізнавальній діяльності. Її основними видами є пошукова робота, спостереження, екологічне моделювання.

Психолого-педагогічними дослідженнями встановлено, що за допомогою пошуково-дослідницької діяльності у дитини досить легко формуються орієнтувальні вміння, інтелектуальні та практичні дії, розвиваються мисленнєві процеси; доведена й ефективність створення разом із дорослим екологічних моделей. Доцільність експериментування зумовлена розмаїттям природних явищ, змінністю і циклічністю сезонних ознак, прихованістю причинових зв'язків.

Проблема пошуково-дослідницької діяльності дошкільників вивчалася, як в історично-педагогічній спадщині, так і в сучасних дослідженнях відомих педагогів та психологів.

Так, на велику роль праці у вихованні маленьких дітей вказували західноєвропейські педагоги Я.А. Коменський, Й.Г. Песталоцці, Р. Оуен, Ф. Фребель, М. Монтесорі. Першочергового значення праці в природі і пошуково-дослідницькій діяльності у вихованні підростаючого покоління надавав засновник вітчизняної педагогіки К.

Ушинський. Дуже важливими є методичні вимоги К. Ушинського до організації пошуково-дослідницької діяльності: вона повинна бути різноманітною, посиленою і неодмінно такою, що активізувала б роботу дитячої думки.

У сучасній педагогіці і психології в Україні проблема дитячої пошукової діяльності посідає значне місце. Праці В. Котирло, Л. Подоляк розкривають механізм формування самостійності в дитячій діяльності, особливості розвитку ставлення дітей до праці, оціночних відносин.

Педагогічні дослідження в Україні останніх років (В. Павленчик, Г. Біленька, М. Машовець, Н. Кот, Н. Кривошея) розглядають нові аспекти виховного впливу трудової діяльності дітей на формування позитивних взаємовідносин дітей в спільній діяльності під час експериментування.

Досліди дуже нагадують фокуси, вони посилені для дошкільників.

Структура дослідництва: постановка проблеми, пошук шляхів її розв'язання та побудова гіпотез; вирішення завдання за допомогою практичних дій. Кожен етап потребує мобілізації психічних зусиль особистості, творчого пошуку. Досліди сприяють формуванню в дітей пізнавального інтересу до природи, розвиткові спостережливості, мисленнєвої діяльності, усвідомленню причинно-наслідкових зв'язків. Найчастіше досліди проводять з дітьми старшого

дошкільного віку. З дітьми трьох-чотирьох років можна виконувати окремі пошукові дії та прості досліди, які не потребують довготривалих спостережень та складних умовиводів. Правильних відповідей може бути кілька, тож нехай діти активно діляться своїми нестандартними думками і припущеннями.

1.3. Особливості пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку

Природа – це теж любов ...
любов нашої планети до нас ...
вона так само віддає більше,
ніж отримує,
але при цьому не покидає нас,
але якщо перестати берегти її зовсім,
вона може втомитися і пов'янути ...

Марія Мацкевич

Творчим розвитком прогресивних ідей і поглядів на природу, що закладені О. Водовозовою, А. Шлегер, Є. Тихєєвою, є праці сучасних учених. В останніх увага акцентується на глибокому ознайомленні дітей з рослинами (З. Плохій, Н. Яришева), на організації пошуково-дослідницької роботи (Н. Лисенко), вивчаються можливості засвоєння дітьми знань про сезонні зміни в житті рослин (Е. Заикілд).

Зосередження уваги вихователя на поєднанні різних способів подачі дітям знань про природу, формуванні у них практичних умінь і навичок взаємодії з нею, вихованні бережливого ставлення до неї на заняттях і в повсякденному житті водночас сприяє інтелектуальному, дієво-вольовому та емоційно-чутливому розвитку дошкільника.

Закономірності екологічної культури особистості, особливості процесу екологічного

виховання дітей дошкільного віку, аналіз видів діяльності й засобів, що їх стимулюють та екологізують, викликають потребу вибору найефективніших з-поміж них, які мають забезпечити оптимальну результативність роботи дошкільного закладу в цьому напрямі. Таким активним засобом є пошуково-дослідницька діяльність дітей, бо вони є природженими дослідниками, які активно шукають інформацію про довкілля. Малюки намагаються зрозуміти свій світ шляхом спостереження та експериментування.

Саме природна допитливість дітей обумовлює їх навчання. Психолого-педагогічні дослідження свідчать, що діти дошкільного віку можуть розуміти причини деяких простих явищ і здатні до елементарних логічних міркувань у тому разі, якщо завдання спираються на спостереження або практичну діяльність.

У результаті дослідницької діяльності у дітей формуються елементарні навички пошукової діяльності, посилюється інтерес до явищ живої і неживої природи, активізується самостійна розумова діяльність.

Пошуково-дослідницька діяльність найближче підводить дитину до проблеми, а винагородою за активність та допитливість малюків є їх самостійні «відкриття» у світі природи. Адже під час досліду дитина сама розв'язує пізнавальне завдання за допомогою наявних у неї знань, умінь і навичок,

виконуючи різні перетворюючі дії. У результаті знаходить правильні шляхи його розв'язання, а також подібних завдань з варіативністю змісту й ознак. Об'єкт пізнання при цьому постає перед дитиною в різних зв'язках, співвідношеннях зі спорідненими об'єктами, речами, явищами. Дитина на правах відкривача пізнає динаміку і статистичність природних явищ.

Елементарна пошукова діяльність, як форма ознайомлення дітей з природою забезпечує найбільш високий ступінь активності самодіяльності дітей. Вона дозволяє сформувати у дітей уявлення про явища природи, виявити їх причини і взаємозв'язки.

Дошкільників завжди приваблюють об'єкти та явища природи. Тому на першому етапі важливо, перш за все, дібрати цікавий матеріал, доступний для дитячого сприймання та експериментування.

Поряд з природними об'єктами, що знаходяться в умовах свого існування і задовольняють пізнавальні інтереси дітей, доцільно спеціально створювати матеріальне середовище, яке б стимулювало дитячу допитливість.

У той же час дітей необхідно готувати до пошукової діяльності. Педагогу потрібно врахувати те, що знання як результат самостійного „відкриття” дитини формуються на знаннях попередньо засвоєних. Лише за цієї умови задовольняється природна допитливість дитини.

При переході до другого етапу важливо, щоб діяла система роботи з проведення дитячого експериментування, яка б ґрунтувалася на застосуванні різної тактики взаємодії вихователя та дитини. Зважаючи на те, що становлення пізнавальної активності відбувається по-різному на різних вікових етапах (у молодшому віці дитина звертається із запитання „чому?” до дорослого, а старший дошкільник це запитання ставить собі), то й характер взаємодії дорослого з вихованцями різного віку теж має бути різним. При цьому дорослий має спрямувати пізнавальну активність на конкретні предмети та явища.

Отже, дослідницька робота є провідною для дітей всіх вікових меж. Адже дитина від народження досліджує навколишній світ, робить свої власні відкриття. В ЗДО досліди переходять від гри вдома, до структурованої, цілеспрямованої діяльності. Все починається з постановки проблеми, пошук шляхів її розв'язання та висунення припущення (гіпотези); вирішення завдання за допомогою практичних дій. Для результативності такої діяльності дитина має засвоїти знання та вміння для саморегуляції дослідницької діяльності.

Організація дослідницької діяльності дітей напряду залежить від вихователя. Підбір засобів і методів, їх навчальне навантаження, варіанти дослідів мають відповідати віковим особливостям та розумовим можливостям дітей, тому важливо чітко ставити цілі та шукати способи їх реалізації. Вихователь має зацікавити дітей, створити атмосферу очікування, а потім задовольнити їх сподівання.

Доведено, що дослідницька діяльність розвиває спостережливість, увагу до навколишнього світу, допитливість. Також ця діяльність позитивно впливає на розвиток мислення, адже охоплює всі мисленнєві процеси. Це в свою чергу підвищує рівень розвитку мовлення дошкільників. Діти мають висловлювати свої припущення, обговорювати хід дослідів та підводити підсумки, аналізувати результати. Така діяльність ще дозволяє краще

спостерігати за причинно-наслідковими зв'язками у світі, розкривати їх суть.

Важливо, що дослідницька діяльність є ефективним інструментом при формуванні у дошкільників самостійності. Саморегуляція є необхідним надбанням, яке в школі буде безцінним. Діти в ході дослідів починають спокійніше відноситись до помилок, адже в науці негативний результат - це також результат.

Дослідницька робота впроваджується в молодшій групі, де має елементарний вигляд і діти лише спостерігають за перебігом дослідів, а от в старшій групі діти самостійно можуть організувати досліди, бути їхніми ініціаторами. Тому закономірно вважати пошуково-дослідницьку діяльність невід'ємною для повноцінного розвитку особистості дошкільника.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРИРОДНИЧОЇ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ ІЗ ДОШКІЛЬНИКАМИ В ДИТЯЧОМУ ЗАКЛАДІ

2.1. Методи в пошуково-дослідницькій роботі з дітьми дошкільного віку

Від завдань, мети поставлених вихователем та змісту навчального матеріалу залежить і підбір засобів, форм та методів навчання. Для дітей в дошкільному віці важливим є розвиток сенсорних еталонів та поглиблення чуттєвого досвіду. Для цього доцільно використовувати наочні і практичні методи. Для розкриття та повного аналізу матеріалу необхідно застосовувати словесні методи: бесіду, пояснення, розповідь. Це стосується і організації дослідницької діяльності, вихователь обирає, які методи, засоби буде використовувати, щоб різнобічно подати дітям матеріал.

Кожен метод впливає на особливості організації роботи вихователя і дітей. Як правило, в педагогічній практиці орієнтуються на комплексне застосування різноманітних методів.

Знання, на думку К. Ушинського, формуються на основі конкретних образів, сприйнятих дитиною. «Цей хід навчання від конкретного до абстрактного, від уявлення до думки такий природний і ґрунтується на таких зрозумілих психічних законах, що відмовлятися від його необхідності може лише той, хто зовсім відхиляє необхідність дотримуватися

у навчанні вимог людської природи взагалі і дитячої особливо».

Методи роботи з дітьми в дослідницько-пошуковій діяльності

Словесні

- розповідь;
- бесіда;
- читання творів художньої літератури (слухання дітьми);
- інструктаж

Наочні

- ілюстрація;
- демонстрація;
- спостереження

Практичні

- ігри;
- прості досліди;
- моделювання

Розкриємо сутність основних методів для організації дослідницької діяльності дітей дошкільного віку.

Словесні методи навчання

Використання цих методів дозволяє вихователю конкретизувати, поглиблювати, уточнюють уявлення дітей про навколишній світ.

Головна особливість та суть методів у тому, що інформація дітям подається через слово вихователя, а сприймання її здійснюється у процесі слухання.

Ці методи є універсальними, адже доповнюють інші методи, що дає більш ефективний результат. Використовуючи ці методи вихователь полегшує дітям процес систематизації та узагальнення їх знань про природу.

Основними словесними методами, які використовують у навчанні дітей дошкільного віку є розповідь, читання (слухання дітьми) творів художньої літератури, інструктаж та бесіда.

Розповідь — це метод навчання, який полягає у оповідній та описовій формі висвітлення навчального матеріалу. Один із самих універсальних методів, що дозволяє збагатити досвід дітей враженнями, викликає різні емоції, почуття, розбурхує уяву створенням певних образів.

Розповідь вихователя має бути з чіткою метою, художньою формою, забарвлена емоціями та

переживаннями, основою на вже відомих дітям знаннях.

Розповідь може стосуватися будь-якої сфери діяльності, подій, фактів, але неодмінна нести в собі нові знання.

Роль розповіді в організації дослідницької діяльності полягає в підготовці до роботи, не інструктаж, а як основа, діти дізнаються необхідну інформацію і можуть організувати подальшу роботу.

Інструктаж - ознайомлення зі способами виконання завдань, використання інструментів, приладів і матеріалів, дотримання техніки безпеки, показ необхідних дій та організації робочого місця.

За змістом інструктаж є вступний, поточний та заключний. Перед початком самостійної діяльності дітей проводиться вступний інструктаж.

Його суть у знайомленні дітей із змістом роботи та особливістю виконання завдань, аналізу їх результатів. Поточний інструктаж полягає у консультуванні дітей під час безпосередньої роботи. Заключний інструктаж вихователь використовує для аналізу результатів самостійної діяльності дітей.

Бесіда у дошкільному закладі - це розмова дитини і вихователя, групи і вихователя, дитини з дитиною з певної теми. Бесіду застосовують у навчанні для узагальнення і систематизації знань про навколишній світ. Важливим є розвивати мовленнєві вміння дітей на інших заняттях, для

продуктивного діалогу під час дослідницької діяльності. Необхідно дотримуватися структури бесіди, враховуючи її вид, добирати запитання за темою, щоб дитина могла чітко та зрозуміло дати відповідь.

Велику роль в ознайомленні дітей з природою займає *художня література* (казки, вірші, загадки, забавлянки, заклички ...), вона містить не лише цікаву інформацію про природу, а й має у собі емоційний заряд, котрий і формує ставлення до певного явища. Добрі ліричні вірші ненав'язливо виховують у дітей любов до навколишнього світу, навчають розрізняти добро і зло, пізнавати навколишній світ не лише розумом, а й серцем, а це – найголовніша умова для екологічного виховання людини.

Дослідницька робота організовується на спілкуванні, обміні думок, суджень, тому цей метод є невід'ємним при організації такої роботи.

Наочні методи навчання

Основною метою цих методів є показ та використання зображень, моделей об'єктів і явищ для розкриття їх суті. Наочні методи існують у тісному зв'язку зі словесними і практичними методами. Поєднання цих методів дозволяє ознайомити дошкільнят з об'єктами, процесами, явищами, в їх натуральному вигляді або в символічному зображенні за допомогою малюнків, карт, плакатів, репродукцій, схем тощо. Сучасні

можливості дозволяють залучати інноваційні технології для роботи з цими методами, зокрема ІКТ.

Ілюстрація – наочний метод навчання, який полягає у безпосередньому показі об'єктів, явищ, процесів у їх символічному зображенні (фотографії, малюнки, схеми, графіки та ін.).

Демонстрацію використовують для формування уявлень про недоступні для безпосереднього сприймання об'єкти, процеси явища навколишнього світу. Її застосовують для вдосконалення і систематизації знань дітей про предмети і процеси.

Метод демонстрації полягає у показі дітям натуральних предметів або їх зображень (картин, відео). При демонстрації всі предмети мають відповідати величині, бути реальними, не викривляти дійсність, а їх зміст — відповідати пізнавальним можливостям дітей певного віку.

У дошкільному закладі для демонстрації використовують: спеціально створені дидактичні картини (серії про рослин, тварин тощо); репродукції картин відомих художників (пейзажі, натюрморти, казкові сюжети та ін.); книжкову графіку (ілюстрації до художніх творів); предметні картинки, згруповані за відповідними темами («Кухня», «Море», «Професії» та ін.). З використанням ІКТ можлива демонстрація через

слайди презентації, відеоролики, комп'ютерні програми для дітей.

Важливо не нехтувати гігієнічними нормами (тривалість, якість зображення, відстань, освітлення та ін.) та враховувати вікові можливості дітей, для сприйняття інформації в такому вигляді.

Спостереження – це активне, поступове, цілеспрямоване сприйняття дітьми об'єктів, явищ, процесів навколишнього світу.

Під час спостереження у дітей розвивається мислення, адже під час сприйняття діти аналізують побачене, виділяють основні ознаки, функції, особливості предметів, встановлюють причинно-наслідкові зв'язки. За допомогою нього діти удосконалюють мовленнєві навички (описуючи результати своїх спостережень) та сенсорні процеси (відчуття, сприймання).

Спостереження буває короткочасним (наприклад, за поведінкою тварини) і тривалим (за будівництвом будинку, ростом рослини тощо). У процесі навчання використовують такі види спостережень:

- розпізнавальні - застосовують для ознайомлення з новими об'єктами, поглиблення уявлень дітей;
- спостереження за зміною і перетворенням об'єктів.

Суть полягає у тому, що діти спостерігають за об'єктами в їх динаміці, порівнюючи різні стани, перехід від одного до іншого. Це стимулює розвиток пізнавальної активності дітей;

- репродуктивні спостереження.

Дошкільна педагогіка ставить такі вимоги до спостереження як методу навчання:

1) обґрунтованість, зрозумілість мети спостереження, раціональність завдань, які постають перед дітьми;

2) посиленість для дітей, врахування вікових та індивідуальних особливостей дошкільнят, їхніх інтересів та потреб, при виборі об'єкта спостереження;

3) організованість процесу спостереження;

4) активізація знань дітей та інтересу для подальшого використання органів чуття;

5) спонукати дітей до самостійності;

6) застосування дітьми засвоєних знань під час спостереження в подальшому навчанні.

Практичні методи навчання

Практична діяльність дітей, при правильній організації вихователем, спрямована на формування та засвоєння знань, умінь і навичок.

Доцільність тих, чи інших практичних методів залежить від вікових особливостей дітей та уже наявних у них ЗУН.

Для дітей молодшого та середнього віку така діяльність організовується безпосередньо за зразком, а от в старшій групі діти переходять до самостійної роботи. До цих методів належать вправи, ігри, прості досліди, моделювання.

Вправи - це багаторазове повторення дітьми розумових і практичних дій, зміст яких заданий педагогом.

Класифікуючи вправи за функціональним призначенням маємо такі види:

- вправи, що направлені на відтворення вивченого матеріалу, мета яких закріплення знань. Діти навчаються розрізняти відоме та невідоме, розуміти результати діяльності та зіставляти його із передбачуваним, виправляти помилки та невідповідності, а ще розвивається самоконтроль. Ці вправи використовуються частіше;
- вправи, націлені на застосування наявних знань, умінь і навичок у нових ситуаціях. Ці вправи сприяють розвитку самостійності, вмінню діяти не за планом, наполегливості;
- творчі вправи. Спрямовані на застосування нових дій і операцій, якими діти ще не засвоїли.

Вправи є універсальним методом для організації диференціації, оцінювання та контролю роботи. Через велику різноманітність вправи є доцільними при використанні таких фільтрів: вікові особливості, зміст матеріалу, цілі вихователя.

Гра є провідною діяльністю дошкільників, тому і широко використовується педагогами. Ігри мають за мету спростити, зробити більш доступнішим, цікавішим поданий вихователем дидактичний матеріал.

Гра є каталізатором для розвитку уваги, уваги та мислення дітей дошкільного віку.

Вихователі використовують різні види ігор під час організації діяльності дітей:

- творчі ігри (сюжетно-рольові, театралізовані, режисерські та ігри-драматизації, будівельні);
- ігри з правилами (дидактичні, настільні, друковані, рухливі).

Творчі завдання та ігри спрямовані на формування в дітей дбайливого ставлення до природи, навичок екологічної та моральної поведінки в природному середовищі.

Неабияке задоволення приносять дітям **ігри-драматизації**, в яких діти в тих чи інших ролях демонструють різні форми екологічної поведінки, закріплюють свої екологічні знання, а потім оцінюють їх.

Потрібно дуже уважно ставитися до **дитячих запитань**, пропонувати разом знаходити відповіді, або давати дітям можливість самим пізнати істину («Розглянь! Поспостерігай! Перевір! Подумай!»). це дає змогу не лише задовольнити природну допитливість дітей, а й формувати глибокий інтерес до природи.

Прості дослід. Полягають у перетворенні предмета, явища чи ситуації з метою виявлення прихованих якостей об'єктів, установлення зв'язків між ними та ін. Такі дії є пошуковими.

Їх зміст залежить від навчально-пізнавальних завдань, які ставить вихователь, до можливостей дитини діяти самостійно.

Пошукові дії дітей дошкільного віку сприятливо впливають на розвиток вміння визначати властивості та стани предметів (холодний - теплий; літає – плаває; перехід води у пару тощо).

До самостійної пошукової діяльності залучаються старші дошкільники, а от діти молодшого та середнього віку виконують лише елементи такої діяльності, через брак досвіду та знань.

Досліди проходять еволюцію – від простих практичних дій задля отримання результату, до повноцінної дослідницької діяльності.

Моделювання. Основною метою моделювання є заміщення, це дозволяє об'єкти реальної дійсності замінити на їх зображення або певні знаки.

Використання моделей дозволяє легше та зрозуміліше розкрити суть, властивості, зв'язки між природними об'єктами. Це дає можливість споглядати та проводити спостереження за явищами, які недоступні в даний момент.

Головне завдання закладу дошкільної освіти – пробудити й розвинути в дитини інтерес до досліджень, відкриттів, створити необхідні для цього умови. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні визначає зміст знань дошкільників із різних сфер людської життєдіяльності, зокрема:

«Природа є: екологічне спрямування, виховання різнобічної й гармонійної особистості, орієнтованої на відтворення екологічної культури суспільства, комплексний підхід, що передбачає розвиток чуттєвої сфери, засвоєння певного кола знань та оволодіння практичними вміннями». У Законі України «Про дошкільну освіту» визначено головні завдання дошкільної освіти, одне з них – це свідоме ставлення до себе, оточення та довкілля.

2.2. Дослідницько-пізнавальна діяльність в режимі дня дошкільного закладу

Видатний вітчизняний педагог В. Сухомлинський дбав про те, «щоб діти були допитливими дослідниками і відкривачами світу, щоб істина постала перед ними не як готовий висновок, поданий педагогом, а у вигляді яскравої картини навколишнього світу, пережитої з трепетним биттям серця». Тож не дивно, що у закладах дошкільної освіти пошуково-дослідницьку діяльність проводять на заняттях, прогулянках та в повсякденному житті.

Деякі приклади організації пошукової діяльності в зимовий період у різних вікових групах.

1.3 однієї руки зняти рукавичку. На обидві руки піймати сніжинки.

2.Простежити перетворення в морозний день сніжинок у воду від подиху.

3.У посудині винести теплу воду і поставити у сніг.

4.Сніг у посудині занести у приміщення. Звернути увагу на брудну воду на дні посудини.

5.У кілька посудин вмістити льодяні бурульки і поставити їх у різні місця групової кімнати.

6.Кристалики інію обережно зняти з поверхні і помістити у тепле приміщення.

7.Сушіння лялькової білизни у різну погоду: теплу, вітряну, тиху, похмуру, морозну.

8. Наповнити дві банки теплою водою. Одну з них закопати у сніг, іншу залишити на повітрі.

9. Скляні пробірки порівну наповнити водою. Поставити їх у місця з різною температурою повітря (на вулиці, в кімнаті). Спробувати зліпити сніжки із сухого снігу в рукавичках і без них.

10. В морозну погоду зволожити сухий сніг.

11. Довести невелику кількість води до кипіння, над посудиною з водою помістити холодну тарілку принесену з вулиці. Запотівшу тарілку винести на холод.

12. Посудину з водою винести на вулицю. Підігріти посудину із льодом.

13. Розглянути снігову крупу, спробувати її нагріти.

14. У дві прозорі склянки налити воду з крану та із талого снігу.

15. Спробувати підняти фанерні ящики наповнені снігом та піском.

16. В морозну погоду, напередодні потепління, прикрити один чи кілька предметів, рослин. Звернути увагу на утворення інею.

17. Доторкнутися до посудини з нагрітою водою, водою кімнатної температури і принесеною з холоду.

18. В декілька пробірок набрати снігу різного забруднення і перетворити його на воду.

19. В кінці зими, коли пригріває сонце, доторкнутися до стіни будинків, кори дерев. Біля стіни рівним шаром покласти трохи снігу.

У повсякденному житті можна провести такі системи дослідів:

1. Чи є повітря у сирому курячому яйці?

Візьміть сире куряче яйце і опустить його обережно на дно каструлі з теплою водою. Варить яйце. Зверніть увагу дітей на те, що на шкарлупці з'являються крихітні повітряні бульбашки, які виходять з яйця.

Розкажіть дітям про будову яйця, про необхідність повітря для розвитку пташенятка. Закінчіть цю розповідь акцентом: без повітря неможливе життя.

2. Чи можна дізнатись, де ця схованка, не розбиваючи яйця?

Налийте у глибоку миску води з міцним розчином солі. Опустить в цю воду яйце. Подивіться, яким місцем яйце сплило на поверхню. Саме тут міститься повітряна бульбашка. Яйце більш важкою частиною опускається на дно. Помітьте це місце олівцем. А тепер знімайте шкарлупку і отримайте підтвердження досліду.

3. Чи ховається в яйці повітряна бульбашка?

Візьміть круто зварене яйце. Обережно, поступово зніміть шкарлупку. Покажіть дітям, як шкарлупка щільно прилягає до самого яйця. Та от в одному місці кругленьке, гладеньке, обтічне яйце має

заглибину. Так, в цьому місці в яйці було сховано повітря.

До організації пошуково-дослідницької діяльності з водою можна використати таку систему:

1. Ми вдихаємо з повітрям воду або під час дихання ми виділяємо воду.

Запропонувати дітям подихати на дзеркальце або на холодне скло. (Дзеркальце помутніло, запотіло). Провести пальцем по запотілому склу. Чому палець став мокрим? Звідки взялася вода? Це ми її виділяємо під час дихання. За добу людина втрачає багато води, і її треба поповнити: випити або спожити з їжею.

2. Як зробити чисту воду?

Взяти склянку води з різними домішками: зерном, паличками, ниточками. Пропустити через паперовий фільтр в другу склянку.

Найчистішу воду одержують шляхом охолодження водяної пари. Вона не містить ніяких домішок. На носик чайника одягнуть склянку, баночку, а під нею прилаштуйте глибоке блюдце чи мисочку. Закрийте чайник кришкою і починайте кип'ятити воду. Вода випаровуватиметься через носик. Пара, торкаючись стінок холодної банки, охолоджується і знову перетворюється на воду. Крапельки води мають стікати на блюдце.

3. Вода міститься у продуктах.

У цілий сухий поліетиленовий пакет покладіть кілька свіжих фруктів або овочів. Можна покласти зелень петрушки, кропу. Пакет потрібно щільно зав'язати і покласти в холодильник. Через добу вийняти пакет та показати дітям, що на внутрішній поверхні пакета видно крапельки води. Звідки взялася вода? Так, вона міститься в овочах і фруктах.

Розрізати огірок навпіл, посолити або поскребти ложечкою. Показати дітям сік. Взяти свіжу ягоду вишні й засушену вишню. Видавити зі свіжої вишні краплю соку. Намагались зробити це і з сухої вишні. Обговорити цю ситуацію: чому не можна отримати соку із сухого плоду? Де поділася вода?

Кілька скибок чорного та білого хліба в різних пакетах покласти в холодильник. Через добу засвідчити появу вологи на внутрішній поверхні пакетів. Вода знаходиться і у хлібі.

2.3. Організаційно-методичний аспект дослідницької роботи в ЗДО

Діти дошкільного віку за своєю природою – допитливі дослідники навколишнього світу.

Розуміючи значення експериментування для інтелектуального розвитку дитини в дитячому садку, варто започаткувати лабораторію, яка має бути оснащеною необхідним устаткуванням і матеріалами для реалізації дитячої експериментальної роботи.

Основні умови організації пошуково-дослідницької роботи в ЗДО:

- наявність водопостачання в приміщенні;
- вироблення вихователем спільно з дітьми правил безпечної поведінки в дитячій лабораторії.

Мета дослідницької діяльності в дитячій лабораторії:

- активізувати знання у процесі праці;
- користуватися «механізмом думання»;
- формувати вміння здійснювати елементарну прогностичну оцінку своїх майбутніх результатів;
- забезпечити можливість поглиблення й розширення уявлень про навколишній світ, оволодіння певними прийомами його дослідження;
- стимулювати експериментування, прояв фантазії;
- розвивати самостійність й ініціативу, прагнення до дослідницької діяльності;

- формувати усвідомлення поетапного пошукового процесу, розуміти значущість усіх його компонентів (пояснення, дослід, висновок);
- розвивати й удосконалювати навички і вміння дитини в дослідницькій діяльності.

Основне устаткування дитячої лабораторії:

- прилади-помічники: мікроскоп, збільшувальне скло, чашкові ваги, пісочні годинники, компаси, магніти, бінокль;
- прозорі та не прозорі посудини різної конфігурації й різного об'єму, пластикові пляшки, стакани, ковші, відра;
- природні матеріали: камінчики різного кольору і форми, мінерали, глина, різна за складом земля, вугілля, різний за кольором пісок, пташині пір'їнки, мушлі, шишки, шкаралупа горіхів, шматочки кори дерев, листя, гілочки, пух, мох, насіння фруктів і овочів, шерсть;
- підручний матеріал: шматочки шкіри, поролон, шматочки хутра, латочки тканини, пробки, дрів, форми вкладки, дерев'яні котушки;
- технічні матеріали: гайки, гвинти, болти;
- різні види паперу: звичайний альбомний лист, калька, наждачний папір, вощений папір;
- фарбники: ягідний сироп, акварельні фарби, овочевий сік, харчові барвники;
- медичні матеріали: піпетки, колби, пробірки, шпатель, дерев'яні палички, вата, мензурки, шприці пластикові без голок, груші різні різного об'єму;

- дзеркала, повітряні кульки, старі пластинки для програвача, дерев'яні зубочистки, олія, мука, сіль, кольорове і прозоре скло, піддони, форми, плоске блюдо, стеки, пилка для нігтів, учнівські лінійки, сито, металеві кульки (легка і важка), таз, сітка-авоська, сірники, сірникові коробки, нитки, різнокольорові гудзики, ванна для ігор із піском і водою;
- контейнери для зберігання сипких і дрібних предметів;
- дитячі халати, клейонкові фартухи, рушники;
- таблиці-схеми, колажі за пройденими темами;
- дитячий тлумачний словник;
- журнал досліджень для фіксації дітьми результатів дослідів, робочі листи.

Основні завдання пошуково-дослідницької лабораторії:

- формувати в дошкільнят елементи наукових знань про основні екологічні чинники в розвитку живої природи;
- виховувати в дітей діяльну любов до природи, вміння дбати про рослини й тварини;
- розвивати вміння класифікувати об'єкти живої природи на основі аналізу зовнішніх ознак, способів взаємодій із навколишнім середовищем;
- стимулювати допитливість та інтерес до пізнання природи;
- активізувати знання й практичний досвід дітей у різних видах діяльності у природі;
- учити правил поведінки у природі.

Стимули для позитивної мотивації діяльності дошкільників:

- зовнішні стимули (новизна, незвичайність об'єкту);
- таємниця, сюрприз;
- мотив допомоги;
- пізнавальний мотив (чому так?);
- ситуація вибору.

Робота в дитячій лабораторії розпочинається з екскурсії, під час якої діти знайомляться з господарем лабораторії та з її мешканцями-устаткуванням та правилами поведінки.

Після проведення експериментів у дітей виникає безліч питань. В основі яких лежить пізнавальний мотив. Дорослому варто не поспішати з відповіддю, а сприяти тому, щоб діти знайшли їх

самостійно. Робота в лабораторії знаходить відбиття і в креативній діяльності дітей. Так, після проведення експериментів зі звуком можна створювати з дітьми свої музичні інструменти з підручного матеріалу. Для батьків вихованців можна створювати, записувати і гарно оформити перелік креативних висловів дітей на різні теми.

Природа дає найбагатший та найкреативніший матеріал для розвитку мислення і мовлення дитини. Жодний технічний винахід не замінить його. У період дошкілля закладаються основи екологічної культури особистості, основною складовою якої є екологічна свідомість.

Структура проведення гри-експериментування:

- постановка, формулювання пізнавального завдання;
- висунення припущень;
- перевірка гіпотез;
- підбиття підсумків;
- фіксація результатів;
- запитання дітей.

Структура дослідницької діяльності в ЗДО:

Пошукова діяльність проводиться в окремій системі.

Структура дослідів має багато спільного із спостереженнями.

Перший етап - підготовка дітей до дослідів. Вихователь проводить з дітьми бесіду, щоб

зацікавити їх дослідом, виявити знання. Наприклад: «Як ви гадаєте, діти, дерева взимку живі? А чому вони не замерзають від сильного морозу?»

Другий етап - початок дослідів: обговорення умов і висування припущень: «Я читала, діти, що дерева не замерзають тому, що в їхньому соку багато цукру. Давайте поставимо на мороз дві скляночки: в одній буде проста вода, а в другій - з цукром. Як ви гадаєте, в якій склянці вода швидше замерзне?»

Третій етап - хід дослідів. Спостереження дітей за ходом дослідів, обмін думками.

Четвертий етап - заключний: обговорення наслідків дослідів.

Дуже важливим є **етап перевірки гіпотези**. Щоб застерігтися від неправильних засобів та способів, вихователь мусить логічно правильно продумати свою діяльність і діяльність дітей, методично її забезпечити, визначити послідовність етапів роботи, способи поетапної фіксації результатів, основні та допоміжні засоби й матеріали, тобто планування роботи вихователя повинно повністю підпорядковуватись єдиній меті обґрунтованому переходу теоретичних уявлень на рівень узагальнених та систематизованих знань.

Для засвоєння об'єму знань, визначеного Програмою виховання в закладі, необхідна активна організація пізнавальної і практичної діяльності дітей. Формуючи систему знань про природу,

вихователь вибирає з програми той зміст знань, який можливо засвоїти методом пошукової діяльності. Він організовує життєві ситуації направляючи дітей на визначення пізнавальних задач. У процесі аналізу запропонованих ситуацій у дітей виникає необхідність співвіднести набуті знання з тим, що вони посередньо сприймають. Пошукова діяльність починається з того, що відомо а що ні. Усвідомлення проблемної ситуації закінчується постановкою пізнавальної задачі - "Що відбувається і чому так відбувається?"

У результаті аналізу проблемної життєвої ситуації усвідомлення пізнавальної задачі під керівництвом вихователя висувають припущення про можливі причини спостерігаючих явищ. Ні одне з висловлювань не повинне залишитись без обговорювання.

Наприклад: зимою діти виносять пофарбовану воду на мороз, щоб вийшов кольоровий лід. Вихователь запитує: "Чому на вулиці зимою вода перетворюється на лід? Чи можна виготовити кольоровий лід у приміщенні?"

Діти роблять різні припущення, одні більш точні та конкретні: "вода на вулиці замерзне - буде лід", другі помилкові: "вода може замерзнути і на вулиці, і в кімнаті " , інші недостатньо точні: "на вулиці буде лід".

Припущення, висловленні дітьми, часто бувають суперечливі. Вихователь пропонує

перевірити - яке правильне. Якщо діти не висловлюють припущення, вихователь сам спонукає до цього, або сам висловлює необхідні припущення.

При наявності у дітей досвіду сформульованого через наочно - практичний метод та ознайомлення з природою, вихователь може використовувати для перевірки припущення і рішення пізнавальних задач евристичної бесіди.

Евристична бесіда передбачає встановлення причин різних природних явищ за допомогою суджень. Вихователь керує процесом суджень і направленням думки дітей.

Наприклад: під час прогулянки при відлизі (в січні) вихователь звертає увагу на те, що гілки кущів, прикрашенні гірляндами з краплинок води. Він пропонує дітям здогадатися, що відбулося і чому, куди подівся сніг, який діти в ранці бачили на гілках.

- Я думаю, що сніг розтав - каже одна дитина, - бачите, ліхтарі світять, від них іде тепло, тому він розтав.

- А я думаю, що розтав тому, що сонце світить сьогодні. Ось і вийшли крапельки - каже інший.

Вихователь не відмовляється від відповідей, але пропонує згадати: "вчора ввечері ліхтарі теж світили, а хіба сніг танув?"

"Ні, ввечері не танув" - згадали діти.

Вихователь каже, що сьогодні не було сонця, день був похмурий.

Діти здогадалися, що причиною розтавання снігу виявилось загальне потепління. Вихователь пропонує подивитися на термометр. І вони переконуються, що на вулиці значно потепліло.

Заключним етапом пошукової діяльності є **формулювання висновків** на основі аналізу вже наявних результатів спостережень, дослідів, моделювання. До самостійного формулювання висновків дітей стимулює вихователь. Він не повинен поспішати робити висновки сам.

Необхідно вислуховувати всі висловлювання дітей, задавати додаткові питання, які можуть дати направлення думці.

Розгорнута пошукова діяльність використовується при ознайомленні з природою дітей старшого дошкільного віку. Але використання її окремих компонентів - пошукових дій, можна починати з молодшої групи. Для встановлення впливу вологи на пластичність піску та глини в іграх дітей молодшого дошкільного віку вихователь пропонує виліпити пиріжок з сухого піску, потім з вологого і запитує: "чому з початку пиріжок не вийшов? З якого піску можна виліпити його?".

Ознайомлення дітей з природою за допомогою елементарної пошукової діяльності має більш розвиваюче значення.

Під впливом пошукової діяльності у дітей розвиваються елементи самостійного творчого

мислення. Радість самостійних відкриттів розвиває і закріплює інтерес до природи.

Враховуючи значення пошукової діяльності для розвитку дітей, необхідно постійно створювати умови для її організації.

Зміст дослідів:

- нежива природа (сонце, повітря, вода, ґрунт, явища природи);
- рослинний світ,
- тваринний світ;
- організм людини.

2.4. Безпека життєдіяльності дітей при проведенні дослідницької роботи

Питання виховання у дітей навичок безпечної поведінки, здатність передбачати небезпечні ситуації та вміння по можливості уникати їх, а при необхідності діяти, дуже актуальні. Аналіз багатьох подій, пов'язаних з небезпечною поведінкою дошкільників у природі, засвідчує брак знань їх у поводженні з об'єктами та явищами природи. Це підтверджує статистика травматизму через необережність дітей, недооцінювання небезпеки ситуації.

Предметом особливої уваги є дотримання правил безпеки. Дошкільнята в силу вікових особливостей ще не можуть систематично стежити за своїми діями і передбачати результати своїх вчинків. Захоплюючись роботою, вони забувають про це, тому обов'язок стежити за дотриманням правил безпеки цілком лежить на педагогові.

Дитина є дослідником, але через свою необізнаність може стати жертвою своєї надмірної цікавості. Саме це необхідно довести до розуміння дітей. Завдання дорослих – допомогти їм навчитися безпечної поведінки в природі. Причиною виникнення небезпечних ситуацій найчастіше є самі діти. Уникнути цих небезпек можна лише шляхом відповідного виховання і навчання. Не потрібно стримувати дитину від пошукової діяльності, а необхідно її спрямовувати, ознайомлюючи з

найбезпечнішими та найефективнішими способами отримання інформації. Дітям властива тяга до всього нового, непізнаного, але наслідки природних процесів можуть бути небезпечними; рослини, гриби бути корисними та отруйними; від гарячої води можна отримати опіки.

Перед кожним проведенням пошуково–дослідницької роботи з дошкільниками потрібно закріплювати правила безпеки та дотримуватись їх:

- ✓ Не штовхати одне одного.
- ✓ Працювати акуратно і чисто.
- ✓ Нічого не брати до рота.
- ✓ Не торкати під час роботи обличчя й очі.
- ✓ Тримати руки чистими.
- ✓ Прибирати за собою робоче місце.

Отже, з дітьми необхідно вести постійну, цілеспрямовану роботу з прищеплювання навичок обережної поведінки з об'єктами живої та неживої природи, природними явищами, вчити правильної поведінки в екстремальних ситуаціях.

2.5. Робота з батьками

Організуюючи пошуково–дослідницьку діяльність в природі педагог повинен стати для своїх вихованців не тільки носієм знань, а і зразком для наслідування. Дитина також повинна бачити дбайливе відношення, пошану до природи з боку батьків. Тому в дитячих садках, крім роботи безпосередньо з дітьми, велика увага має приділятися і роз'яснювальній роботі з батьками. В бесідах нагадуються правила поведінки в місцях відпочинку, проводяться консультації на теми «Як проводити досліди з дітьми», «Як виховати в дошкільнят любов, інтерес і дбайливе відношення до природи». На батьківські збори варто виносити для обговорення теми: «Природа – це дивовижний багатогранний світ», «Організація пошуково–дослідницької діяльності в дитсадку і вдома » та інші.

Цікавим об'єктом для досліджень дошкільнят може бути обладнаний живий куточок, в якому мешкають цікаві тваринки: хом'ячки, мишки, морські свинки, папужки. Діти разом з дорослими створюють оптимальні умови для їхнього життя і люблять спостерігати за ними. Адже дитині дуже цікаво робити відкриття щодо об'єктів та явищ довкілля.

Доступна самотійна пошукова діяльність дошкільнят під керівництвом батьків створює широкі можливості для виховання в малят інтересу

до природи та розуміння її значення. При цьому діти вчаться порівнювати, аналізувати, виправляти помилки. У них розвивається самостійність, ініціатива, такі необхідні для формування активного, бережливого, турботливого ставлення до природи.

Усвідомлюючи це, дорослі пропонують малятам різноманітні, доступні їм практичні завдання. Досягти цього допоможуть доречно поставлені запитання, цікаві розповіді батьків.

Батькам також необхідно вести постійну, цілеспрямовану роботу з прищеплювання навичок обережної поведінки з об'єктами живої та неживої природи, природними явищами, вчити правильної поведінки в небезпечних ситуаціях.

Отже, важливо так організувати дослідницьку діяльність дітей, щоб через самостійні відкриття, розв'язання проблемних завдань, різноманітні дії з природними об'єктами вони одночасно оволодівали новими знаннями, вміннями та навичками.

Треба пам'ятати і знати дітям, що природа потрібна всім людям, і не тільки сьогодні, а й завжди. А любов до природи – це не звичайне споглядання, милування її красою, а й активна допомога, дбайливий догляд, розумне користування всім, чим вона багата.

Таким чином пошуково-дослідницька діяльність стала частиною програм для ЗДО «Впевнений старт», «Дитина» тощо. Така діяльність є популярною та ефективною, тому не дивно, що вона має місце в організації освітнього процесу в сучасних ЗДО.

Пошуково-дослідницька діяльність, через схожість з грою є дуже універсальним, багатогранним та корисним методом організації роботи дітей. На даному етапі, діти мають всі можливості отримати необхідну інформацію, яка їй цікавить самостійно. Організація такої діяльності відповідає сучасним тенденціям розвитку самостійної, творчої, всебічно розвиненої особистості, цим і зумовлюється доцільність залучення дітей до такої роботи. Різноманітність дослідницької діяльності допомагає вихователю використовувати її в різних формах організації групи, поєднуючи її з іншими видами роботи.

Методів організації діяльності навчання велика кількість, вони стають чудовим підґрунтям для майбутньої пошуково-дослідницької роботи дітей. Дослідницька робота може здійснюватися з використанням різних методів та межах будь-яких форм організації навчання.

Важливо не нехтувати таким видом діяльності та використовувати досліди. Не зважаючи на складну організацію, це є дуже ефективним та дієвим методом. Якщо ж немає можливості

здійснити досліди з необхідним обладнанням, то існує маса дослідів, які є простими у виконанні та доступними з будь-якими матеріалами. Але задовольнити пізнавальний інтерес дітей методом дослідів необхідно, враховуючи користь від результатів такої діяльності.

Сучасний заклад дошкільної освіти, це місце, де дитина отримає відповіді на всі свої питання, а ще багаж знань, умінь та навичок, які в подальшому будуть для неї опорою та незмінним помічником в пошуку відповідей в школі. Пошуково-дослідницька діяльність, через схожість з грою є дуже універсальним, багатограним та корисним методом організації роботи дітей. На даному етапі, діти мають всі можливості отримати необхідну інформацію, яка її цікавить самостійно. Організація такої діяльності відповідає сучасним тенденціям розвитку самостійної, творчої, всебічно розвиненої особистості, цим і зумовлюється доцільність залучення дітей до такої роботи. Різноманітність дослідницької діяльності допомагає вихователю використовувати її в різних формах організації групи, поєднуючи її з іншими видами роботи.

ВИСНОВКИ

Досліди — це важливий шлях пізнання. Цінність їх полягає в тому, що для власної діяльності діти не отримують готових знань від педагога. Досліджуючи те чи інше явище, дитина отримує знання у певній логічній послідовності.

При ознайомленні з об'єктами неживої природи, перед дітьми постає мета: на основі аналізу умов зовнішнього середовища і характеристики їх властивостей визначити можливі процеси. Під час таких дослідів аналізуються властивості об'єктів природи, їх змінюваність, умови, за яких одні властивості переходять в інші.

На основі проведення дослідів вихователь формує уявлення, світосприйняття об'єктів неживої природи. Конкретні пошуково-дослідні дії здійснюються дітьми у формі аналізу досліджуваних процесів. Правильне розв'язання завдань вихователь може розцінювати також як розуміння дітьми причинно-наслідкових зв'язків між об'єктами природи і процесами, які відбуваються за певних умов.

Систематична діяльність дітей набуває характеру пошуково-пізнавальної діяльності, спрямованої на планомірний аналіз властивостей об'єктів природи і зовнішніх умов їх існування.

Особливість системи пошуково-дослідних дій, як структурного компонента всієї діяльності полягає в тому, що у дітей формуються здібності розглядати

конкретні природні об'єкти. Діти не лише сприймають їх властивості, а й виділяють, оцінюють справжні необхідні умови здійснення природних процесів.

Розвиток пізнавальної активності дошкільників через організацію пошуково-дослідницької діяльності найближче підводить дитину до проблеми пізнання навколишньої дійсності, а винагородою за активність та допитливість малюків є їх самостійні «відкриття» у світі природи. Працюючи за принципом «Пізнаємо світ природи від невідомого до відомого через практичну пошуково-дослідницьку діяльність» у дітей формуються елементарні навички пошукової роботи, посилюється інтерес до явищ живої і неживої природи, активізується самостійна розумова діяльність. Дошкільнята вивчають норми поведінки у природі, набувають природоохоронних навичок, практичного досвіду, вчать дбайливо ставитися до природи, відчувати себе частиною природи, формується відчуття єдності всього живого на землі.

Отже, пошуково-дослідницька діяльність дітей є важливим шляхом формування екологічної свідомості, пізнавальної активності, допитливості, знань та екологічної культури в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.1. Артуоз О. Екологія розумової діяльності дошкільників / О. Артуоз // Дошкільне виховання. – 2014. - №5. – с. 27.
2. Базовий компонент дошкільної освіти / авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л. та ін. – К.: Видавництво, 2012. – 26 с.
3. Беленька Г. Експериментально-дослідницька діяльність дітей у природі як технологія пізнавального розвитку // Вихователь-методист дошкільного закладу. - 2012. - №11. - С. 10-21.
4. Богуш А. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі : підручник для ВНЗ. / А. Богуш, Н. Гавриш. – Київ : Слово, 2008. – 408 с.
5. Богуш А.М. Моє довкілля. Програма ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з довкіллям. - К: Шкільний світ. - 2006. - С. 5-6.
6. Богуш А.М. Індивідуально-творче самовираження дітей дошкільного віку в ігрових ситуаціях. Особистість у єдиному освітньому просторі. Запоріжжя: : Просвіта, 2014.
7. Бишовець Т., Слободянюк Л. Виховуємо «дослідників-чомусиків» // Вихователь-методист дошкільного закладу. - 2013. - №18. - С. 24-28.
8. Вахняк Н.В., Херсонєць А.І. Сутність організації пошуково-дослідницької діяльності в природі з дітьми старшого дошкільного віку // Międzynarodowa konferencja naukowa wymiany

- osiągnięć naukowych: Zbiór raportów naukowych. 2014. - р. 13-15. Режим доступу: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=22695607>
9. Гавриш Н. В., Кіндрат І. Р. Пізнаємо світ разом: навч.-метод. посіб. / Н. В. Гавриш, І. Р. Кіндрат. – Харків : Ранок, 2012 – 96 с.
10. Горопаха Н. Взаємозв'язок екологічного та патріотичного виховання /Н. Горопаха, В. Литман // Актуальні проблеми дошкільної та спеціальної освіти: матеріали IV Міжнарод. пед. читань пам'яті проф. Ті Поніманської, м. Рівне, 12 листопада, 2021 р. Рівне: Вид. О. Зень, 2021. - С. 25-29. - Режим доступу: <https://cutt.ly/AOngudF>
11. Дорошенко Т.М. Організація пошуково-дослідницької діяльності з дітьми дошкільного віку // Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 13 березня 2020 р. Кременчук : Методичний кабінет, 2020. - 2020. С. 230. - Режим доступу: <https://pu.org.ua/%D0%A2%D0%95%D0%97%D0%98%2013.03.2020.pdf#page=230>
12. Ковтун Є. Ф. Пошуково-дослідна діяльність у ДНЗ. - Суми: Ніко, 2012. – 52 с.
13. Кот Н. До питання про технології екологічного виховання дошкільників: загальний підхід // Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: філософія, педагогіка, психологія: зб. наук. праць. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. - № 23. С. 96-

100. - Режим доступу:
<http://www.ird.npu.edu.ua/files/kot.pdf>
14. Кочерга О. В. Початок життя – становлення особистості. – Київ: Кобза, 2003.
15. Лупійко Л. В. Актуальність розвитку екологічних уявлень особистості в умовах екологічної кризи // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки. Випуск 1(46). – Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. – С. 204-209. – Режим доступу:
<https://cutt.ly/2OnjszF>
16. Ніколаєнко В.М. Екологічне виховання в ДНЗ.2- 6 років – Х.: Вид. група « Основа », 2010. – 207с.
17. Охрім О.Я. Пошуково-дослідницька діяльність дітей дошкільного віку. Жидачів, 2012. – Режим доступу:
<https://vseosvita.ua/library/posukovo-doslidnicka-dialnist-ditej-doskilnogo-viku-159471.html>
18. Пахомова Н.М. Пошуково-дослідницька діяльність дітей дошкільного віку //Освітній портал «Урок UA», 2015. - Режим доступу: <https://urok-ua.com/poshukovo-doslidnytska-diyalnist-ditej-doshkilnoho-viku/>
19. Плохій З.П. Ознайомлення з природою. Найпростіші досліди / З.П. Плохій // Палітра педагога. – 2001. – № 3.
20. Плохій З. Екологічно-розвивальне середовище дошкільного навчального закладу (інноваційні

- підходи). // Дошкільне виховання. - 2010. - № 7.- С. 6-10.
21. Плохій З.П. Виховання екологічної культури дошкільників. – Київ: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2002.
22. Синько О. В. Використання методики ТРВЗ в ігровій діяльності дошкільнят / О. В. Сиинько // Таврійський вісник освіти. – 2013. - № 2. – с.102-107.
23. Урюпіна І. В. Пошуково-дослідницька діяльність дошкільників у природі: робота (проект) / І. В. Урюпіна ; наук. керівник, к.пед.н., доц. Г. М. Семашкіна. – Херсон : ХДУ, 2021. – 48 с.
24. Шумей Т. І. Маленькі дослідники / Т. І. Шумей, І. Л. Сергеева // Палітра педагога. – 2008. – №2. – С.11 – 18.
25. Яришева Н.Ф. Екологічне виховання дошкільників. – Київ: Грамота, 2001.
26. Яценко А. Граємо, виховуємо й розвиваємо за системою ТРВЗ / А. Яценко // Дошкільне виховання. – 2003. - № 2. – с.18.
27. Яцик, І. С. Взаємодія закладу дошкільної освіти з сім'єю щодо організації пошуково-дослідницької діяльності дітей // Майстерність комунікації у мистецькій і професійній освіті 2020. – № 2. С. 132-135. - Режим доступу: <https://cutt.ly/VOngfJc>

ДОДАТОК

1. Екологічні дидактичні ігри та вправи

«До дерева біжи»

Мета: розширити і закріпити знання дітей про дерева, що ростуть біля дитячого садка, у парку.

Вихователь описує або загадує загадку про якесь дерево чи кущ. За сигналом «Раз, два, три – до дерева біжи», діти біжать до потрібного дерева. Хто помилився – вибуває з гри. Перемагає команда, в якій більше залишилося гравців.

Червоний колір,
Кисло-солодкий смак,
Кам'яне серце,
Чому то так?
(Вишня)

Кругленьке, червоненьке,
Всередині біленьке,
Соковите і смачне,
Просить: «Покуштуй мене».
(Яблуко)

Навесні біла, влітку зелена,
Восени жовта, взимку добра.
(Груша)

Жовте, соковите,
На деревину надіте.
(Абрикос)

Стоїть пані у лісочку,
Має червону сорочку,
Хто йде, той поклониться.
(Суничка)

Біла кора, тоненькі віти,
Що то є, - відгадайте, діти.
(Береза)

Ніхто її не лякає,
А вона тремтить.
(Осика)

Як дерево називається,
Що влітку в білий пух одягається? (Тополя)

Загубилась у верболозі,
Дні і ночі лле сльози.
(Верба)

Мій зелений піджачок,
Весь пошитий з колючок.
Тільки що мені робить –
Я расту, а він тріщить?
І дарма, якщо порву –
Бо й без нього проживу.
(Каштан)

Живе один батько,
І тисячі синів має.
Всім шапки справляє,
А собі не має.
(Дуб)

Весною – росте, влітку – цвіте,
Восени осипається, взимку відсипається.
А квіти – на медок,
Лікує від грипу, кашлю і хрипу.
(Липа)

Стоїть червоний кущик,
Зачешиш – вкусить.
(Шипшина)

Все бачимо, нічого не забудемо

Мета: розвивати у дітей зорову пам'ять, закріплювати знання, отримані на попередньому занятті.

Обладнання: дві хустинки, природний матеріал зібраний під час прогулянки.

Хід гри

На хустинку викладають приблизно 10 предметів, зібраних під час прогулянки. Протягом 10 секунд дітям дають подивитися на них. Потім накривають все іншою хустинкою, а діти мають назвати всі предмети і описати їх. Потім хустинку знімають і перевіряють, чи правильно були названі всі предмети.

Покажемо життя і ріст дерев

Мета: закріпити знання дітей про ліс як цілісну екосистему, про життя та ріст дерев.

Хід гри

Вихователь говорить, а діти виконують певні рухи.

1. Насіння дерев впали на землю. (Діти розслаблені лежать на землі, підлозі).

2. Через рік несміливі паростки пробиваються із землі. (Діти, обережно піднімають один палець).

3. Через три роки молоді рослини досягають висоти 30 сантиметрів. (Діти сідають на землю, але плечі опущені).

4. Через 10 років дерева досягають висоти 3 метри. (Діти стають навколішки, розправляють плечі, руки трохи підняті).

5. Через 30 років дерева досягають висоти 9 метрів. (Діти встають повністю, руки перпендикулярно до тулуба).

6. Через 70 років верхівки дерев піднімають над землею на 18 метрів. (Всі встають в коло, руки під кутом 45° підняті вгору).

7. Через 100 років дерева мають розкішну крону і висота їх досягає 30 метрів. (Всі встають навшпиньки, руки витягують догори якомога вище).

8. Прийшов лісоруб і за 20 хвилин за допомогою бензопили спилує могутнє дерево. (Всі падають на землю і лежать, згорнувшись у клубочок).

9. Що тепер робити? Висадити нові дерева!

Гра починається спочатку, але керівник не говорить дітям, що треба робити. Вони мають виконувати ті вправи, які запам'ятали.

«Що було б, якби ...»

Мета: Закріпити знання дітей про важливість взаємозв'язку в природі рослин, тварин, комах, птахів, розвивати логічне мислення дітей, мову.

Хід гри

Вихователь пропонує уявити що було б, якби прибрали з лісу комах:

- Що б сталося з іншими жителями? А якби зникли птахи? А якби пропали ягоди? А якби не було грибів? А якби пішли зайці?

Виявляється, не випадково ліс забрав своїх мешканців разом. Всі лісові рослини і тварини пов'язані один з одним. Вони один без одного не зможуть обходитися.

«Якої рослини не стало?»

Мета: закріпити знання дітей про кущі, квіти, дерева, кімнатні квіти, розвивати логічне мислення, мову дітей.

Матеріал: картки з зображенням рослин, або живі кімнатні квіти.

Хід гри

На столик виставляється чотири або п'ять рослин. Діти їх запам'ятовують. Вихователь пропонує дітям закрити очі і прибирає одну з рослин. Діти відкривають очі і відгадують, яка рослина стояла ще. Гра проводиться 4-5 разів. Можна з кожним разом збільшувати кількість рослин на столі.

«Що де зріє?»

Мета: вчити використовувати знання про рослини, порівнювати плоди дерева з його листям, закріпити знання про дерева та їх плоди (кущі та фруктові дерева), розвивати мову дітей, мислення.

Матеріал: картки з зображенням дерев, кущів та їх плодів.

Хід гри

На фланелеграфі викладаються дві гілки: на одній – плоди і листя однієї рослини (яблуня), на іншій – плоди і листя різних рослин. (Наприклад, листя агрусу, а плоди груші). Вихователь ставить запитання: «Які плоди дозріють, а які ні?». Діти виправляють помилки, допущені в складанні малюнка.

«Відгадай, що в руці?»

Мета: закріпити знання про овочі і фрукти, обстежуючи муляжі фруктів на дотик, розвивати пам'ять, мову дітей.

Матеріал: муляжі овочів і фруктів (або натуральні овочі і фрукти).

Хід гри

Діти стоять, вишикувавшись в коло, руки тримають за спиною. Вихователь розкладає в руки дітям муляжі фруктів. Потім показує один з фруктів. Діти, які визначили у себе такий же фрукт, за сигналом підбігають до вихователя. Дивитися на те, що лежить в руці, не можна, предмет потрібно впізнати на дотик.

«Квітковий магазин»

Мета: закріплювати вміння розрізняти кольори, називати їх швидко, знаходити потрібну квітку серед інших. Навчити дітей групувати рослини за кольором, складати красиві букети.

Матеріал: картки з зображенням квітів, окремі пелюстки квітів, квіти.

Хід гри

Діти приходять в магазин, де є великий вибір кольорів.

Варіант 1.

На столі піднос з різнокольоровими пелюстками різної форми. Діти вибирають пелюстки, які сподобалися, називають їх колір і знаходять квітку, відповідно обраним пелюсткам і за кольором і формою.

Варіант 2.

Діти діляться на продавців і покупців. Покупець повинен та описати обрану ним квітку, щоб продавець, одразу здогадався, про яку квітку йдеться.

Варіант 3.

З квітів діти самостійно складають три букети: весняний, літній, осінній. Можна використовувати вірші про квіти.

Гра-казка «Фрукти та овочі»

Мета: закріпити знання про овочі та фрукти, звуки приголосні і голосні, які є спільними для двох-трьох назв овочів чи фруктів, розвивати фонематичний слух дітей, мову, мислення.

Наочний матеріал: картинки із зображенням овочів.

Хід гри

Варіант 1.

Вихователь розповідає:

– Вирішив одного разу помідор зібрати військо з овочів. Прийшли до нього горох, капуста, огірок, морква, буряк, цибулина, картопля, ріпа. (педагог по черзі виставляє на стенд картинки із зображенням цих овочів). І сказав їм помідор: «Багато бажаючих виявилось, тому ставлю таку умову: в першу чергу у військо моє підуть лише ті овочі, в назві яких чути такі ж звуки, що і в моєму – помідор.»

– Як ви думаєте, діти, які овочі відгукнулися на його заклик?

Діти називають, виділяючи голосом потрібні звуки: горох, морква, картопля, ріпа, огірок, і пояснюють, що в цих словах є звуки р, п, як і в слові помідор. Картинки з зображенням названих овочів вихователь пересуває на стенді ближче до помідора.

Проводить помідор різні тренування з горохом, морквою, картоплею, ріпою. Добре їм! А інші овочі засмутилися: звуки, з яких складаються їхні назви, ніяк не підходять до звуків помідора, і вирішили вони просити помідора змінити умови. Помідор погодився: «Будь по вашому! Приходьте тепер ті, у назві яких стільки ж частин, скільки і в моїй».

– Як ви думаєте, діти, хто тепер відгукнувся?

Спільно з'ясовується, скільки частин у слові помідор. Кожен, відповідає, докладно пояснює, що в

словах помідор і, наприклад, капуста мають однакову кількість складів. Картинки із зображенням цих рослин також пересуваються у бік помідора.

– Але ще більше засмутилися цибуля і буряк. Як ви думаєте, діти, чому? Діти пояснюють, що кількість частин у назві не така, як у помідора, і звуки не збігаються.

– Як допомогти їм. Хлопці? Яку нову умову міг би запропонувати їм помідор, щоб і ці овочі увійшли в його військо?

Вихователь повинен підвести дітей до того, щоб вони самі сформулювали такі умови: «Хай приходять ті овочі, у назві яких наголос в першій частині» або «Приймаємо до війська тих, у назві яких чуються однакові звуки (цибуля, буряк)». Для цього він зможе запропонувати дітям послухати і порівняти, де наголос в останніх словах – назва овочів, порівняти їх звуковий склад.

– Всі овочі стали воїнами, і прикročів більше не було! – повідомляє вихователь.

Варіант 2.

Розподіл плодів за кольором.

Вихователь пропонує дітям розподілити плоди з кольором: на одне блюдо покласти плоди з червоним відтінком, на інше – з жовтим, а третє – із зеленим. Ігровий персонаж (наприклад, Віні-Пух) теж бере участь у цьому і робить помилки: наприклад, жовту грушу кладе до зелених плодів.

Вихователь і діти доброзичливо і делікатно вказують на помилку вемежати, називають відтінки кольору: світло-зелений (капуста), яскраво-червоний (помідор) і т. д.

Варіант 3.

Розподіл плодів за формою і смаком.

Вихователь пропонує дітям розкласти плоди інакше, за формою: круглі – на одне блюдо, довгасті – на інше. Після уточнення дає дітям третє завдання: розподілити плоди за смаком – на одне блюдо покласти плоди солодкі, на інше – несолодкі. Він-Пух радіє – він любить все солодке. Коли розподіл закінчується, він ставить блюдо з солодкими плодами до себе: «Я дуже люблю мед і все солодке!» «Він-Пух, хіба це добре все найсмачніше брати собі? – говорить вихователь. – Діти теж люблять солодкі фрукти і овочі. Ідть мити руки, а я помию фрукти та овочі і почастую всіх».

«Вершки-корінці»

Мета: закріпити знання дітей про овочі, плоди яких знаходяться в землі чи на землі.

Хід гри

Варіант 1.

Діти сидять у колі. Вихователь називає овочі, діти роблять рухи руками: якщо овоч росте на землі, на грядці, діти піднімають кисті рук вгору. Якщо овоч росте в землі – кисті рук опускають вниз.

Варіант 2.

Дитина отримує картку із зображенням овочів і розповідає, що їстівне в цьому овочі: вершки чи корінці?

Варіант 3.

Діти діляться на дві команди та із змішаних овочів вибирають: овочі-вершки – перша команда, овочі-корінці – друга команда.

«Дізнайся і назви»

Мета: закріпити знання дітей про лікарські рослини, плоди кущів, гриби і місце їх зростання, розвивати мислення, мову дітей.

Матеріал: картки із зображенням рослин, плодів кущів, грибів, кошик.

Хід гри

Педагог бере з кошика рослини і показує їх дітям. Уточнює правила гри: ось лежать лікарські рослини. Я буду показувати вам якусь рослину, а ви повинні розповісти про неї все, що знаєте. Назвіть місце, де росте (болото, луки, яр). І наша гостя, Червона Шапочка, пограє і послухає про лікарські трави разом з нами. Наприклад, ромашку аптечну (квіти) збирають влітку, подорожник (збирають

тільки листочки, без ніжок) навесні і на початку літа, кропиву – навесні, коли вона тільки-тільки виростає (2-3 оповідання дітей).

«Де сніжинки?»

Мета: закріпити знання про стани води, про характерні особливості кожної пори року, розвивати логічне мислення дітей, мову, уміння аргументувати свою думку.

Матеріал: Картки із зображенням різних станів води: водоспад, річка, калюжа, лід, снігопад, хмара, дощ, пар, сніжинка, крапля, град; чотири картки із зображенням чотирьох часів року.

Хід гри:

Діти йдуть хороводом навколо розкладених по колу карток. На картках зображені різні стани води: водоспад, річка, калюжа, лід, снігопад, хмара, дощ, пар, сніжинка, крапля і т.д.

Під час руху по колу вимовляються такі слова:

Ось і настало літо.

Сонце яскравіше засвітило.

Стало спекотніше припікати,
Де сніжинку нам шукати?

З останнім словом усі зупиняються. Ті, перед ким розташовується потрібні картинки, повинні їх підняти і пояснити свій вибір. Рух продовжується зі словами:

Нарешті прийшла зима:
Зима, завірюха, холоду.
Виходьте погуляти.
Де сніжинку нам шукати?

Знову вибирають потрібні картинки і пояснюється вибір.

Варіант 2: Лежать 4 обруча із зображенням чотирьох часів року. Діти повинні рознести свої картки по обручам, пояснивши свій вибір. Деякі картки можуть відповідати декільком порами року.

Гра в слова

Мета: вчити дітей підбирати характерні ознаки до тварин, птахів, комах, розвивати логічне мислення, мову дітей.

Хід гри

Я прочитаю вам слова, а ви подумайте, які з них підходять до мурашки (джмеля, бджоли, таргану).

Словник: мурашник, зелений, пурхає, мед, верткий, працьвита, червона спинка, пасіка, набридлива, вулик, волохатий, дзвенить, річка. Стрекоचे, павутина, квартира, попелиці, шкідник,

«літаюча квітка», стільники, дзижчить, хвоїнки, «чемпіон зі стрибків», яскраво крила, великі очі, рудовусий, смугастий, рій, нектар, пилок, гусениця, захисне забарвлення, відлякує забарвлення.

Варіант гри: які слова підходять до овочу (фрукту і т. д.)

«Земля, вода, вогонь, повітря»

Хід гри:

Учасники стають в коло.

Ведучий виходить на середину кола, кидає м'яча одному з гравців і говорить одне зі слів: «земля», «вода», «повітря» або «вогонь».

Гравець, який упіймав м'яч, відповідно до слова називає: якусь тварину – до слова «земля», рибу – до слова «вода», птаха – до слова «повітря». Після цього відразу кидає м'яч ведучому. Коли ж ведучий скаже: „Вогонь” – усі учасники повинні повернутися навколо себе і помахати руками. Хто помилиться – вибуває з гри.

«Хто де живе»

У вихователя картинка із зображенням тварин, а у дітей – із зображенням місць проживання різних тварин (нора, барліг, річка, дупло, гніздо і т. д.). Вихователь показує картинку із зображенням тварини. Дитина повинна визначити, де вона живе, і якщо збігається з його

картинкою, «поселити» у себе, показавши картку вихователю.

«Літає, плаває, бігає»

Вихователь показує або називає дітям об'єкт живої природи. Діти повинні зобразити спосіб пересування цього об'єкта. Наприклад: при слові «зайчик» діти починають бігти (або стрибати) на місці; при слові «карась» - імітують пливе риба; при слові «горобець» - зображують політ птаха.

«Вибери потрібне»

На столі розсіпані предметні картинки. Вихователь називає будь-яку властивість чи ознаку, а діти повинні вибрати якомога більше предметів, які цією властивістю володіють. Наприклад: «зелений» - це можуть бути картинки листочка, дерева, огірка, капусти, коника, ящірки і т. д. Або: «вологий» - вода, роса, хмара, туман, іній і т. д.

«Дві корзини»

На столі муляжі або картинки овочів і фруктів. Діти повинні їх розкласти на два кошики. При цьому предмети можуть ділитися не тільки за належністю до фруктів або овочів, а й за кольором, формою, твердості-м'якості, смаку або навіть запаху.

«Бережи природу»

На столі або набірному полотні картинки, що зображують рослини, птахів, звірів, людини, сонця, води і т. д. Вихователь забирає одну з картинок, і діти повинні розповісти, що станеться з рештою живими об'єктами, якщо на Землі не буде захищеного об'єкта. Наприклад: прибирає птаха – що буде?

«Барви природи»

Мета: розкрити дітям різнобарв'я природи рідного краю; навчати естетично сприймати світ природи; здійснювати сенсорний і мовленнєвий розвиток засобами природи.

Матеріал: об'єкти природи (на вибір вихователя).

Ігрові завдання–запитання:

- Хто віднайде більше квітів певного кольору?
- Хто скільки відтінків помітив у пелюстках однієї квітки (листка, неба, трави, землі та ін.)

Ігри-медитації

Вихователь. Уяви себе квіткою (ромашкою, конвалією та ін.), пташкою, метеликом, хмаркою, дощиком, деревом та ін. Розкажи про свої дії, вибери лінію поведінки в цій ролі. Чи хотілося б тобі, щоб тебе топтали, рвали, просто нищили?

«Що можна, а що ні?»

Мета: вчити дітей, як себе вести в природі, розвивати мислення, виховувати бережне відношення до природи.

Хід гри

Вихователь називає дії, а діти говорять, що можна робити, а що ні:

- ✓ Ламати гілки на деревах;
- ✓ Слухати спів птахів;
- ✓ Чіпати пташині гнізда;
- ✓ Саджати дерева;
- ✓ Руйнувати мурашники;
- ✓ Розвішувати годівниці для пташок на деревах;
- ✓ Розводити багаття в лісі;
- ✓ Малювати пейзажі;
- ✓ Рвати багато квітів;
- ✓ Милуватися красою природи;
- ✓ Робити шпаківні;
- ✓ Залишати сміття;
- ✓ Ловити метеликів, комахок, жуків;
- ✓ Збирати насіння з дерев (шишки, жолуді, каштани);

- ✓ Голосно розмовляти, кричати, включати музику;
- ✓ Приносити лісових мешканців;
- ✓ Спостерігати за лісовими мешканцями.

Плутанина

От так диво-дивина —
виріс ріг у кабана.
Льоха вбралася у пір'я,
пси порили все подвір'я.
А цаписько в курнику
заспівав: «Кукуріку!»
Лізуть горобці під квочку,
щоб сховатись в холодочку.
А ягнята, мов коти,
геть обсіли всі плоти.
Віл на яворі пасеться,
кіт у кошику несеться.
А індики на воді плавають,
мов лебеді. А тепер скажіть мені
— де тут правда, а де ні?

Анатолій Григоруk

Гра-жарти «Птахи»

Мета: закріпити знання дітей про птахів,
розвивати мислення, увагу, виховувати інтерес до
природи, зосередженість.

Хід гри

Вихователь називає ряд птахів, якщо не птах, діти плещуть у долоні.

- До годівниці прилетіли птахи: ворони, горобці, жуки, синиці.
- На берізку тихо сіли: синиці, мухи, голуби, сороки.
- Захотіли їсти каші пташки: снігурі, сороки, миші й ластівки.
- Прилетіли гості, сіли на помості: метелики, сороки, ластівки і солов'ї.

Ігри-завдання (старший дошкільний вік)

1. Яким весняним квітам загрожує небезпека і як ми можемо їх захистити?
Завдання: намалюйте їх. Розкіжіть про них.
2. З яких весняних рослин можна приготувати салати?
Завдання: намалюйте їх. Розкажи про них. попросіть маму приготувати весняний вітамінний салат із кропиви чи кульбаби.
3. Хто у якому догляді відчуває потребу?
Завдання: розкажіть, орієнтуючись на власний досвід. Подумайте і запропонуйте, яку допомогу конкретно ви можете надати?
4. Чим можна підгодувати пташок взимку?
Завдання: хто більше назве страв для пташок? Зробіть годівнички для птахів. Підготуйте корм для них.

2. Проблемні запитання

- ❖ Чи можна, не бачити тварин, дізнатися по слідах, хто ходив по піску?
- ❖ Чому птахів називають нашими друзями?
- ❖ Як можна допомогти птахам взимку?
- ❖ Чому навесні плаче зламана гілка?
- ❖ Чому квітка тюльпана під кущем менша і розквітає пізніше, ніж та, що росте посеред квітника на сонці?
- ❖ Що допомагає риbam так швидко плавати у воді?
- ❖ Хто як готується до зими?

3. Екологічні ланцюжки «Що раніше, а що потім?»

Дітям розкладають по 4 малюнки:

Кущик суниці без квітів і плодів, з квітами, із зеленими ягодами, а також зі спілими.

Завдання: викласти малюнки в логічній послідовності.

Сонце, дощ, квітка, квітковий пилок, ягідка (плід, зерно та ін.)

Завдання: викласти логічний ланцюжок.

«Що для чого?»

Для чого люди садять квіти?

Чому треба поливати квіти?

Чому треба берегти квіти?

«Я і не я»

Мета: визначити рівень знань дітей про поведінку в природі.

Вихователь запитує, прагнучи «піловити» дітей, які на кожне запитання відповідають «Я» або «НЕ Я»:

- Хто землю копав?
- Хто деревце садив?
- Хто квіти поливав?
- Хто гілку ламав?
- Хто пташку в лісі лякав?
- Хто годівнику робив?

4. Фізкультхвилинки природничої тематики

***

Проти сонця на горбочку

Випинаються дубочки. *(Руки вгору.)*

Сонечко їх зігрів,

Свіжий вітер повіває; *(Нахили тулуба.)*

Так щоранку ті дубочки

Роблять вправи на горбочку –

І тому вони гінкі,

І тому вони стрункі. *(Підняти руки вгору, стати на носочки, потягнутись.)*

В. Коломієць

***

Вийшли діти у лісок,

Заглянули за дубок.

Побачили зайчика,

Поманили пальчиком.

Зайчику, зайчику, пострибай,

Свої лапки виставляй *(Діти стрибають витягнувши руки вперед.)*

Почав заєць танцювати *(Всі танцюють.)*

Малих діток забавляти.

Разом з зайчиком скоріше

Потанцюєм веселіше. *(Діти продовжують танцювати.)*

Олена Пчілка

***

Трава низенька, низенька, *(Присісти.)*

Дерева високі, високі, високі. *(Піднятись на носочках.)*

Вітер дерева гойдає, нахиляє, *(Нахили тулуба.)*

Птахи відлітають,

Птахи відлітають,

А діти тихенько за столики сідають.

Прокидаються квітки –

Ропускають пелюстки. *(Розвести руки в сторони.)*
Вітерець дихнув легенько.
Пелюстки гойднув тихенько. *(Нахили тулуба.)*
Сутеніє, і квітки
Закривають пелюстки,
Голівками гойдають, *(Присісти, схилити голівку і охопити її руками.)*
Тихо засинають.
В. Роско

***

Ми – березки і клинці.
В нас тоненькі стовбурці *(Встати.)*
Ми в стрункі стаєм рядки,
Випрямляєм гілочки, *(Руки перед собою.)*
Ледь з'явившись з корінців,
Дістаємо промінці *(Руки вгору.)*
Ми стискаєм їх вогонь
В зелені своїх долонь *(Стискання кулачків.)*
Хилять свіжі вітерці
Вліво – вправо стовбурці *(Нахили тулуба.)*
Ще й верхівки кожен ряд
Нахилия вперед –назад *(Вправи для шиї.)*
Сонечко проснулось *(Піднятись, потягнутись.)*
В різні боки повернулось, *(Покрутитись.)*
Кругом себе обернулось,
Стали квіти оживати, *(Підняти руки, поворушити пальчиками.)*
Пташки пісеньку співати. *(Потерти руку об руку.)*

Стали діти танцювати,
Миле сонечко вітати. *(Покрутитись і простягнути
руки вгору, вдихнути і опустити руки, видихнути.)*
А. Костецький

***

Ми лісочком йшли,
(ходьба на місці)
Грибочок знайшли,
Нагнулись, підняли,
(нахиляння тулуба вперед)
У кошик поклали
І далі пішли *(ходьба на місці)*
Ми лісочком йшли,
Малинку знайшли.
Дотягнулись, зірвали,
(потягування)
У кошик поклали
І далі пішли *(ходьба на місці)*
Ми лісочком йшли,
Горішок знайшли,
Потягнулись, дістали, *(потягування)*
У кошик поклали
І далі пішли *(ходьба на місці)*

***

Із куща ліщини білка
Нахилила дітям гілку,
(руки вгору із поворотом кистей)

*нахили вліво, вправо піднятих догори рук)
З'їжте, любі, смакоти,
Щоб скоріше підрости
(масаж лиця від основи носа до вух)
На тобі, окатий синку,
(масаж очного яблука вказівним пальцем)
Три і два даю в торбинку
(натискування вказівним
пальцем на очне яблуко)
Їх одразу не гризи,
(повороти голови вліво і вправо)
Спершу скільки всіх скажи,
(піднімання і опускання плечей, руки на поясі)*

***

Вправи для очей

Сплять маленькі совенята

(Очі заплющені).

Раз — розкрили оченята,

Подивилися навколо

(Кругові рухи очима),

Потім вгору і додолу.

(Лише очима, головою не рухати.)

Оченята — блим, блим, блим!

Відпочити треба їм!

Вправо, вліво оченята

Повертали совенята.

Совенята будуть спати,

А ми будем працювати.

Ще раз повторіть!

Читали, писали, за всім слідкували
І очі, малята, втомлятися стали.
Їм слід відпочити, то ж зробим зарядку.
Всідайтесь зручніше й усе по порядку:
Очі закрили. Ви бачите ніч?
Відкрили, закрили. Не раз повторіть.
Тепер подивіться то вправо, то вліво,
Вгору та вниз. Ще раз повторімо.
Дивіться, малята, видніється даль,
А гляньте, на носі не всівся комар?
І знову очима проведіть вправо-вліво
Усі відпочили? Берімось за діло.

5. Екологічна стежина

Головна мета освітньої роботи екологічної стежини: розвивати естетичне відчуття сприймання світу дітьми; стимулювати допитливість та зацікавленість у пізнанні природи; виховувати любов до природи, негативне ставлення до її знищення, бажання піклуватися про неї і формувати

у дітей культуру поведінки у довкіллі, уявлення про взаємозв'язки у природі.

Завдання стежини – ознайомлювати дітей з об'єктами, проводити на відповідних зупинках теоретичні і практичні заняття, природоохоронні заходи, інформувати про наявні на даному маршруті види рослин.

Попередня робота:

- Вибір об'єктів дослідження;
- Створення паспорта;
- Створення схеми маршруту.

Зміст роботи на екологічній стежині

«ЗЕЛЕНІ СТАРОЖИЛИ»

1. Спостереження за кленом, вербою, березою. Значення дерев для життя людини. Дидактична гра «Відгадай за описом».
2. Збирання листків, плодів для гербарію. Дидактична гра «З яког дерева листочок?»
3. Художній опис осінніх дерев, милування осінньою природою. Дидактична гра «Відгадай дерево за стовбуром, гілками».

«НАШІ КВІТНИКИ»

1. Спостереження за осінніми квітами. Дидактична гра «На яку квітку сів метелик?»
2. Збирання насіння квітів. Дидактична гра «З якої квітки насіння?»
3. Пересаджування квітів з квітника у горшки для росту в кімнаті.

«ЗЕЛЕНА АПТЕКА»

1. Спостереження за лікарськими рослинами. Дидактична гра «Відгадай за квіткою».
2. Розповідь-бесіда про правила збору лікарських рослин з практичною роботою дітей зі створення гербарію.
3. Бесіда про охорону лікарських рослин.

«ПТАХИ, ЯКІ ЖИВУТЬ ВЗИМКУ ПОРЯД З НАМИ»

1. Спостереження за птахами. Дидактична гра «Опиши пташку».
2. Екологічна акція «Підгодуємо птахів». Дидактична гра «Хто що їсть?»
3. Складання розповідей на тему: «Як ми допомагали птахам».

«СЛЬОЗИ ЯЛИНКИ»

1. Спостереження за ялинками, їх значення для життя людей, тварин.
2. Екологічна акція «Збережемо ялинку». Складання віршів, загадок.
3. Складання розповідей на тему: «Про що думають ялинки напередодні новорічних свят».

«ЧУДО-РОСЛИНИ»

1. Кімнатні рослини та їх значення для життя людей. Дидактична гра «Відгадай за описом».
2. Розповідь-бесіда на тему: «Аптека на підвіконні».
3. Умовні позначення по догляду за кімнатними рослинами. Самостійна робота дітей.

«СТВОРЕННЯ МІНІ-ГАЙКА»

(МИ САДЖАЄМО ДЕРЕВА)

1. Висаджування плодів дерев каштана, горіха, дуба. Дидактична гра «З якого дерева плід?»
2. Спостереження за паростками дерев. Ведення щоденника.
3. Саджанці дерев, пересаджування їх на грядку.

«ВЕСНЯНА ПОДОРОЖ»

1. Спостереження за першими ознаками весни. Милування природою.
2. В гості до весняного лісу. Правила поведінки у лісі.
3. Екологічна акція «Зустрінемо птахів». Вивішування шпаківень, складання розповідей.

6. Конспекти занять «ОСІННЯ ПОДОРОЖ»

Конспект заняття для дітей молодшого віку

Програмовий зміст: формувати в дітей поняття про повітря, наявність його навколо нас, роль його для людини і для тварин, властивості повітря (тепле, холодне); розвивати допитливість,

мову дітей, мислення, естетичний смак; виховувати увагу, зосередженість, любов до природи, турботу про власне здоров'я, правила поведінки у холодну пору року (восени, взимку).

Обладнання: папірці, баночки з водою, трубочки, листочки, повітряні кульки.

Словник: осінь, листя, кружляє, опадає, повітря, холодне, тепле, чисте, брудне.

Умови: звичайне приміщення.

Хід заняття

Вихователь: - Діти, сьогодні ми познайомимося з невидимками. Ось послухайте загадку: «Невидимка ходить в гаї, всі дерева роздягає». Прошу, закрийте очі і уявіть, хто ця Невидимка. (вихователь в цей час розкидає листочки клена різної величини і кольору).

– Відгадали? – (Осінь). Хто скільки листя насипав? Подумайте і скажіть, де ми можемо побачити так багато листя? (у лісі, у саду, у парку). От ми і познайомилися з першою Невидикою. (діти повторюють: - Осінь). Давайте пограємо з осінню.

Гра «Збери листочки»

– Дівчатка зберуть великі листочки, хлопчики – маленькі. (діти розказують якого кольору, з якого дерева і яка величина листочка).

– А хто листочки з дерева зриває? «Без рук, без ніг, а дерева нахилає?» (вітер). А вітер який буває? (легенький, сильний). Ми його бачимо? Отже, він теж Невидимко? Пограємо з Невидикою.

Гра «Листопад»

– Як листочки до землі опускаються? (показують, як кружляють, літають, сідають). Гра повторюється декілька разів, відмічаючи, як листочки летять, коли сильний вітер, і коли – легенький вітерець.

Вправа на дихання «Вітерець»

Діти легенько дмухають, показуючи, як дме легкий вітер, і сильніше – як сильний вітер.

– А зараз відгадайте ще одного Невидимка. Загадка: «Куди ступиш – всюди маєш, хоч не бачиш, а вживаєш». Ви бачите його? – І я ні.

Дослід 1

Затисніть пальчиками ніс. Чи приємно вам, чи зручно вам? Що нам хочеться зробити? (вдихнути). То, що ми вдихаємо? (повітря). Це і є той Невидимко, який навколо нас. Ми його не бачимо, але він нам потрібен, діти? Перевіримо, чи є повітря навколо нас?

Дослід 2

Діти махають папірцем перед обличчям. Що відчуваєте? (вітерець). Це і є повітря.

– Дівчатка, підійдіть до вікна і легенько торкніться скла. Що відчуваєте? Але не кажіть, мовчіть. (хлопчики роблять так само). А тепер скажіть, що відчули, яке скло? (холодне). Чому воно холодне? (тому, що на вулиці холодне повітря). А в кімнаті яке повітря? (ставлять долоньку перед губами і дмуть на неї). Що ви відчули? (тепло). Яке

в кімнаті повітря? (тепле). То яке буває повітря? (тепле й холодне).

– Коли повітря тепле? (влітку, весною). Дихати треба носиком, особливо в холодну пору. Чому? (в носі повітря обігривається, щоб не застудити горло). – То як потрібно дихати в холодну пору: носиком чи ротиком?

Дослід 3

– Чи є повітря у воді? (дивляться у баночку з водою). Що ви бачите на стінках? (бульбашки). Це і є повітря. Кому потрібне повітря у воді? (рибкам). Кидають камінець і маленьку іграшку в баночку з водою. Що з'явилося? (бульбашки). Отже, повітря є в предметах, які нас оточують.

– Давайте згадаємо, яке повітря, коли проїздить машина? Його приємно вдихати? А в лісі, де багато дерев, квітів? Чисте повітря без запаху, а брудне неприємно пахне. То яке повітря нам приємно вдихати? Біля дороги, де їде багато машин, чи в парку, у саду, де багато дерев? Дерева очищають повітря.

– А в групі де повітря чисте? (біля кімнатних рослин). Вони очищують повітря. Показує надуту повітряну кульку, а іншу – ні. Як ви думаєте, яка кулька важча? (важать, важча з повітрям). То для чого нам повітря? (для життя, щоб дихати). Кому воно ще потрібно? (тваринам, деревам, рослинам). Прикрасимо повітряні кульки і підемо на

прогулянку з ними. (діти приклеюють на кульки кружечки).

«БЕЗ ВОДИ НЕМА ЖИТТЯ»

Конспект заняття для дітей молодшого віку

Мета: вчити дітей визначати характерні особливості води (рідка, прозора, проникає в сипучі речовини – пісок, землю, робить їх вологими); роль води в житті рослин, людини тварин; розвивати інтерес до навколишнього середовища, допитливість; виховувати звичку бережного використання води, формувати бажання піклуватися про своє здоров'я, дбати про чистоту тіла, вчити доглядати за рослинами, берегти красу природи та насолоджуватися нею.

Матеріали: склянка з водою, маленька іграшка, рушник, папір, синя фарба, пензлики, кімнатна квітка, два вазони – герань, лялька з брудним обличчям та руками.

Словник: вода, тече, ллється, біжить, прозора.

Хід заняття

Вихователь читає загадку: - то нечутна, то шумить, як її нема – біда. Що це таке?

В двері стукає хтось, вихователь заносить ляльку (брудне обличчя, руки, одяг). Діти вітаються з нею.

Діти запитують, що сталося. Вихователь за ляльку: - Зі мною ніхто не хоче гратися. – Чому,

діти? (бо вона брудна). – Як допомогти Оленці? (вмитися).

– Навчимо Оленку мити руки. Гра – діти показують, як вони це роблять.

– А що нам потрібно для цього? (вода). Діти промовляють: - Водичко, водичко, умий моє личко, рум'яне та біле, як яблучко спіле.

– Навіщо миємо руки? (щоб бути чистими).

– Як відкручуємо кран? (повільно, легко, щоб вода дуже не бігла). Діти миють руки разом з Оленкою.

– Подумайте, діти, для чого нам вода? (мити руки, вмиватися, купатися, їжу готувати, прибирати).

Д/г «Доповнити речення»

Вихователь показує картинку: миють посуд, купаються, наливають воду в кастрюлю, чайник, миють фрукти, а діти по цих картинках доповнюють другу частину речення.

– Вода потрібна, щоб мити руки, купатися, мити посуд і т. д.

– А ще для чого? (пити)

– А з чого мама варить борщ, кашу?

Дослід 1

Давайте розглянемо воду в склянці. Діти розглядають водичку в баночці.

– Що ви там помітили? (бульбашки на стінках баночки – це повітря).

– А якого кольору вода? (я прикладу до баночки з водою іграшку).

– Чи видно її через воду? (так, то вода прозора).

- Чи можна воду взяти в руки? (так, але вона буде витікати).
- То яка вода? (рідка).
- В чому її краще переносити? (у відрах, баночках).
- Де ми бачимо воду? (в річці, ставку, морі, криниці, під час дощу).
- Діти, а кому вода потрібна? (рибкам – вони в ній живуть).

Д/г «Кому потрібна вода?»

Діти по картинках називають, кому потрібна вода: рослини, квіти, дерева, тварини, птахи, жучки.

Дослід 2

Два возона з квітами – один поливали, а другий декілька днів не поливали.

- Що сталося з листям бальзаміну? (воно зав'яло).
- Чому? Подивіться, земля в квітах. (тверда, суха – пробують, а в першому – волога, м'яка).

Дослід 3

В стаканчик з водою діти кидають грудочку сухої землі. Що сталося з грудочкою? (вона розчинилася у воді, вода проникла в землю).

- Що потрібно зробити, щоб квіти ожили? (полити).
- У рослин немає ротиків (діти розглядають цибулину, яку поставили в стаканчик з водою тиждень назад), чим вони п'ють воду? (корінцями).
- То для чого квітам вода? (щоб жити). Вони, як і люди, не можуть жити без води.
- Так і дерева, коли довго не поливати, що з ними станеться?

Читання вірша Т. Коломієць «Відерце»

– Відерце, відерце, посріблене денце,
Скажи, де бувало, кого напувало?

– Напувало городину, напувало смородину,
І вербу пелехату, і козу бородату.
І тепер не гуляю – горобців напуваю.

– То кому потрібна вода? (тваринам, рослинам,
комахам, птахам).

– А де вони беруть воду? (в річках, калюжах, на
травичці – роса).

– Хто поливає дерева? (дощ).

Гра «Сонечко і дощик»

Діти-краплинки бігають навколо квітів,
дерев.

Роздуми дітей «Що було б, якби на Землі не
було води ...»

Якби на землі не було води, то не було б на
землі трави, ані дерев, ані квітів. Не було б
пташок, тварин, людей.

Показ картинки-ілюстрації пустелі (нема
дерев, один пісок – бо там немає води)

– І воду треба берегти. Як? (міцно закручувати
кран, бо за хвилину крапелька з крапелькою і
наповниться цілий стакан води, яким можна
полити квітку, напоїти котика, курочку,
собачку).

Підсумок заняття.

А зараз ми розмалюємо крапельки дощу,
які поливають дерева, квіти. (Діти малюють)

«ЗАГАДКОВИЙ ВІТЕР»

Конспект комплексного заняття в середній групі

Мета: розширювати і систематизувати уявлення дітей про неживу природу (повітря, вітер), взаємозв'язки в ній, учити знаходити та практично закріплювати цікаві особливості явищ природи в процесі дослідницької діяльності, познайомити з поняттями: «Звідки береться вітер?», «Як визначити напрям вітру?», розвивати спостережливість, уяву, бажання експериментувати, досліджувати, виховувати любов до природи, розуміння важливості природних явищ.

Матеріали: свічка, флюгер, віяла, вентилятор, ілюстрації, оповідання В.О.Сухомлинського «Ласкавий Вітер і холодний Вітруган».

Хід заняття

- Діти, про що зараз піде мова, ви дізнаєтесь, коли відгадаєте загадку:

Цей вершник заповзятий світами звик літати

- Дібровами шурхоче, озерами хлюпоче.

Так хвацько мчить! Одначе ніхто його не бачить.

Літун-шелестун, замітайло-клопотун.

Хоч віника не зв'язав, все довкіл позамітав:

І хмаринки угорі, і стежинки у дворі.

Розмітав сніги, мов пух, і за хатою ущух.

- Так, сьогодні ми з вами будемо вести розмову про вітер. Які ви знаєте загадки про вітер?

1. Без рук, без ніг на гору побіг.

2. Рукавом махнув - дерево зігнув.

3. Крил не має, а скрізь літає, та ще й куряву здійсмає.

- А зараз візьміть віяла і помахайте собі перед обличчям, на руки, ніжки, на голівку.

- Що утворилося? (Вітерець.)

- Подивіться, що це? (Вентилятор.)

- Я його зараз включу. Що ви відчуваєте? (Вітер.)

- Чому, на вашу думку, дме вітер? (Тому, що ми спрямовуємо на себе повітря. Вентилятор крутиться, жене повітря. Повітря рухається, утворюється вітер).

- А хто ж є таким віялом, вентилятором у природі? Давайте подивимось, як повітря поводить себе у кімнаті.

Дослід 1

Піднесемо запалену свічку до причинених дверей, вона відхилиться у бік коридору. Це виходить із кімнати тепле повітря. Зараз покладемо свічку на підлогу - полум'я відхилиться у бік кімнати. До нас заходить холодне повітря.

Висновки. Значить, тепле повітря угорі виходить з кімнати, а на його місце внизу приходить холодне.

- Що робить повітря? (Рухається.)

- Ось так і в природі. Сонце нагріває своїм промінням землю і море, але зігріває неоднаково. Від нагрітих сонцем ділянок легко піднімається вгору тепле повітря. А на вільне місце приходить

важке, холодне повітря. Що робить повітря? (Рухається.) Так і з'являється вітер. Отже, вітер – це рух повітря. Чим швидше рухається повітря, тим сильніший вітер.

- Послухайте, яким буває вітер. Вихователь читає оповідання В.Сухомлинського «Ласкавий Вітер і холодний Вітрюга».

У темному лісі, в глибокому яру спали два вітри. Ласкавий Вітер – хлопець із синіми очима. А холодний Вітрюга – дід із колючою бородою.

Прийшла зима. Сонечко не могло піднятися високо над землею. Білі сніги вкрили поле. Зашуміло тривожно верховіття дерев. Прокинувся в глибокому яру холодний Вітрюга. Устав, вийшов із лісу. Застогнала хуртовина. Йде по землі холодний Вітрюга – замерзають річки, гуде хуртовина.

Та ось піднялося сонечко вище над землею. Заболіла спина в холодного Вітрюги. Поплентав він у темний ліс, заліз глибоко в яр.

Прокинувся ласкавий Вітер, вийшов з лісу. Засміялося сонечко, потекли струмки, зацвіли квіти, зашуміли трави.

- Діти, який вам вітер подобається: холодний чи ласкавий? Чому? Що ви відчуваєте коли дме лагідний вітер? А коли дме холодний, колючий вітер? Що ви робите, коли надворі теплий вітер? Чи хочеться вам гуляти при холодному, сильному вітрі?

Дидактична вправа «Який буває вітер»

Гра «Вітер»

Кладемо на килим великий м'яч. Уявіть, що це наша планета Земля. Кожній дитині даємо смужку гофрованого паперу. Це - вітер. Навколо нашої Землі віють різні вітри (звучить музика «Шум вітру»). Діти ходять навколо м'яча, помахують своїми стрічками. Дме вітер. Вимкнути музику, діти опускають руки зі смужками - вітри стихають.

У сонця і повітря багато вітрів (маленьких і великих).

- Уявіть собі, що ви - вітер. (Діти разом з вихователем під музику виконують рухи).

Зараз ми з вами покажемо, що може робити вітер різної сили з деревами.

- Тихо, немає вітру - стояти спокійно.

- Легкий вітерець повіяв - розгойдувати руками. Загойдав гілки дерев.

- Дуже сильний наш вітер - розгойдуватися всім тілом.

- Почався справжній ураган - зігнулися в поясі.

- Дерева ламаються, падають на землю - нахилитися в сторони, сісти на килим.

- За вітром, сонцем, хмарами слідкують люди, професія яких називається метеоролог. Працюють вони на станціях, де багато пристроїв, які їм допомагають. Це - метеостанції.

Люди навчилися визначали напрям вітру за допомогою спеціальних пристроїв. Один з них -

флюгер. Стрілочка флюгера показує, звідки дме вітер. (Вихователь показує).

- Але ми зможемо дізнатися про це і без приладів. Розгляньте дітей на ілюстрації: яким із них вітер заважає бігти, а яким допомагає?

- Зараз ми з вами вийдемо на подвір'я. Відгадайте загадку:

Він безкрилий, а літає,
Безголосий – свище.
Хоч безрукий, а, буває,
Груші з дерева збиває.
Навіть часом вириває
Сосни з кореневищем.
А як втомиться, впаде –
То й нема його ніде!

- Так, це - вітер. А що ще вкаже нам на напрямок вітру? (Прапорець, дим, хвилі, дерева, стрічка, хусточка).

Дослід 2

Визначення сили та напрямку вітру за допомогою стрічки. (Діти тримають у руках стрічки, визначають силу та напрям вітру на різних місцях території дитсадку).

Дослід 3

З'ясувати, чи висушує вологу вітер. (Змочити палець у воду, підставити на вітер).

- Що відбувається? (Вітер висушує вологу).

- Діти, поспостерігайте за рухом гілок, листя на деревах. Чому вони гойдаються? Які явища

супроводжує вітер? Чи можна штучно створити вітер? Як?

Дослід 4

Створити вітер за допомогою паперових віял. (Діти створюють слабкий, легкий та сильний вітер).

- Діти, що вам найбільше сподобалося на занятті? Що вас зацікавило? Отже, постійне і добре спілкування з природою необхідне кожному.

«ЧАРІВНА ЛАБОРАТОРІЯ»

Інтегроване заняття для дітей середнього віку

Мета: розвивати дослідницьку діяльність дітей та інтерес до нетрадиційної техніки малювання на піску та піском; формувати елементарні уявлення про основні властивості предметів; розвивати вміння виділяти окремі ознаки піску; розвивати навички експериментування; формувати вміння встановлювати найпростіші зв'язки між об'єктами і явищами природи, робити самостійні висновки; стимулювати розвиток інтересу до спільних ігор; формувати вміння спілкуватися, дотримуватися елементарних норм та правил поведінки; естетичне сприймання довколишнього світу; спілкування з природою та її ресурсами; виховувати доброзичливість, активність та творчість; завдяки спілкуванню з дорослими та однолітками дізнаватись нову інформацію: знання про пісок, його властивості: сухий, мокрий, сипучий, ліпиться тощо; збагачувати словниковий

запас, необхідний з даної теми; брати участь в ігрових ситуаціях: будувати діалог, вміння розповідати в декількох словах і реченнях про предмети і явища.

Матеріали, інструменти, обладнання: іграшка ведмедик Умка, відеоролик, одноразовий посуд, палички, вологі серветки та серветки з тканини, клей, пісок, вода, підставки для пензликів, пензлики, аркуші паперу із картинками, мольберт.

Хід заняття

Вихователь: Діти, до нас надійшов відео лист. Давайте ми його переглянемо. (Діти разом з вихователем переглядають відео з мультфільму «Умка»).

- Мама, а чому тут де ми живемо так холодно?

- Це тому, синочку, що ми живемо на Північному полюсі. Наш край – це білі безмежні простори снігу та льоду. Навколо нас наче сніжна пустиня. Проте, мій любий, така пустиня не одна. На Землі є ще пустині, де замість снігу – навкруги пісок.

- Хочу побачити пісок!

- Стій, Умка, про нього знають лише люди.

- Люди? То я піду і запитаю у них. Ура!

(Стук у двері. Заходить ведмедик Умка.).

- «Здрастуйте малята! Мене звати Умка. Я прийшов до вас дізнатися, що таке пісок. Мабуть він гарний. Мені так хочеться про нього дізнатися. Ви мені допоможете?»

Вихователь: Дітки, розповімо Умці, що ж таке пісок? Давайте разом з ним завітаємо до нашої чарівної лабораторії.

Всі в шеренгу становись,
Міцно за руки берись.
Я запрошую сьогодні,
Тут за мною лиш пройти.
Цікавішої мандрівки,
Вам, малята, не знайти!

(Ведмедика садимо на стілець дивитися.)

Діти вихователем підходять до столів, на яких стоять ящички з піском.

Вихователь: Ставайте кожен біля столика. Сьогодні ми будемо працювати з піском. Давайте для спочатку привітаємося з ним.

- Привіт пісочок!

Вихователь: Покладіть долоньки на пісок. Давайте його погладимо долонькою. Який він? Давайте зігріємо пісок руками. Наберіть в руки пісочок і пропустіть його між долоньками. Який він став?

- Послухайте, він з вами вітається. Чуєте? Він говорить тихеньким голосом. Наберіть пісок в кулачок, а потім потихеньку висипайте його, ось так він розмовляє С-С-С-С-С! Давайте повторимо, як він розмовляє.

- Щось наш пісочок засумував, давайте його розвеселимо. Полоскочимо його спочатку однією рукою, кожним пальчиком, потім другою. А тепер

полоскочимо двома руками. Але дивіться, щоб він не втік. Чуєте як сміється пісочок, йому дуже подобається!

Для того, щоб знову гратись пісочком, треба засипати ним поверхню. Ось так набираємо в ручки і засипаємо. Ну ось! Тепер можна продовжувати.

- Покладіть свої долоньки на пісок, що вийшло? Правильно відбиток, слід від долоньки! А якщо ми покладемо руку на пісок і навколо долоньки намалюємо кружечок, а від кружечка промінчики, то що вийде? Правильно, сонечко! Як ви думаєте, яке воно? Гарне, тепленьке, яке буде нас зігрівати.

- Якщо ми захочемо щось зліпити, ми зможемо чи ні?

- Ми з вами дуже гарно погралися з пісочком.

- Що ми робили з піском?

- Як розмовляв пісок?

- Який був пісочок?

- Що ми малювали на піску?

Вихователь: Дякую вам, малята. А тепер я пропоную вам погратись зі мною у гру.

Але перед тим як гратися, скористайтесь вологими серветками, які лежать у вас на тарілочках, щоби ручки стали чистими.

Гра «Повтори за мною».

Фізкультхвилинка

В пісочній країні пісочна ріка,

(Діти показують руками як тече річка).

Збудована хатка лише із піска,

(Діти показують дах хатинки).

А справа біля річки,
(Ведуть рукою в право).

Де берег є крутим
(Ведуть рукою вниз).

З пісочної лиш пічки
пісочний в'ється дим
(Імітують рух диму).

Вихователь: Ну а зараз, дітки, я запрошую вас до кімнати дослідів.

Зранку з сірої хмаринки
падав дощик увесь час.
Відсирів пісок сипучий,
Мокрий-мокрий став у нас.
Зразу ж взялися за діло,
Збудували дім з вікном,
Та як сонечко пригріло
Все розсипалось разом.

- Ставайте біля столиків, але будьте обережними. Зараз ми з вами будемо проводити досліди. Погляньте і скажіть, що у вас в стаканчиках? (Пісок) Який пісок в білому стаканчику? (Сухий) а в коричневому? (Сухий) А якщо ми наллємо в коричневий стаканчик з піском води, як ви думаєте, який пісок стане в цьому стаканчику? (Мокрий, сирий) Правильно, мокрий, ви справжні чарівники!
- Назарчику, в якому стакані у тебе мокрий пісок? Продовжимо наші досліди.

- Візьміть паличку і опустіть її в білий стакан, де сухий пісок, а потім в коричневий стакан, де мокрий пісок. В який пісок паличка краще входить в сухий чи в мокрий? Скажіть, що можна зробити з мокрого піску? А що з сухого? Молодці.

- Наш Умка дуже любить солодоці. Давайте зробимо з мокрого піску для нього цукерки. Наберемо ложечкою і викладемо на піднос.

Умка: Дякую, малята!

Вихователь: Дітки, а ви любите перетворення? Погляньте, що я для вас приготувала. Я звичайний пісок перетворила в різнокольоровий. Як ви думаєте, чим можна зафарбувати пісок в різні кольори? (Відповіді дітей). Правильно, його можна зафарбувати, якщо додати до нього фарби. Давайте зробимо для Умки подарунок, і намалюємо йому картину. Нехай він пам'ятає свою пригоду, а також покаже мамі, який він буває.

Діти виконують колективне сюжетне малювання на тема «Барви природи». Після виконання малювання піском діти вивішують свої малюнки і розглядають загальну картину.

Підсумок заняття.

- Хто побував у нас в гостях?
- Як його звали?
- Де живе Умка?
- Чому він говорив про білу пустиню?
- Що ми сьогодні досліджували?
- Яким буває пісок?

- Дітки, що вам сподобалось сьогодні найбільше?

Вихователь: Ось вже літак надворі гуде,
Це означає, що Умка вже йде,
Час поспішати Умці малому,
Щоби потрапити швидше додому.

- За те, що ви допомогли Умці дізнатися про пісок, він вам дарує ось такий подарунок. Це справжнє ескімо (морозиво.) Але перед тим, як його скуштувати, давайте попрощаємося з Умкою.

Діти: До побачення!

«ПЕРШІ ПРОВІСНИКИ ВЕСНИ – ПРОЛІСКИ»

Конспект інтегрованого заняття в старшій групі

Мета: розвивати рухову активність, покращувати дрібну моторику й гнучкість кисті; учити малят уважно спостерігати помічені зміни в природі весною, свідомо берегти природу (квіти); учити радіти від спілкування з природою, милуватися нею, виявляти своє захоплення, зацікавленість квітами; розуміти особливості весняних змін в природі і її перших провісників – пролісків (особливості, умови де ростуть); закріпити в активному словнику дітей назви частин квітки, весняних явищ, продовжувати вчити складати речення, формувати вміння коментувати свої спостереження; вчити помічати у виді квітів красу, відтворювати її в аплікації, виховувати любов до

природи; розвивати здібність міркувати, робити логічні висновки.

Матеріал: вірші К. Перелісної, М. Познанської, квіти – підсніжник і пролісок, ілюстрації будови квітки, дидактична гра «Виклади квітку».

Хід заняття

Проводиться у природному доквіллі. Красуня йде лісами і гаями, одягає в зелені шати землю і квітучі сади. Хто ця красуня? (Весна).

«Напровесні»

Ой сонечко ясне пригріва,
а сніжок водицею підлива.
І весняні струмені у ярку,
і на полі квітонька у сніжку.
Ой, та квітка - пролісок весняний.
А над полем жайворон голосний.

К. Перелісна

Бесіда з дітьми.

– Подивіться уважно на проліски. Які вони, сильні чи слабкі? Сміливі чи боязкі? Спробуйте описати квітку. Яке у неї стебло? (тоненьке, маленьке). А листочки? (довгі, вузькі, зелені). Чи пахне квітка? (приємно, ніжно). Що нагадує сама квіточка? (дзвоники). Як ви думаєте, чому назвали проліском? Дитина читає вірш.

«Пролісок»

Я – перша квіточка весни,
Я – пролісковий цвіт,

Я пережив зимові сни
І знов родивсь на світ.
У мене очі голубі,
Такі, як неба синь.
Росту між кленів і дубів,
Люблю і сонце, й тінь.
Зелені рученьки мої
Листочками зовуть.
Я полюбив ліси й гаї,
Живу я здавна тут.
І вірю: люблять всі мене,
Як весну золоту,
Бо знають – що зима мине,
Коли я розцвіту!

М. Познанська

– Так де ростуть проліски?

Розглядають будову квітки на ілюстрації.

Дидактична гра «Виклади квітку»

– Як ви думаєте, чому ця квітка так рано розцвітає навесні? Пролісок розкриває свою таємницю. Його сила – у цибулинці. (як виглядає цибулина проліска модна показати на прикладі цибулини).

– А де ж його цибулинка? (в землі). То ж у чому сила маленького проліска? (цибулині). Насіння проліска разносять мурашки, бо воно багате на олію, а це їх дуже приваблює. Мурашки разносять його по всьому лісі. Проліски можна посадити на грядці або в затінку кущів. Німецька народна назва в

перекладі означає «блакитна зірка», найточніше відображає красу проліска. Милування квіткою проліска.

Сьогодні говоритимемо про весну і перших її провісників – весняні квіти, якими вона прибрала землю (проліски, конвалії, ряст).

Дві мої знайомі теж люблять квіти, а хто з них любить більше, визначимо разом.

Розповідь вихователя, діти розігрують.

Одного разу навесні Марина і Оля пішли до лісу.

– Ой, як багато квітів, - вигукнула Марина. – Зараз я намалюю ось цей підсніжник і ось цей пролісок.

– Та що малювати, я зараз нарву у затінку кущів цих квітів і подарую букет мамі, - сказала Оля і почала рвати квіти, а деякі з них навіть з корінням.

Маринка понесла для мами малюнок, а Оля – величезний букет.

Та дорога додому була неблизька і квіти швидко зів'яли, дівчинка по дорозі їх викинула і її мама не дізналася, що в лісі вже розквітли первоцвіти, а Маринка порадувала маму гарним букетом підсніжників і пролісків. Мама щиро зраділа подарункові.

– Діти, а хто з дівчаток любить квіти більше?

– Любити – це берегти, не знищувати.

Український поет А. Костецький теж знайомий з цими дівчатками. Саме про одну з них він написав:

Метелика ловити я не хочу:
він – квітка неба, хай живе собі!
Хай крильцями барвистими тріпоче,
щоб радісно було мені й тобі!
І квітку лісову не стану рвати,
її додому я не понесу,
бо вдома їй джмеля не погойдати
і не попити ранками росу!
І ні стеблинку, гілку чи травинку
я не ображу: це – страшенний гріх!
Бо в кожній з них живе тремка живинка,
що світиться довірою до всіх...

А. Костецький

- Якщо ми будемо рвати квіти, що станеться?
- То хто ж двох дівчаток по-справжньому любить квіти? Маринка – вона пожаліла квітку, не зірвала.
- Сподіваюся, ви будете берегти квіти, адже їх так мало на землі.
- Що квіти люблять? (сонце, дощову воду).
- Уявіть, що ви квіти і теж чекаєте на весняне тепло.

Гра-перевтілення «Ми – квіти»

Я – маленька зернинка. І мені сниться літечко (діти присідають, кладуть долоньки під щоку). Пригріло сонечко і вона прокинулася, не кваплячись

простягла до сонечка свої листочки, вітається з вітром, потім піднімає догори.

Діти малюють перші весняні квіти.

«ОСІННІ МЕЛОДІЇ»

Конспект інтегрованого заняття старший дошкільний вік

Мета: розвивати естетичні почуття дітей, уяву, творчі здібності дітей; виховувати любо до рідного краю, уміння бачити красу в навколишньому, в музиці, поезії, картинах художників; збагачувати знання дітей про осінь; вчити сприймати на слух поезію Н. Забіли та музичних творів П. Чайковського, Н. Май; продовжувати знайомити дітей з творами художників, які зображують осінь; розширювати уявлення про красу, і різноманітність осені в різні її періоди; збагачувати словник дітей прикметниками, розвивати уміння складати речення до теми «Осінь»; розвивати вміння та підтримувати бажання передавати картини осені в малюнках, аплікації, витинанках; навчати передавати характерні прикмети осені (колір, дерева, форма), використовуючи нетрадиційні форми малювання: друкування засушеним листям, малювання поролоном, тичком, соляне малювання; аплікація обривним папером, нитками, витинанками.

Матеріал: аудіо записи музики П. Чайковського «Пори року», пісні Н. Май «Осінь», «Осінь чарівна» Н. Рубальської, «Осінь» слова Г.

Коваля, музика М. Ведмедері. Репродукція картини Левітана «Золота осінь». Вірші про осінь. Папір, фарби, пензлики, олівці, ватні палички, сухе листя, сіль кухонна, кольоровий папір, нитки, стаканчики для води, серветки, ножиці, клей, д/г «Знайди розбіжності», мовна гра «Склади речення».

Хід заняття

Діти під музику заходять до зали, стають півколом.

Вихователь: Діти, подивіться скільки до нас завітало гостей. Давайте з ними привітаємось.

Діти: Доброго ранку, доброго дня!

Доброго вечора, сьогодні, щодня.

Хай не псується годинник на вежі,

Хай у вас буде все, як належить.

Вихователь: станьте, діти, всі рівненько,

Посміхніться всі гарненько,

Гарний настрій на заняття ми візьмемо,

Працювати розпочнемо.

Я хочу, щоб девізом нашого заняття були такі слова:

Щоб ви, діти, не тільки слухали, а й чули,

Не тільки дивилися, а й бачили,

Не тільки відповідали, а й міркували.

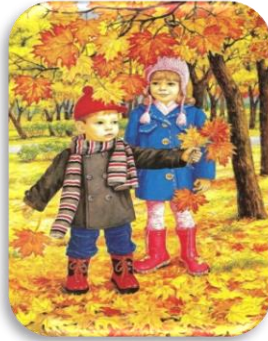
Добре, плідно працювали.

Хто це тут так хазяйнує? Прикрашає і фарбує?

Навкруги така краса! Хто створив ці чудеса?
(Осінь).

Діти, сьогодні ми з вами поговоримо про осінь. А яка осінь, діти?

Гра: «Яка осінь?» (підбір прикметників).

Ми з вами знаємо гарну пісню про осінь, давайте її заспіваємо.

Пісня «Осінь чарівна».

А зараз діти підійдіть до мене, розглянемо репродукцію картини «Золота осінь».

- Як ви думаєте, яка пора року зображена на картині?
- Як ви здогадалися, що зображено на картині?
- Якими фарбами передав красу чарівниці-осені художник? (жовта, багряна, золоте листя, блакитне небо).
- Очі художника помічали найтонші відтінки кольорів у природі, а душа прагнула передати їх на полотні. (сідають діти)

Художники описують красу осені фарбами, а поети? (словами). Слухають вірш Н. Забіли «Жовтень».

Вихователь: не тільки художники в своїх картинах передавали красу осені, ця пора надихала і композиторів, які писали музику. У

П.І.Чайковського є ціла збірка музичних творів «Пори року». Послухайте, як він зобразив осінь в музиці (слухають музику). Який настрої викликає у вас ця музика? Які картини уявляються?

Сучасні композитори теж багато пишуть про осінь. В нашому місті живе і створює свої гарні пісні Н. Май – поетеса, композитор і виконавець своїх пісень. В неї також є багато пісень про осінь, послухайте, будь ласка, одну із них.

Танок «Осінній».

А зараз, діти, розкажемо, які ж зміни в житті природи відбуваються восени.

Мовна гра «Склади речення». (Восени жовтіє листя. Восени дозрівають яблука і т.д.)

Вихователь: Восени часто йдуть дощі. А з чого дощ? (хмаринок). На що вони схожі, якого кольору? То важким килимом, то пухнасті і біленькі, мов легкі пір'їночки, кружляють, ніби балеринки.

Танок хмаринок.

Діти підходять до мольберта.

Гра «Знайди розбіжності», які намалював веселий художник Олівець-Малювець. Діти сідають.

Вихователь: Чи були ви, діти, восени в лісі? Як ліс змінився? Як себе треба поводити в лісі? А що в лісі з'являється після дощу? (гриби). Які гриби є? (отруйні, їстівні).

- Подивіться, які веселі мухоморчики з'явилися у нас.

Танок «Грибочки».

Вихователь: Діти в осені є три сини, а як їх звати ми назвемо, коли відгадаємо загадки:

*Дозріває горобина і калина вже рясна,
Перший лист опадає, коли це буває?*

Як називається перший місяць осені?
(вересень).

Які народні прикмети знаєте про вересень місяць? (вересень пахне яблуками, а жовтень капустою).

Груші, яблука зірвали, у комору заховали.

Проситься гарбуз до хати, щоб під ліжком зимувати.

В лісі вирости опеньки – довгоногі і тоненькі.

*На деревах листя жовкне, в двері стукає ...
(жовтень).*

Народні прикмети: жовтень ходить по краю, та й виганяє птахів з гаю; якщо до середини жовтня не осипалося листя з беріз – сніг ляже пізно; калина рано зачервоніла – на ранню і люту зиму.

Що нам приносить вересень? (груші, яблука).

А жовтень? (гарбузи, буряки, капусту).

Вітер плаче, вітер виє, дощ осінній дрібно сіє.

І не видно пташки, а ні бджілки, ні мурашки,

Вже зів'яли гарні квіти, крізь калюжі по налито.

Голе поле, голий сад, бо надворі ... (листопад).

Народні прикмети: якщо листопад дерево обтрусить, то зима довгою бути мусить; в листопаді голо в саді; пізній падолист на сухі осінь.

- Що нам дарує листопад? Які ягоди? (калина)
- Чим корисні ці ягоди? (вітамін «С», очищають кров, лікують простуду).
- Давайте заспіваємо пісню про калину, що сумує.

Пісня «Осінь».

Вихователь: Вам подобається осінь? За що ви любите осінь? Давайте не будемо сумувати, уявимо, що ми осінні листочки і затанцюємо веселий танок. (танок з листочками).

Вихователь: Ми з вами, діти, багато почули про осінь, розповіли, а зараз продовжимо перетворення і станемо юними художниками, будемо самі створювати свої картини про осінь в малюнках, аплікаціях, витинанках.

Пальчикова гімнастика, бесіда про техніку безпеки.

- Обирайте, діти, хто чим хоче зображати осінь, сідайте й починаємо працювати.

Самостійна робота дітей:

1. Витинанки, папір для обривання.
2. Малювання (листям, поролоном, трафаретом, тичком).
3. Натюрморт (соляне малювання).

Підсумок заняття.

Вихователь: Молодці. Помилуємося картинами, які ви створили. Осінь щедро пригощає вас. Давайте ще раз згадаємо, про що ми сьогодні говорили, подякуємо нашим гостям і подаруємо їм пісню-побажання на прощання.

Пісня «Гріє сонце» (Тетяна Дяченко).

«ТАЄМНИЦІ ВОДНОГО СВІТУ»

Конспект інтегрованого заняття старший дошкільний вік

Мета: розширити знання дітей про різні стани води в докiллі, про її властивості, значення для всього живого; формувати поняття «кругообіг води в природі»; дати уявлення про річку і море, їх стани за різної погоди, їх мешканців; закріпити уявлення про назви мешканців моря та річки; розвивати зв'язне мовлення, фантазію; підвести до розуміння необхідності охорони докiлля; формувати вміння самостійно приймати рішення; розвивати допитливість, художній смак; виховувати бережне ставлення до природи, бажання піклуватися про неї.

Обладнання: д/г «Хто, де живе?», склянка з водою, сіль, яйце, гуаш, пензлики, папір, штампи рибок.

Хід заняття

Діти заходять до групової кімнати.

Вихователь: Діти станьте всі чемненько, усміхніться до гостей, привітайтеся «Добрий день!»

- А зараз діти давайте привітаємось до рідної природи:

Доброго ранку, сонце привітне!

Доброго ранку, небо блакитне!

Здрастуйте, гори, ліси та поля!

Здрастуйте, ріки, озера, моря!

Доброго ранку, вся наша земля!

Вихователь: сьогодні, діти, у нас незвичайне заняття, воно казкове. Отже, зручно сідайте. Сьогодні я розповім вам казку про те, як подорожувала маленька краплинка води із своїми подругами по землі.

Казка «Подорож маленької краплинки води»

Коли прийшла весна і, як тільки пригріло сонечко, почав сніг, лід танути. Маленька Краплинка прокинулася та забриніла на кінчику бірульки, посміхнулася і впала на землю, де потратила в струмочок води, який біг між снігами все швидше та швидше. В струмочку вона бігла зі своїми подружками вниз до великої води — гордої повноводної Річки, яка котила свої спокійні хвилі до бурливого та солоного моря.

Потрапивши в море, Краплинка вирішила погратися на великих, кучерявих хвилях. А в цей час сонечко простягло свої теплі промінці до

краплинок і вона стала легкою, як пух, і забрало її до себе на небо, на блакитну хмаринку. Там Краплинкам стало сумно і холодно, а вона ж хотіла знову гратися, тому й засумувала і розплакалася, і впала на землю весняним дощем. Краплинка дощу впала на першу травичку, яка з'явилася на проталині, і стала росою. Знову пригріло сонечко, і краплинка роси скотилася на землю, де потрапила в ґрунт. Там було темно і холодно. Краплинки відшукали вихід на поверхню і потрапила до джерела, яке винесло їх до річки, яка поспішала до моря. Ось який шлях долають маленькі краплинки. Подорож краплинок називається кругообіг води у природі.

- Вам сподобалася казка? Я загадаю загадки, а ви спробуєте пригадати, з ким зустрічалася Краплинка із своїми подружками в своїй подорожі.

1. Крапає водичка з неба,
дітям ховатися треба.
З неба він прийшов,
і в землю пішов.

(Дощ)

2. Прокинувся — й відразу
до сонечка біжить,
Стрибає по камінчиках,
хлюпоче і дзвенить.

(Струмок)

3. Біжить водичка, мов синя стрічка,
А називається вона ...
(Річка).

4. Навколо вода, а з питвом — біда.
Синє, ще й солоне, неозоре,
називається... (Море).

5. Йшла зорниця, красна дівиця,
Через покоси, гублячи сльози ...
Місяць дивився і засмутився,
Сонечко встало – слізи зібрало
(Роса)

- Молодці, відгадали загадки і уважно слухали казку.

Психогімнастика:

Йде дощ. Покажіть як крапає маленький дощик: пальчиками стукаємо по підлозі крап-крап..., дощ став сильнішим і стукотить повільно, але важко. Стукаємо ніжками тук-тук, крап-крап... А тепер дощик закінчується і краплинки маленькі падають на землю, стукаємо легенько пальчиками крап-крап... Вийшло сонечко і дощ закінчився.

Тече вода, струмок. Поставили ручки і показали, як тече по камінчиках водичка. (Хвильові рухи руками).

Хлюпотить річка. Поставили руки долоньками в середину одна до одної, плещемо — хлюп, хлюп.

Море з хвилями. Покажіть, як шумить морська хвиля. (Махи рук вперед з промовленням звуків ш-ш-ш та назад — шух, шух).

- Молодці!

- Діти, а річка і море бувають різними. Як ви гадаєте, якими бувають річка і море сонячного дня? (Прозорі, лагідні, блакитно-зеленими, теплими). А яким буває море похмурого і вітряного дня? (Штормове, сіре, зле з високими хвилями).

- Діти, а в морі вода яка, солонна чи прісна?

- А яка ж вода у річці? Зараз дізнаємося, чим відрізняється солонна вода від прісної.

Дослід з яйцем «Сіль чарівниця»

Взяти дві склянки води. В одній склянці – прісна вода, а в іншій – солонна. Опустити сире куряче яйце спочатку в прісну воду – яйце потонуло. Потім у солону – яйце сплигло.

Висновок: чим більше солі – тим гущіша, важча вода. Солонна вода стала важкою за яйце і виштовхнула його на поверхню.

- Діти, а давайте пограємо в гру, яка називається «Хто, де живе?»

Діти обирають картки, на яких зображено морських і річкових мешканців і розселяють їх туди, де вони мешкають.

- Діти, а зараз ми підемо до паркового озера помилуватися його красою. Але спочатку треба пригадати поведінку біля водойми. (Діти пригадують правила поведінки біля водойми).

Підходять до макета озера.

- Ой, діти, що ж це сталося з нашим озером. Хто ж це так відпочивав, сміття порозкидав та за собою не прибрав?

- А ось і лист. Зараз ми дізнаємося від кого цей лист.

Вихователь читає лист.

Лист-скарга

Ми – мешканці водойми – живі організми, про яких мають піклуватися люди, звертаємося до вас!

Шановні діти, допоможіть нам!

Люди засмічують береги озера, викидають у озеро сміття, полюють на риб із сітками; у жабенят та водоплаваючих птахів жбурляють палиці і каміння, стріляють із рогаток; у парку біля водойми миють машини; пляшки із пластику і пакети гойдають на хвилях води. Про чистоту і чути не бажають. Невже ж бо людям буде краще жити, як стане смітником уся наша планета.

Якщо будуть так поводитися з водою і природою, то зустрінуться з бідною. Вода стане брудною і водойми обміліють. Невдовзі не буде де відпочивати і купатися, не можна буде пити воду.

Допоможіть нам!

Вихователь: Ми знаємо, що вода дає життя, що без води не може жити ні одна жива істота. Вибачте нам водичка і мешканці водойму. Діти, як ми допоможемо мешканцям паркового озера? (Діти відповідають). Отже, діти, давайте приберемо сміття

і поставимо знаки, хай усі читають і необхідні правила вивчають. (Діти прибирають сміття і вішають плакат «Бережи природу»).

- Діти, у нас є макет ставка. У ставку чиста, прозора вода. Але в ньому немає рибок. Давайте ми заселимо наш ставок рибками і водоростями.

- Ми будемо працювати із штампиками. Вам необхідно зафарбувати на штампіку силует риби у той колір, який забажаєте. (Вихователь показує техніку виконання роботи).

Можна поселити багато рибок, змінювати напрямок їх руху. Одна рибка пливе вправо, інша – вліво, назустріч одна одній. Ось такі чудові рибки житимуть у нашому ставку. (Робота дітей. Допомога вихователя). Діти, давайте наостанок згадаємо добрі поради, які треба пам'ятати всім.

КНИГА СКАРГ ПРИРОДИ

*Нехай людина добро приносить.
Бо світ навколо любові просить!*

**Бережیم повітря,
бережімо води,
як матусю рідну,
бережیم природу!**

СКАРТА КОМАХ:

Не руйнуйте мурашники. Мурашки дуже активно знищують комах-шкідників. Повдаючи насіння рослин, мурашки сприяють їх поширенню. Мурашки іноді виступають в ролі обтилювачів квітів, оскільки люблять поласувати і нектаром. Мурашки сприяють підвищенню родючості ґрунту. Вони перемішують її, насичують киснем і розпушують на глибину 50-70 см, збагачують органічними речовинами. Тому мурашники рудих лісових мурашок грають роль "фабрики родючості": трави, кущі і навіть дерева, що ростуть поблизу мурашників, тишо розростаються. Рослинистіть навколо мурашників відрізняється інтенсивним зростанням і яскравим зеленим забарвленням.

Ця комаха називається - сонечко.

Чим живиться сонечко? Вона живиться маленькими жучками, які з рослин смокчуть соки, ці жучки - попелюхи. Якщо не допомогти рослині, то воно загине. Особливо багато попелюх буває літкю в садах на яблуні, сливі, смородині і на інших фруктових деревах і ягідних кущах. Сонечко - дуже корисна комаха, вона поїдає попелюхи і тим самим допомагає людям зберігати урожай від шкідників. Не треба її ловити, давити та чіпати.

СКАРТА КВІТІВ:

Ми б завжди були щасливі,
І пахучі, і красиві,
Якби в полі, в лісі, в лузі
Бачили нас тільки друзі,
Щі, якби нас не топтали,
Без потребби не зривали.
Я на квітках вдома, в школі
Висівали нас доволі,
Доглядали, поливали.
Ми б красу їм дарували!

**Не віднімайте в нас
право на життя!
Не рвіть і не
топчіть нас
безжалісно...**

СКАРТА ПІВАРИН:

Не знищуйте нашу рідну домівку – природу:
не смітьте,
не порушуйте тишу у лісі,
не лякайте нас,
не ловіть і не беріть додолу наших безпомічних
малюкця.

Для білки ліс - її домівка. Не лякайте її і не
намагайтеся спіймати.

Не беріть їжака з лісу. Для їжака
ліс - рідний будинок. Він поїдає
його шкідників. У неволі, у
куточках природи їжаки схильні до
різних хвороб і потім стають їх
переносниками.

СКАРТА ПІПАХІВ:

Не заглядуйте у пташині гнізда і не руйнуйте їх!

Якщо птахи відчувають, що поряд з гніздом
знаходиться хтось сторонній, то вони можуть
безповоротно його кинути, а їхні пташенята
загинуть від голоду або низьких температур.

Якщо птацю злякати з гнізда, то її
потомство може замерзнути, загинути
від жаркого сонця, їх може залити дощем
або замести снігом. Саме тому не можна
підходити до гнізд птахів дуже близько.

Якщо людина знаходиться поруч з пташиним
гніздом, то це рівнозначно тому, що він руйнує
все маскування і відкриває житло для хижаків, які
з часом знищують яєчну кладку і пташенят.

Пташенята як і підросли, але ще не зміють
пересуватися повітрям здатні випасти з гнізда.

Для пташенят
несуть величезну
небезпеку укуси
комах, які можуть
привести їх до
неминучої загибелі.

Якщо у великих колоніях пернатих почнеться
масова паніка, то існує ймовірність того, що
гніздо буде знищено самими ж їх жителями.

СКАРТА ЛІСУ:

Причинами виникнення пожеж є небала поведінки людей з вогнем, порушення правил пожежної безпеки, природні явища (блискавка, посуха). Відомо, що 90% пожеж виникає з вини людини і тільки 7-8% спричинені блискавками. Пожежі знищують загибель лісу, тварин та рослин.

Масове вирубування дерев може спричинити раптові зміни температури (холодніше взимку, тепліше влітку), знесення родючого шару ґрунту. Як результат, на місці вирубаных лісів утворюються пустелі.

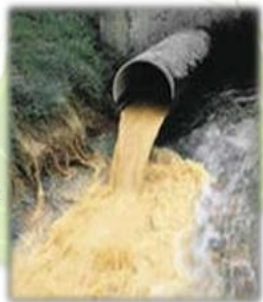
Всюди купи сміття!.. так враження, що той хто це зробив, більше ніколи сюди не заїде. Ні він, ні його нащадки, ніхто... ..порожні пляшки, скляні та пластикові, залишки пакувальних матеріалів, недопалки, цілі пакети побутового та іншого сміття — все це «прикрашає» ліс... ..є місця, де звалений домашній брухт, створили аж «культурні» пласти, бо нашаровані роками... ..і це лише маленький сектор лісу. Сміття здолає нас...

СКАРТА РІЧКИ:

Ми зустрічаємо своїх гостей берегами, які рясно вкриті усіляким непотребом. Здебільшого — це уламки дерев, папір, пластикові відходи, тощо. Коли через сильні опади підвищується рівень води течія змиває з берегів все сміття у воду. Як правило, люди не замислюючись викидають будь-де різноманітне сміття та пластиковий непотріб, який не розкладається тисячі років.

Обмежені запаси прісної води ще більше скорочуються через їхнє забруднення. Головну небезпеку створюють стічні води (промислові, сільськогосподарські і побутові), оскільки значна частина використаної води повертається у водні басейни у вигляді стічних вод. Забруднення хімічними відходами річок, загрожує екологічною катастрофою через що люди можуть залишитись без питної води!

7. Доповіді для вихователів

Педагогіка калабані в практичній реалізації принципів природовідповідності та здоров'я збереження в закладі дошкільної освіти

В останні десятиліття збереження здоров'я людини увійшла до кола глобальних. Серед основних причин погіршення стану здоров'я підростаючого покоління: несприятливі екологічні, соціально-економічні, політичні, побутові та психологічні умови життя, матеріальна скрута родин, незбалансоване харчування тощо. Крім того, незадовільний стан здоров'я, затримка фізичного розвитку дітей зумовлюються недостатньо руховою активністю, що пов'язана передусім із малорухливим способом життя батьків та нерідко низьким руховим навантаженням у закладі дошкільної освіти, поряд зі збільшенням інтенсивності навчально-пізнавальної діяльності. Як наслідок, нераціональний спосіб життєдіяльності, набуті шкідливі звички, невміння контролювати негативні емоції призводять до того, що на час закінчення школи лише у 5-7% випускників стан здоров'я відповідає медичним нормам (Р. Бедрань).

Основні підходи до збереження і зміцнення здоров'я дітей визначені у Законі України «Про охорону дитинства», Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні, Національній стратегії розвитку освіти до 2021 року, Указі Президента «Про національну стратегію з

оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація», Державній національній програмі «Діти України», програмі виховання і навчання дітей віком від 2 до 7 років «Дитина» тощо. Зокрема, у Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні поняття ціннісного ставлення до здоров'я трактується як вибіркове, відносно стале ставлення, зумовлене потребами та інтересами дитини, системою її ціннісних орієнтацій, котре визначає її особистісний сенс у ставленні до когось або чогось.

Загально визнано, що принцип природовідповідності – один із фундаментальних і системоутворювальних у педагогіці дошкільного дитинства.

На жаль, вибудувати повністю на цьому принципі освітній процес не вдалося поки що нікому.

Сплеск в останні десятиліття інтересу до етнічної культури, зокрема й до етнопедагогіки, сприяв осмисленню принципу природовідповідності в контексті уявлень українського народу, а саме відокремленню таких напрямів як етнопедагогічна закономірність, екологічне спрямування і здоров'яутворювальні технології в освіті.

За різних підходів до тлумачення принципу природовідповідності в педагогіці дошкільної освіти (а їх щонайменше 12) дослідники одностайні в тому,

що спільним для них усіх є усвідомлення єдності людини і природи, що не допускає порушення природного порядку речей.

Видатні педагоги (Я.А.Коменський, Ж.-Ж.Руссо, К. Ушинський та ін.) вказували на необхідність урахування в освіті принципу природовідповідності, розглядаючи його як основний базис розвитку людини, що впливає із самої її природи.

Відповідно до цього принципу можемо сформулювати такі тези:

- ❖ дитині притаманні природно-генетична схильність до прекрасного, прагнення до розкриття свого природного потенціалу;
- ❖ розкриття природного потенціалу відбувається не само собою, а лише під впливом певних чинників;
- ❖ розвиток дитини відбувається за принципом нескінченності, межі вдосконаленню немає.

Для дітей дошкільного віку основними умовами нормального психосоціального розвитку є:

- ❖ Спокійна та доброзичлива родинна атмосфера;
- ❖ Уважність батьків до потреб дитини, її захоплень, почуттів, підтримання емоційного благополуччя;
- ❖ Особистісно орієнтоване спілкування, адекватна позиція батьків, при цьому невимушений контроль, підтримування

дисципліни, режиму дитячого життя, забезпечення умов для гри та розвитку.

У практиці роботи європейських дитячих садочків міцно закріпився термін «педагогіка бруду». Цей не науковий термін точно визначає природовідповідність як принцип життя дитини. У нас вважається авторський термін К. Крутій «педпгогіка калабані».

Калабаня – це каламутна калюжа (земля, пісок, глина, вода). Основною складовою калабані є глина.

Найпоширеніші об'єкти, які відповідають принципам прородовідповідності та зоров'язбереження дитини є пісок та глина.

Зараз складно уявити, але пісочниць колись небуло.

Ідея належить Герману фон Арнсвальде, учневі знаменитого педагога Фрідріха Фрьобеля. У 1847 році Арнсвальде написав учителю про свою ідею: дітям було б цікаво грати з кубиками і

паличками в ящику з чистим піском., або будувати щось з вологого піску. Фрйобедь провів експеримент в одному зі своїх дитячих садків, і до початку ХХ століття пісочниці вже з'явилися в більшості європейських та американських міст.

Отже, *пісочниця*. Про події, що відбуваються тут, можна написати велику книгу, яка була б цікава далеко не тільки батькам маленьких дітей – будь-який дорослий дізнався б багато корисного про самого себе. Пісок відноситься до групи так званих неструктурованих матеріалів – це просто сипка маса речовини. Копаючи і пересипаючи його, зовсім маленька дитина бачить, що пісок легко піддається дії і в ньому можна залишати сліди своєї присутності у вигляді ямок, купок, канавок.

Потім виявляється, що з усіх видів матерії навколишнього світу саме вологий пісок податливий і слухняний дитині настільки, що він може легко підпорядковувати її своїй волі, що творить, - настає епоха Пасок.

У два-три роки для дитини надзвичайно важливо вперше відчутися себе «королем» пісочного царства, де вона може щось творити або, навпаки, знищувати. Адже це якраз вік, коли починається формування майбутніх вольових якостей, - граючи в пісочниці, дитина дослідницьким шляхом відкриває для себе силу свого наміру, коли творить.

Дії з глиною відображають несвідомий природний потяг людини до закарбованого з раннього дитинства образу материнської утробы і м'якого тіла матері. Контакт із глиною (зокрема обмазування себе) для дитини – можливість відчутися м'якістю і ніжністю матеріалу, на дотик дуже подібного до шкіри. Діти інтуїтивно обирають цей матеріал не тільки для ігор, а й для свого здоров'я.

Глина як «творчий» матеріал – волога і податлива – дозволяє «скульптуру» пробувати, переробляти, м'яти і знову витягати ті чи інші елементи фігурки. Пошуки дитини, яка працює з глиною, наочні й виразні. Цей процес пошуку потрібного рішення Є. О. Фльоріна й назвала «експериментуванням».

Отже, є сенс віднайти невеличке місце поруч або в самій пісочниці для ігор із глиною. Для цього буде необхідна вода. Зробити свою «калабаню» - що може бути найкращим подарунком для дитини на прогулянці?

Доцільно пропагувати серед батьків способи загартування та зміцнення здоров'я за допомогою природніх ресурсів тієї місцевості, де вони проживають.

Улітку випадає чудова нагода провести свято калабані разом з родинами. У багатьох країнах світу проводять «Фестивалі бруду». Захід цей надзвичайно веселий та кумедний і захоплює не тільки дітей, а й дорослих. Чимало приємних відчуттів викликає ліплення глиняних скульптур та танці в багнюці. До речі, глина швидко змивається, бо не розчиняється у воді.

Ідеальний дитячий майданчик повинен бути подібним до того середовища, в якому дитина житиме коли подорослішає. Але зараз це зробити не можливо.

Суспільство змінюється занадто швидко, зміни ці непередбачувані, і ми можемо зробити одне – дати дитині можливість грати так, як їй хочеться, долаючи свої страхи.

Батьки можуть тримати дитину у стерильному середовищі, але вона виросте і все одно зіткнеться з бактеріями, брудом, твердою землею, гострими кутами.

Нам треба допомогти дитині пристосуватися до умов життя, а не оберігати від них. Навіть нетривалі, але постійні контакти з мікроорганізмами, бактеріями та алергенами сприяють стимуляції та «навчанню» імунної системи дитини.

Ми використовуємо глину, пісок та інші природні матеріали як засоби збереження, зміцнення, розвитку здоров'я дитини.

Зі своїми дітьми я проводжу такі ігри та заняття: «Каміння у житті людини», «Кам'яна мозаїка», «Сад камінні», «Вежа камінців», «Рідне місто на піску», «Вгадай на дотик», «Про що говорять камінці», «Камінці: різні і схожі», «Знайомі незнайомці», «Де живуть камінчики» та багато інших.

Реалізовувати принципи природовідповідності та здоров'язбереження потрібно як впродовж усього навчального року так і під час літнього оздоровлення дітей.

Середовище і простір мають бути безпечними, розвивальними і комфортними для всіх учасників освітнього процесу – і для дітей, і для педагогів, і для батьків.

Головне завдання Дитинства – удосталь награтися!

8. Теорія розвитку винахідницьких завдань (ТРВЗ) в розумовому розвитку дітей дошкільного віку

(за Г. Альтшуллером)

Проблема розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку стає все більш актуальною. Зміни, що відбуваються в нашій державі, зумовлюють необхідність виховання покоління, зорієнтованого на розв'язання складних інтелектуальних проблем.

У світовій педагогічній практиці існує цілий ряд технологій з розвитку творчого мислення дітей. Нинішні високі вимоги до якості навчально-виховного процесу у дошкільному закладі зумовили виникнення та впровадження ТРВЗ (теорія розв'язування винахідницьких задач). Основи цієї технології розроблені інженером і письменником-фантастом Генріхом Сеуловичем Альтшуллером. Його послідовником і продовжувачем Михайлом Наумовичем Шустерманом ТРВЗ було впроваджено спочатку в роботу школи, а потім і дошкільних навчальних закладів.

Оптимізувати навчальний процес, підвищувати ефективність обсягу та форм роботи з дошкільниками вже неможливо, керуючись лише традиційними, а інколи (відверто кажучи) застарілими методами та прийомами виховання та навчання дітей дошкільного віку. З 1987 року ТРВЗ активно використовується в роботі педагогічними працівниками дошкільних закладів Росії та України.

В останній час як головне концептуальне питання педагогіки постала проблема формування творчої особистості. Вирішення її науковці і практики вбачають у посиленні ролі, передусім, - теорії розв'язування винахідницьких задач.

Наукові дослідження засвідчують, що сутність даної методики та її принципові відмінності від інших освітньо-виховних технологій полягають у тому, що вона ніяк не є догмою, застарілою методикою.

ТРВЗ – точна наука, яка має і свою галузь дослідження, і свої інструменти.

Г.С. Альтшуллер визначає наступні основні завдання своєї методики: «ТРВЗ перетворює вироблення нових технологічних ідей в точну науку, розв'язування винахідницьких завдань – замість пошуків «всліпу» – будується на системі логічних операцій».

ТРВЗ створює принцип, який допоможе знайти вихід з будь-якої ситуації, а реалізація творчих здібностей ґрунтується на використанні різних методів творчого мислення.

Деякі засоби розвитку нестандартного мислення можна використовувати під час самопідготовки дітей на заняттях, прогулянок, екскурсій, виховних заходів тощо. Застосування цих засобів розкриває технологію розумового процесу, виховує наполегливість, самоповагу, самостійність мислення.

Виділяють *методи творчого мислення*, а саме : 1. *Метод спроб і помилок*. Суть методу полягає у розв'язанні проблемного завдання через добір різноманітних варіантів рішень.

2. *Метод контрольних запитань*. Цей метод є удосконаленим варіантом методу спроб і помилок, а також одним із методів активізації творчого мислення. Метою методу є: за допомогою навідних запитань підвести дітей до виконання поставленого завдання.

3. *Метод фокальних об'єктів* або Метод каталогу – є одним із методів активізації творчої думки, який допомагає зняти психологічну інерцію й віднайти оригінальні вирішення. Визначається будь-який реальний об'єкт з метою його вдосконалення.

За допомогою методу фокальних об'єктів розв'язуються такі завдання:

- ✓ Придумати щось нове, видозмінюючи або поліпшуючи реальний об'єкт.
- ✓ Познайомити дітей з чимось новим або закріпити раніше отримані знання, розглядаючи предмет з незвичного боку.
- ✓ Проаналізувати художній твір або картину.
- ✓ Скласти розповідь чи казку про об'єкт, який розглядається.

Зазначений метод можна використовувати під час таких видів роботи:

- ✓ Розглянути всі словосполучення: знайти для них реальний аналог у природі, придумати фантастичний об'єкт.
- ✓ Пригадати, у яких творах художньої літератури зустрічаються аналогічні предмети.
- ✓ Обрати одне із словосполучень і скласти про нього описову розповідь.
- ✓ Складаючи розповідь про об'єкт у фокусі, використати дібрані визначення.

Найбільш відомим методом, який дає змогу зняти психологічну інерцію й отримати нові ідеї у мінімальний термін, є «мозковий штурм». Це побудований особливим чином колективний пошук нетрадиційних шляхів розв'язання проблеми.

4.Метод синектики. Синектика – поєднання різнорідних несумісних елементів, передбачає застосування 4-х прийомів, які ґрунтуються на аналогіях: прямій, особистій (емпатія), символічній, фантастичній.

Розрізняють такі види прямої аналогії:

- 1) Аналогія за формою.
- 2) Компонентна аналогія.
- 3) Функціональна аналогія.
- 4) Аналогія за кольором.
- 5) Аналогія за ситуацією та станом явищ та предметів.
- 6) Аналогія за властивостями.
- 7) Комплексна і пряма аналогія.

Розвиваючи та комбінуючи різні види прямої аналогії, Г.Буш запропонував так званий метод гірлянд та асоціацій. Використовуючи метод гірлянд та асоціацій, можна дізнатися, що найбільше сподобалося чи запам'яталося дітям на святі, на прогулянці, у дитячому садку, у вихідний день.

Фантастична аналогія дає змогу відмовитися від стереотипів, піти невідомим раніше шляхом. Вона здатна будь-яку ситуацію перенести у казку, використати чарівництво, тобто уявити, яким чином вирішили б цю проблему казкові персонажі.

Дошкільнята висловлюють незвичайні ідеї, якщо запропонувати їм описати, як вони собі уявляють:

- казковий дитсадок;
- казкове заняття, прогулянку, обід;
- фантастичний вихідний, вечір, свято.

У таких описах діти інтуїтивно передають свої потаємні думки та бажання.

Помічено, що навчання нової справи або закріплення якихось навичок відбувається більш продуктивно, якщо робочу ситуацію перенести у казку.

5. *Функціонально-вартісний аналіз* – метод зменшення виробничих витрат; для дошкільнят – запитання «Що й навіщо? Що можна робити ним? Чим може слугувати?».

6. *Моделювання маленьких чоловічків (ММЧ)*. Ігри з використанням „маленьких чоловічків” допоможуть пояснити й змоделювати внутрішню

будову предметів і речовин, фізичну суть явищ і процесів, що відбуваються у живій та не живій природі (наприклад, як з води утворюється пара). Суть методу полягає в тому, що потрібно уявити: всі речовини, предмети, об'єкти, явища складаються з безлічі маленьких чоловічків, причому живих, мислячих. Вони можуть пересіватися або виконувати якісь дії; ті, що утворюють тверду речовину або предмет, міцно тримаються за руки, і щоб роз'єднати їх треба прикласти певні зусилля. Цей метод допоможе у доступній формі пояснити дітям процес перетворення різних речовин і навіть утворення електричного струму.

В основу навчання покладено головні принципи методики ТРВЗ:

- розв'язання суперечностей;
- системний підхід (вміння бачити навколишній світ у взаємозв'язку всіх його елементів);
- вміння віднайти необхідний у даній ситуації резерв.

Педагоги-дошкільники помітили, як у дітей зникає страх діяти з будь-яким предметом, використовувати його не тільки за прямим призначенням, але й за знайомими якостями роботи – новий винахід.

Підгалузь ТРВЗ - розвиток творчої уяви (РТУ), яка вже трансформувалась у самостійну науку, що допомагає дітям і дорослим розмірковувати, шукати, самостійно розв'язувати

свої проблеми. Предмети і явища стають багато функціональними, що відразу вирішує безліч проблем у грі, побуті, спілкуванні.

Виявлено, що ТРВЗ у дошкільному навчальному закладі має кілька *напрямків*:

- а) естетична діяльність;
- б) образотворче мистецтво;
- в) складання казок;
- г) розв'язування казкових завдань.

Основною ідеєю ТРВЗ є творчість в усьому – у постановці запитань, прийомах їх розв'язання, подачі матеріалу. Кожен день роботи з дітьми за цією методикою – це пошук, знахідки.

Головне у розвивальному навчанні – дати змогу висловитись, не перебивати, навіть якщо відповідь неправильна. Найважливіше те, що дитина працює в атмосфері свободи мислення і творчості.

Виявлено, що робота з ТРВЗ у дитячому садку проходить у п'ять етапів і визначається такими послідовними завданнями:

завдання першого етапу:

- навчити дитину знаходити і розв'язувати суперечності, не боятися негативного в об'єкті та явищі;
- навчання системного підходу, тобто бачення світу у взаємозв'язку його компонентів;
- формування вміння бачити і використовувати навколишні ресурси.

На *другому* етапі необхідно вчити дошкільників винаходити (наприклад, на заняттях з конструювання можна запропонувати придумати новий стілець). На цьому етапі навчання діти за допомогою ТРВЗ „оживляють“ предмети та явища, приписують одним якості інших і навпаки, а також відкидають непотрібні і знаходять найкращі варіанти.

Третій етап – вирішення казкових завдань і придумування казок. Треба навчити кожну дитину уникати сумного закінчення казок, не змінюючи при цьому сюжету, складати нові казки на основі добре відомих.

Четвертий етап – використовувати нестандартні оригінальні рішення, спираючись на набуті знання та інтуїцію, дитина вчиться знаходити вихід із будь-якої життєвої ситуації.

П'ятий етап ТРВЗ – це проведення бесід з вихованцями на історичну тему. Дітям варто пропонувати прослідкувати історію виникнення книги, олівця, стола, вчити логічно обґрунтовувати свої вимисли.

Приклади дидактичних ігор та завдань за методикою теорії розв'язання винахідницьких завдань.

Дидактична гра «Що у крузі»

Мета: формувати системне бачення світу.

Хід: круг це: група, дитячий садок, місто, країна, планета, Земля.

Дітям пропонують називати, що входить у даний круг. Наприклад: групова кімната: роздягала: шафи, лави, стільчики, одяг, взуття, двері, вікно, штора і т.д.

Дидактична гра «Машина часу»

Мета: вчити дітей фантазувати, познайомити з прийомами універсалізації.

Хід: вихователь пропонує перенестися за допомогою машини часу у майбутнє чи у минуле, у жарку країну чи на північ, пофантазувати про те, що можна там побачити, які труднощі доведеться подолати під час подорожі.

Дидактична гра «Що без чого не буває»

Мета: закріпити знання про взаємозв'язок явищ, об'єктів, предметів.

Хід: діти повинні дати відповіді на запитання про взаємозв'язок явищ, об'єктів, предметів.

Дидактична гра «У весняному лісі»

Мета: вчити дітей системного аналізу.

Хід: дітям пропонуються предметні картинки із зображенням звірів, птахів, рослин, необхідно розповісти про зміни, які відбуваються з даним об'єктом навесні.

9. Робота з вихователями

Ділова гра «Нехай земля квітує всюди – природу збережімо!»

Мета: спрямувати діяльність педагогічного колективу на формування всебічно розвиненої особистості з екологічною свідомістю та загальнолюдськими якостями; навчати дітей свідомо ставитися до оточуючого світу, розуміти особливості предметів і явищ природи; здійснювати посильні заходи з охорони і збереження природних багатств, практично застосовувати набуті в дошкільному закладі знання та вміння щодо збереження навколишнього.

Завдання:

- визначити разом з педагогами сутність поняття «збереження природи»;
- збагачувати знання педагогів про особливості використання нетрадиційних форм роботи з дітьми з даного питання;
- проаналізувати погляди науковців щодо екологічного виховання;
- створювати умови щодо активізації творчих здібностей педагогів, стимулювати їх до використання інновацій.

План гри:

Вправа «Шифрувальники» (визначення поняття «Збереження природи»).

Бесіда: «Нехай земля квітує всюди – природу збережімо, люди!»

1. Гейм «Темна конячка».
2. Гейм «Заморочки з бочки».
3. Гейм «Театральні етюди».
4. Гейм «Далі, далі...».
5. Гейм «Музична пауза».
6. Гейм «Долаємо стереотипи».
7. Гейм «Лист від представників природи».

Хід проведення

Ведуча: Доброго дня, шановні колеги. Сьогоднішню зустріч я хочу розпочати віршем Т.Пушкарьової:

Рідна природо, тобою пишаюсь,
Жадібно фарби та звуки ловлю...
Перед земною красою схиляюсь,
Цей дивний світ я безмежно люблю.

Вважаю, що Ви здогадалися про що піде мова у ході нашої сьогоднішньої зустрічі.

Пропоную розділитися на 2 підгрупи методом дитячої лічилки. Підгрупи займають свої місця.

Погляньте, будь ласка, на дошку і прочитайте словосполучення (Збереження природи). У кожній літері цього словосполучення зашифровані слова, які означають, що треба зробити, щоб наша земля була в небезпеці. Вам необхідно дібрати по одному чи декілька таких слів на кожну літеру та скласти коротеньку розповідь з цими словами. Перша команда працює зі словом «збереження», друга – «природи». Переможе та команда, яка придумас більше слів та складе змістовнішу розповідь.

Оцінювати Вашу роботу сьогодні будуть: завідувач та практичний психолог. (Педагоги розв'язують завдання).

Бесіда: Мабуть, не існує на землі людини, я не захоплювалася б мальовничими краєвидами, не вдихала б із насолодою аромати квітів, не дивувалася б усьому незвичайному й чарівному, що дарує нам матінка Природа. Наша планета потребує постійного піклування й оберігання, до чого й спонукають людство активісти влаштовувати різноманітні заходи, приурочені цьому.

Запитання до вчителів: Які заходи Ви проводите зі своїми вихованцями в повсякденному житті та приурочені до свят?

Найбільша кількість свят припадає на місяць квітень: Міжнародний день Землі; міжнародний день птахів; День навколишнього середовища). А чи знаєте ви історію святкування дня Землі?

Засновником свята вважають Джона Мортон, адміністратора американського штату Небраска, який у ХІХ столітті оселився на Дикому Сході та помітив, що колоністи масово вирубують дерева, а на їх місці масово виростають нові будівлі. Перспектива залишитися серед піску та скель не тішила. Тому Джон Мортон запропонував землякам один день на рік присвячувати озелененню їхнього міста. Ідея знайшла прихильників серед населення. Так виник День дерева, у який було висаджено близько мільйона дерев та кущів. І лише

в 1970 році, День дерева був названий Днем Землі та набув статусу національного свята. А міжнародного статусу свято офіційно набуло в 2009 році з ініціативи ООН.

Час невпинний, і наше життя плине дуже швидко. Люди вже й не помічають, як дерева, що півстоліття милували око, раптом зникають, а на їхньому місці зводять офісні будівлі та торгово-розважальні комплекси. Можливо, катаклізми та зміни клімату – це її намагання привернути до себе увагу?

Запитання до вихователів: Як можуть піклуватися про природу діти-дошкільники? (очистити від сміття прилеглу територію, посадити дерево на власному подвір'ї, полити квіти на підвіконні, погодувати домашніх тварин тощо).

Гейм «Темна конячка»

Ведучий загадує загадки обом командам одночасно. Їх треба відгадати швидше за команду суперника.
Загадки:

Це і краса, і здоров'я, і захисник, і постачальник сировини.(Ліс).

Без рук, без ніг, а будинок будує. (Пташка).

Посади дерево – подякують люди, а зрубаш дерево –(проклянуть люди).

Що то воно: у воді водиться, з хвостом родиться, а як виросте, хвіст відпадає (Жаба).

Гейм «Заморочки з бочки»

Ведучий пропонує представникам команд по черзі «діставати» з бочки запитання і відповідати на них. (Додаток 1)

Гейм «Театральні етюди».

Ведучий запрошує по 3 представники від кожної команди в зону «імпровізованої» сцени та роздає їм конверти з листівками, де зазначено об'єкт чи явище природи, які треба зобразити у формі пантоміми. Команда суперників має відгадати, який саме об'єкт чи явище їм показали.

Завдання для I команди: їжак, дятел, дощ.

Завдання для II команди: папуга, жирафа, сніг.

Гейм «Далі, далі...»

Ведучий ставить командам по черзі серію запитань. За 1 хвилину треба дати якнайбільше відповідей. Якщо команда не знає відповіді, то каже: « Далі, далі».. Час визначається за допомогою пісочного годинника.

(Додаток 2)

Гейм «Музична пауза»

Ведучий пропонує по черзі кожній команді «наспівати» мотиви українських народних пісень про природу, природні об'єкти чи явища. На якій команді гра зупиниться та команда і стає переможцем.

Гейм «Долаємо стереотипи»

Ведучий пропонує визначити негативні наслідки відомих стереотипів у змісті екологічного

виховання дошкільників та знайти шляхи їх подолання. (Додаток 3)

Гейм «Лист від представників природи»

Ведучий роздає командам конверти із завданням:

- Довести корисність жаб у листі «Лист від Жабки»
- Довести корисність мухоморів «Лист від Мухоморчика»

Переможе та команда, яка назве більшу кількість аргументів. (Додаток 4)

Гейм «Домашнє завдання».

Ведучий по черзі запрошує представників команд до презентації:

- «екологічно корисного бутерброду»;
- вітамінного напою.

Підведення підсумків

Ведучий надає слово журі. Підбиваючи підсумки журі враховує злагожденість у роботі, винахідливість, ерудованість, творчість та почуття гумору.

Додатки

Додаток 1

- В якому віці діти починають чергувати в куточку природи?(старший вік).
- З якого віку треба починати виховувати любов та бережне ставлення до всього живого?(від народження).

- Яка форма роботи з екологічного виховання проводиться з дітьми щодня?(спостереження).
- З чого починається ознайомлення дітей з природнім об'єктом? (з розглядання).
- Який вид ігор використовується для ознайомлення дітей з природою? (дидактичні ігри).
- Який вид заняття із ознайомлення з довкіллям завжди проводиться на природі? (екскурсія).

Додаток 2

Запитання до першої команди:

- Як називається рослинний світ? (Флора)
- Як називаються місця для рідкісних тварин та птахів? (Заповідники)
- Група птахів? (Зграя)
- Наука про птахів? (Орнітологія)
- Хто автор картини «Ранок у сосновому лісі»? (Іван Шишкін)
- Відома передача про тварин? («У світі тварин»)
- Орган слуху? (Вуха)
- Який газ виділяють зелені рослини? (Кисень)
- Процес споживання рослинами вуглекислого газу та виділення кисню? (Фотосинтез)
- Як називається водна оболонка Землі? (Гідросфера)
- Як називають шкідливі рослини? (Бур'ян)
- Чи має запах чиста вода? (Ні)

- Як називається стрибуча зелена комаха? (Коник)
- Що таке Асканія-Нова? (Заповідник)
- Як називається хатинка птаха? (Гніздо)
- Як ще називають календулу? (Нагідки)
- Яку рослину називають квіткою сонця? (Соняшник)
- У жіночому роді – зброя, а в чоловічому – південна рослина? (Граната – гранат)
- Назва якої рослини – група крові? (Череда)
- З якої рослини виготовляють ментолову олію? (З м'яти)

Запитання до другої команди:

- Як називається тваринний світ? (Фауна)
- Книга – каталог рідкісних тварин та рослин? (Червона книга)
- Підземна частина рослини? (Корінь)
- Група риб? (Косяк)
- Яка наука вивчає все про собак? (Кінологія)
- Хто автор картини «Шпаки прилетіли»? (Олексій Саврасов)
- Метеорологічні умови, властиві певній місцевості? (Клімат)
- Куди впадає річка Дунай? (у Чорне море)
- Орган зору? (Око)
- Як називається повітряна оболонка Землі? (Атмосфера)

- Пристосування організмів до нових умов існування? (Адаптація)
- Що зображує художник, коли пише пейзаж? (Природу)
- Вони бувають і дикі, і домашні? (Тварини)
- Де мешкає лисиця? (У норі)
- Головним джерелом забруднення повітря є: АЕТ, ТЕС, чи ГЕС? (ТЕС)
- Як називається метелик жовтого кольору? (Лимонниця)
- У якої рослини є зуби, і голова? (У часнику)
- Кущ, що символізує Україну? (Калина)
- Назва якої трави є назвою ляльки? (Петрушка)
- Коли температура тіла у горобця вища: взимку чи влітку? (Однакова)

Додаток 3

- *Людина – цар, володар природи.*(У дітей слід сформулювати уявлення про людину як органічну частку природи).
- *Тварини та рослини є шкідливі, небезпечні та корисні.*(Формувати в дітей уявлення про те, в природі всі живі організми співіснують у гармонії. З позиції екології всі тварини та рослини є ланками одного ланцюга, і кожна з них виконує свою незамінну роль у природі).
- *Необхідно охороняти природні об'єкти, тому що вони приносять користь людині.*(Природа

самоцінна, і охороняти її треба насамперед від бездумного втручання людини).

- *Людина має вдосконалювати природу, допомагати їй та примножувати її скарби.* (Природа живе за власними законами, без допомоги людини. «Поліпшувати природу можна лише там, де людина своїм втручанням у природне середовище вже порушила екологічну рівновагу. У природних умовах будь-яка діяльність людини має враховувати закони самої природи).

Додаток 4

Лист від Жабки

Важко нам, жабам, жити на цьому світі. Ніхто нас не любить, не цінує та не поважає. Всі вважають нас гидкими та не красивими. А про те, що ми корисні, мабуть, ніхто й не знає..

Лист від Мухоморчика

Красивими нас вважають на перший погляд. А коли близько підйдуть, роздивляться, то відразу нехтують: топчуть, ламають, ногами жбурляють.

А ми ж ой як потрібні в природі!

10. Анкетування для педагогів «Екологічне виховання»

1. Чи актуальна в наш час проблема екологічного виховання? Обґрунтуйте свою думку.

---

2. В яких видах діяльності впроваджується екологічне виховання дошкільнят?

---

3. Які методи і прийоми Ви використовуєте під час екологічного виховання?

---

4. Назвіть основні компоненти розвивального предметного середовища, яке можна використати під час екологічного виховання?

---

5. Як можна виховати співчуття, співпереживання та бережливе ставлення до природи і дітей дошкільного віку?

---

6. Яка робота проводиться з батьками?

---

7. Чи потребуєте Ви методичної та практичної допомоги з даної проблеми? Якої саме?

---

11. Консультації для батьків **Формування природничо-екологічної** **компетентності дошкільників**

Набуття природничо-екологічної компетентності дошкільників відбувається в різних видах діяльності та потребує практичного засвоєння дітьми системи доступних природничих знань.

Даючи дітям загальні знання про нашу планету, про природні умови України: ґрунти, води, клімат тощо, слід пам'ятати: природне довкілля менш знайоме сучасній дитині, ніж предметне. Вона орієнтується в ньому лише з допомогою дорослого. Динамічність природного довкілля вабить, але його причинно-наслідкові зв'язки з власним буттям дитина самостійно визначити не може.

У ранньому та дошкільному віці діти інтенсивно набувають знань та чуттєвого досвіду, які використовують, аби розрізнити природний і штучний світи та відповідно діяти в них. Спираючись на конкретне сприймання дітьми природних явищ і об'єктів, дорослі мають допомогти їм пізнати природу в певній системі, одним із компонентів якої є краса. Системне ознайомлення дітей з явищами і об'єктами природи, їх взаємозв'язками і красою дасть дітям змогу збагнути, відчутти і полюбити природу.

Виховання у дітей любові до рідної природи слід починати з розвитку їхніх сенсорних відчуттів, формування системи знань про об'єкти та явища

природи, перенесення набутих знань у сферу практичної діяльності. Адже не можна любити те, чого не знаєш, не розумієш, боїшся.

Батьки мають усвідомлювати, що діти сприймають довкілля через призму бачення дорослого. Самостійно малюки майже не звертають уваги на більшість об'єктів «неживої» природи та рослинного світу. Їхню увагу зазвичай привертають лише рухомі, цікаві своїм зовнішнім виглядом та поведінкою тварини, рідше — рослини. Тому треба допомогти дитині помітити хмари, ґрунт, траву, дерева, навчити розрізняти і пізнавати їх під час практичної діяльності, у грі, казці.

Спостерігаючи за природою, діти дошкільного віку ставлять безліч запитань. Дуже важливо своєчасно задовольняти цікавість дітей. Адже дошкільний вік є найсприятливішим для того, щоб навчити дітей не лише ставити запитання, а й уважно слухати відповіді. У процесі пізнання діти навчаються озвучувати свої спостереження і робити найпростіші висновки. У цьому віці інтерес до явища, за яким дитина спостерігає, є короткотривалим, тому заохочувати до спостережень за природою краще під час цікавої гри, праці, навчання.

Завдання батьків при ознайомленні дітей з природним довкіллям:

- збагачувати естетичні враження, розвивати інтерес до природного оточення;

- зближувати дітей зі світом об'єктів та явищ, серед яких вони перебувають щодня;
- розвивати сенсорні відчуття та збагачувати чуттєвий досвід;
- сприяти розвитку мислення і мовлення, формуванню системи початкових знань про доступні об'єкти та явища природи;
- розкривати можливості для самостійного застосування набутих знань у грі, праці, нескладному експериментуванні;
- сприяти формуванню моральних почуттів;
- формувати потребу у дбайливому ставленні до природи.

Природа як чинник всебічного розвитку

Взаємодія дітей з природним довкіллям є основою або тлом для всіх інших ліній розвитку.

Здоров'язбереження та фізичний розвиток дітей дорослі забезпечують через:

- щоденне перебування дітей на свіжому повітрі під час спостережень, ігор та праці у природі;
- розширення контактів з рослинним світом під час екскурсій та цільових прогулянок до лісу, на луки, до водойми;
- вживання свіжих соків, овочів та фруктів під час нескладного експериментування (приготування соків), дидактичних ігор (пізнати за смаком) тощо;
- додержання правил екологічної безпеки у приміщенні, де перебувають діти - провітрювання,

вологе прибирання, вирощування кімнатних рослин тощо.

Соціальний та емоційний розвиток дітей реалізують через:

- постійне спілкування з природою;
- засвоєння норм і правил поведінки в природі, дотримання їх та спонукання до цього інших;

- розвиток моральних та естетичних почуттів засобами природи - спілкування дитини із соціальним та природним середовищем розвивається від вузько прагматичного («хочу», «дай») до альтруїстичного рівня;

- збагачення естетичних вражень під час спостережень, цільових прогулянок, екскурсій;

- забезпечення можливості відтворити свої почуття та враження у діяльності - образотворчій, ігровій, комунікативній тощо.

Творчий розвиток дітей реалізують через:

- ігри, які організовують діти з різними об'єктами та явищами природи;

- фантазування на тему природи у зображувальній діяльності та художній праці;

- нескладне експериментування з природними матеріалами - листям, квітами, плодами.

Когнітивний розвиток дітей забезпечують через:

- засвоєння доступного обсягу знань про об'єкти і явища природи;

- розвиток сенсорних відчуттів у процесі сприймання природних явищ і обстеження природних об'єктів;

- поступове ускладнення завдань при ознайомленні з природою — від простих завдань (розрізнити і називати природні об'єкти чи явища) до складних (встановлювати зв'язки і залежності, що існують в природі);

- надання самостійності у визначенні змісту та способів пізнання природного довкілля.

Мовленнєвий розвиток дітей забезпечують через:

- спостереження за явищами природи, які супроводжують порівняннями, метафорами, епітетами, що викликають у малюків емоційні переживання, бажання наслідування;

- позначення словом назв, властивостей і якостей об'єктів і явищ природного довкілля, спонукання до активного використання цих слів у мовленні;

- відповіді на дитячі запитання пізнавального характеру - «Що це?», «Як це називається?» тощо;

- оволодіння вміннями передавати свої почуття та враження від побаченого в природі через мовлення;

- індивідуальну і колективну мовленнєво-комунікативну активність під час ігор, праці в природі, експериментально-дослідницької діяльності;

- формулювання суджень та умовиводів під час дитячого експериментування в природі.

Показники готовності дитини до подальшої природничо-екологічної освіти у школі

Можна вважати, що дитина успішно завершила етап природничо-екологічної дошкільної освіти і підготовлена до навчання в школі, якщо вона:

- має стійкий пізнавальний інтерес до об'єктів та явищ природи, виявляє позитивне емоційне ставлення до природи рідного краю;

- має уявлення про природні умови, що впливають на все живе, зокрема про такі об'єкти, як сонце, повітря, ґрунт, вода, їх властивості та значення для життя;

- помічає красу природи, вміє милуватися і захоплюватися нею, висловлювати свої почуття та враження, застосовувати набуті знання і досвід у різних видах діяльності - художній, трудовій, ігровій, навчальній;

- вміє орієнтуватися у рослинному і тваринному світах найближчого довкілля;

- розуміє взаємозв'язок між об'єктами природи, встановлює залежності між природними явищами, зокрема сезонними - може розказати не лише про те, чому відбувається зміна пір року, звідки пішли назви місяців, чому на землю падає дощ або сніг, а й пояснити причину таких цікавих явищ, як веселка, туман, віхола, град;

- усвідомлює необхідність дбайливого ставлення до природи, адже знає, що і таємничий Космос, і билінка в полі, і вона сама є частинами єдиного цілісного світу Природи;

- володіє навичками вирощування рослин та догляду за ними, вміє доглядати домашніх тварин, виконує посильні трудові доручення - поливає квіти, годує домашніх тварин тощо;

- дотримується правил екологічно безпечної поведінки;

- дбає про збереження природи, свого здоров'я та здоров'я людей, що її оточують, в міру своїх можливостей.

Ціннісне ставлення дитини до природи виявляється насамперед у її природо-доцільній поведінці, зокрема:

- в емоційно позитивному і виваженому ставленні до рослин і тварин;

- у готовності включатися у практичну діяльність;

- у дотриманні правил природокористування.

Тож бажаємо всім вам доброї і цікавої подорожі до країни Природи, де люблячі дорослі і талановиті діти у спільній діяльності реалізують власний творчий потенціал і стають щасливими.

12. Анкетування для батьків «Екологічне виховання дітей в сім'ї»

1. Чи знаєте Ви, що таке «екологія», що вона вивчає, чим займається?
_____
2. Чи відчуваєте Ви, що в дошкільному закладі ведеться робота з екологічного виховання? В чому це проявляється? (дитина просить завести тваринку, вирощувати квіти ...)
_____
3. Чи підтримуєте Ви роботу, яка проводиться в садочку? В чому це проявляється (бесіди з дитиною про природу, годування птахів, спостереження за природними об'єктами ...)?
_____
4. Чи є у Вашому домі тварини, рослини? Чи допомагає Ваша дитина доглядати за ними?
_____
5. Чи є у Вашому домі дитячі книги про природу? Які саме?
_____
6. Чи любить Ваша дитина дивитися телепередачі про природу?
_____
7. Чи знайомите Ви дітей з правилами поведінки в природі? Чи потрібно це робити?
_____

13. Досліди

ТЕМА: «ЯВИЩА ПРИРОДИ»

Мета: продемонструвати утворення веселки.

Матеріал: шланг для поливання, тригранна скляна призма.

Умови: літо, сонячна днина.

Хід досліду:

Спрямувати високо вгору дрібні розсіяні струмені води. Сонячне проміння, проходячи крізь краплі води, утворює веселку. Таке саме явище можна побачити біля водограю. На шляху сонячних променів, спрямованих у вікно, поставити тригранну скляну призму. На протилежній стіні з'явиться смугаста "зебра".

ТЕМА «ЯВИЩА ПРИРОДИ»

Мета: продемонструвати утворення грому та блискавки.

Матеріал: два твердих камінці.

Умови: затемнене приміщення.

Хід досліду:

Потерти камінці один об одний – чути потріскування й з'являться іскра. Це є у спрощеному вигляді грім та блискавка. Таке саме явище можна спостерігати під час розчісування волосся гребінцем.

ТЕМА «Я І ПРИРОДА»

Мета: продемонструвати значення зору та функцій очей.

Матеріал: два ряди стільців (або інших предметів).

Хід досліду:

- Запропонувати дітям щільно затулити очі долонями й спробувати пройти поміж двох рядів стільців. Чи легко це зробити? Потім пройти з розплющеними очима. Чи є різниця?

- Піднести розрізану цибулину до очей. Що відбувається з ними? Висновок: крапельки

цибулевого соку подразнюють слизову оболонку очей. Захищаючи око, повіки швидко кліпають, а сльози очищають очі. Так очі захищаються від зовнішнього впливу.

- Запропонувати дітям уважно розглянути очі дитини, яка сидить навпроти. Зненацька легенько плеснути в долоні перед її очима. Що вона зробила відразу? (Заплющила очі). Висновок: наш організм також знає, що найперше слід берегти очі. Адже саме завдяки зору ми дізнаємося про світ навколо нас.

- Запропонувати на хвилюку затулити очі руками. Розплющивши, розглянути в люстерко розмір зіниці. Потім протягом хвилини подивитися у вікно (сонячної днини) чи глянути на яскраве світло. За яких умов зіниці зменшуються (стискаються), а за яких збільшуються (розширюються)?

ТЕМА «РОСЛИНИ»

Мета: показати значення води для росту рослин.

Матеріал: дві прозорі банки (з водою та без води), дві однакові цибулини.

Хід досліду:

Довготривале спостереження за змінами, що відбуваються з цибулинами у банках.

Висновок: для росту рослин необхідна вода.

ТЕМА «РОСЛИНИ»

Мета: продемонструвати необхідність тепла для росту рослин.

Матеріал: дві однакові гілочки вишні (або іншого дерева), дві вази з водою.

Умови: місяці лютий, березень.

Хід досліду:

Поставити одну вазу з гілочкою в кімнаті, другу – в прохолодному місці (між рамами). Спостерігати за змінами, порівнюючи стан гілочок, порівнювати зі станом дерев на подвір'ї.

ТЕМА «ТВАРИНИ»

Мета: визначити кількість корму, необхідного для акваріумних риб.

Матеріал: акваріум з рибками, корм, плаваюча годівничка, ложечка-мірка.

Хід досліду:

Зранку насипати корму в годівничку, відміряючи його міркою. Оглянути її через 15 хвилин. Якщо корму залишилося багато або ж його не залишилося зовсім, повторити дослід наступного дня. Кількість корму вважати достатньою, коли його в годівничці залишиться небагато. Дослід повторювати два-три рази на рік.

ТЕМА «ТВАРИНИ»

Мета: з'ясувати дію органів чуття тварин.

Матеріал: різні види корму (залежно від того, яка тварина задіяна в досліді).

Хід досліду:

Розкласти перед кішкою (чи іншою твариною) закриті пакетики з рибою, м'ясом, печивом, морквою. Спостерігати, до якого з них вона підійде. Пошепки покликати тварину. Спостерігати за її діями.

ТЕМА «ЛІД»

Мета: продовжувати розширювати знання про деякі властивості води (від замерзання вона перетворюється на лід; він холодний, слизький; від нагрівання перетворюється на воду); розвивати спостережливість, допитливість. Спостереження бажано проводити в різну погоду, а також обрати такі місця на спорудах на території дитячого садка, де льодяні бурульки бувають по-різному освітлені протягом дня. Для повноти уявлень про лід доцільно залити ковзанку, наповнити посуд водою і добитися утворення льоду в різних формах і різного кольору.

Властивість 1. Твердий – слизький.

Хід досліду:

Цю властивість демонструє педагог, пропонуючи дітям ковзати по льодяних доріжках за допомогою дорослого. Твердість перевіряємо, обстежуючи льодяну бурульку або кульку на дотик, ударяючи по них будь-яким предметом. Падаючи з висоти, бурулька розбивається на дрібні кристалики, занурюється у пухкий сніг.

Властивість 2. Лід утворюється від замерзання води. Нагріваючись, перетворюється на воду.

Хід досліду:

Засвоєнню цієї ознаки сприяє утворення льоду з води різного кольору – колір води визначає колір льоду; різної форми – форма посудини визначає форму води, льоду; У разі перенесення в приміщення лід від нагрівання стає водою; при відлизі льодяні бурульки тануть під сонячним промінням.

ТЕМА «СНІГ»

Мета: вчити дітей розрізняти і називати ознаки снігу (білий, холодний, може бути пухким, розсипчастим, у разі перенесення у приміщення сніг

перетворюється на чисту або брудну воду, а вода надворі – на лід); розвивати здатність встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, виховувати спостережливість. Діти другої молодшої групи вже знають деякі властивості снігу. Розширити та конкретизувати їх слід завдяки залученню дітей до нескладних дослідів з перетворення снігу на рідину різної чистоти та прозорості залежно від забруднення снігу. Формуючи уявлення про властивості снігу за різної температури повітря, доцільно показати, як можна використовувати сніг у таких ситуаціях для ігор, розваг, праці чи дослідів тощо.

Властивість 1.

Білий – холодний. Для усвідомлення дітьми того, що «білий» не завжди означає «чистий», слід провести дослід про перетворення снігу на воду.

Хід дослідів:

Сніг взяти з кількох місць на ділянці дитячого садка. Уточнення кольору снігу провести через порівняння за кольором відомих дітям предметів (аркуш паперу, біла фарба, речі дитячого одягу, посуд тощо). Висновок діти роблять самостійно.

Хід дослідів:

Для ствердження того, що сніг холодний, дітям рекомендують винести в посудині воду різної температури і поставити у сніг. Спостерігаючи за змінами снігу навколо посудини (від тепла сніг тоне і перетворюється на воду) і температурою води в

посудині (за короткий час вода охолоджується від холодного снігу), діти роблять висновок про цю властивість снігу. Для закріплення знань провести такі досліди: у снігопад спостерігати за поведінкою сніжинок на теплій долоні, одязі дітей, спорудах на ділянці дитячого садка. Як змінюються сніжинки? Чому? У снігопад підставити обличчя назустріч сніжинкам. Що відбувається зі шкірою? Подихати на сніжинки – що змінилося? Чому? Занурити в сніг на ділянці зварене і обстежене дитьми куряче яйце (одне або кілька). Як зміниться його температура? Чому? Що трапилося зі снігом навколо яйця? Чому?

Властивість 2.

Пухкий – розсипчастий (згідно із програмою середньої групи). Цю властивість снігу діти бачать під час активної трудової діяльності – виготовлення фігур зі снігу та під час ходьби на лижах.

Хід досліду:

З пухкого снігу доцільно порекомендувати дітям зліпити снігову бабу, фортецю, колобок, сніжки, казковий міст. При цьому особливу увагу слід звернути на закріплення попередньої властивості. З'ясувати, чому по пухкому снігу не можна ходити на лижах; вслухатись у звуки, під час наступання на нього. До усвідомлення властивості – сніг розсипчастий – дітей підводять під час ходьби на лижах, через порівняння звуку від наступання на сніг – рипить, тому що ламаються замерзлі на сильному морозі сніжинки; через спроби ліпити – не

ліпиться, тому що сухий від морозу; через занурення в нього важких предметів – тонуть у снігу. Закінчити спостереження доцільно загадуванням загадок, переглядом діафільму «Про сніжки».

ТЕМА «ПІСОК»

Мета: розширити та поглибити уявлення дітей про пісок – сипкий, вологий – з вологого піску можна ліпити, пісок стає вологим, якщо його полити, після дощу, вранці від роси; розвивати допитливість, бажання пізнавати взаємозалежності у стані речей під час їх взаємодії. Ще задовго до того, як дітей цілеспрямовано ознайомлять з властивостями піску, вони пізнають їх самостійно (або під керівництвом педагога) у другій групі раннього віку та у першій молодшій під час ігор з піском на груповому майданчику чи в груповій кімнаті. Однак ці уявлення мають стихійний, неусвідомлений характер. У процесі спостережень у другій молодшій та середній групах пояснення властивостей піску супроводяться діями вихователя і дітей, спрямованими на перехід піску з одного стану в інший. Спостереження варто проводити за

різної погоди під час прогулянки дітей на свіжому повітрі.

Хід досліду:

Кожній дитині запропонувати взяти трішки сухого піску, покласти на долоні й розтерти. Чому розтирається пісок? З чого він складається? Якого розміру окремі піщинки? Якого кольору? Чи скріплюються вони у грудку?

Хід досліду:

Взяти трішки сухого піску й з висоти піднятої руки висипати його на дощечку для ліплення. Що сталося з піском? Чому? Чому на майданчику пісок розсипався по всій ділянці? Сухий пісок – сипкий.

Хід досліду:

Кожен насипає гірку піску на дощечку і змочує водою. Пісок ліпиться? Чому? А глина? Висновки діти роблять самостійно. Для закріплення та поглиблення знань дітей доцільно використовувати кадри діафільму «Про глину і пісок».

ТЕМА «СОНЦЕ»

Мета: показати рух сонця по небу.

Матеріал: Вертикальний предмет (стовп, дерево), крейда.

Умови проведення досліду: літо, сонячна днина.

Хід досліду:

Уранці визначити місцезнаходження сонця на небі за певними орієнтирами (будинки, дерева тощо) і накреслити крейдою тінь від котрогось з них. Повторити опівдні та ввечері.

Мета: показати залежність між висотою стояння сонця та кількістю його тепла.

Матеріал: ліхтарик.

Умови: затемнене приміщення.

Хід досліду:

Спрямувати світло ліхтарика на руку дитини під певним кутом, потримати 20-30 секунд, потім спрямувати світло вертикально до руки. Запитати дитину, коли було більш тепло.

Мета: та сама.

Матеріал: природні об'єкти; металеві предмети, розміщені на підвір'ї.

Умови: весна, літо, рання осінь, сонячна днина.

Хід досліду:

Визначити висоту стояння сонця (за певними орієнтирами) та відчутти на дотик температуру води, піску, різних предметів уранці, опівдні та ввечері. З'ясувати залежність між висотою стояння сонця

(проміння йде збоку чи прямо – як у ліхтарика) та кількістю його тепла.

ТЕМА «ПОВІТРЯ»

Мета: продемонструвати наявність повітря навколо нас, у воді.

Умови: звичайне приміщення.

Хід досліду:

Склавши трубочкою губи, з силою втягнути повітря. Повітряний потік "звучить" і відчувається на губах.

Увімкнути вентилятор і дати дітям відчутти рух повітря.

Опустити сухий камінець у склянку з водою. На поверхні з'являться бульбашки, наповнені повітрям.

Перекинути порожню склянку догори дном, та, тримаючи її дуже рівно, повільно занурити у воду. Чи потрапляє до склянки вода? Чому не потрапляє? Подмухати на паперовий човник. Чому він рухається?

Зважити на вагах дві повітряні кульки (одна надута, інша ні). Яка з них важча? Чому?

Мета: навчити розрізняти якісний стан повітря.

Умови: весняна або літня днина.

Хід досліду:

Звернути увагу дітей на повітря навколо, підкреслити, що воно прозоре. Запропонувати відчутти, чим воно пахне.

Звернути увагу на повітря після того, як проїхала машина.

Висновок: чисте повітря прозоре, має приємний запах або не має жодного запаху. Забруднене повітря не прозоре, воно може мати неприємний запах. Дихати бажано чистим повітрям.

Мета: продемонструвати потребу у повітрі людей, тварин.

Хід досліду:

Запропонувати дітям на короткий час затулити носа й рота рукою, а потім глибоко вдихнути повітря та відчутти, як це приємно. Покласти руки на груди й відчутти, як вони ритмічно рухаються під час дихання. Зробити те саме під час спостереження за кішкою, кролем.

ТЕМА «ГРУНТ»

Мета: навчити дітей розрізняти вологу та суху землю.

Матеріал: добре зволожена і суха земля.

Умови: літо – подвір'я, зима – куточок природи.

Хід досліду:

Запропонувати дітям взяти в руки дві жмені землі – мокрої та сухої – і стиснути кулаки.

Висновок:

волога земля м'яка, зліплюється в грудку, з неї можна витиснути воду. Суха земля тверда, при здавлюванні розсипається.

Мета: показати властивість піску пропускати воду, а глини – утримувати її.

Матеріал: три банки – одна з піском, друга з глиною, третя – з водою.

Хід досліду:

Налити у банки з піском та глиною однакову кількість води й спостерігати, як вона просочується.

Висновок: пісок пропускає воду, а глина ні.

ТЕМА «ВОДА»

Мета: навчити розрізняти стан води (холодна, тепла, гаряча, чиста, забруднена).

Матеріал: три склянки з водою різної температури, дві прозорі банки з чистою та забрудненою водою (вкинути грудочку землі).

Умови: звичайне приміщення за будь-якої пори року.

Хід досліду:

Розглянути з дітьми три однакові склянки з водою. Запитати: чи однакова вода в них? (Так, зовні однакова). Запропонувати по черзі відчутти на дотик. З'ясувати, яка температура води у склянках, як використовують різну воду.

Розглянути дві банки з водою. Запитати: чим вони відрізняються? Показати дітям, що крізь забруднену воду погано видно предмети. Підкреслити, що чиста вода прозора, не має ні запаху, ні кольору.

Мета: продемонструвати перетворення води у газоподібний стан.

Матеріал: спиртівка, сірники, прозора колба з водою, невеличка покритка з будь-якої посудини.

Умови: звичайне приміщення, обов'язкове додержання правил безпеки.

Хід досліду:

Незначну кількість води у прозорій колбі довести до кипіння. Потримати покритку над колбою й розглянути з дітьми краплі на ній.

Поспостерігати за парою і за поступовим зменшенням кількості води у колбі.

Висновок: вода від нагрівання перетворюється у дрібні крапельки (пару) й піднімається вгору.

Мета: продемонструвати нагрівання води сонячним промінням і випаровування її.

Матеріал: пласкі мисочки з водою.

Умови: літо, сонячна днина.

Хід досліду:

Вранці виставити на дворі дві мисочки з водою: одну – на сонці, іншу – у затінку. Порівняти температуру та кількість води вранці та надвечір.

Мета: продемонструвати перетворення води в різні стани: з твердого у рідину і навпаки.

Матеріал: прозора склянка, лід.

Умови: зима, морозяна днина.

Хід досліду:

Розглянути шматок льоду, покласти його в склянку й занести до приміщення. Коли розтане, знову винести на холод.

Висновок: у холоді вода перетворюється на лід, а у теплі знову стає водою. Лід, сніг – це різні стани води.

Мета: показати властивості снігу.

Матеріал: дві невеликі металеві або пластмасові банки з покриттями, наповнені водою однакової температури.

Умови: зима, морозна днина.

Хід досліду:

Виставити одну банку з водою на відкритій місцині, а другу присипати снігом. За годину порівняти воду в обох банках.

Висновок: сніг зберігає тепло.

Мета: ознайомити дітей з тим, що вода потрібна для людей, рослин, тварин; учити визначати і називати основні її ознаки та властивості (може бути чистою/брудною, холодною/теплою, розливається, ллється, капає); розвивати здатність встановлювати найпростіші зв'язки і взаємозалежності в стані речовини, спостережливість і допитливість. У дітей другої молодшої групи вже є деякі уявлення про використання води людиною в побуті, сформовані у них у першій молодшій групі. Але ці уявлення часткові, безсистемні. Під час спостережень у другій молодшій групі вихователь супроводить свою розповідь наочними засобами, що продемонструють ті ознаки і властивості, які доступні для сприймання, розуміння і засвоєння дітьми цього віку.

Властивість 1. Чиста – брудна – кольорова вода. Для порівняння доцільно використати воду з-під водопровідного крана та дощову, наливши її у прозору посудину.

Хід досліду:

У склянку з водою покласти кілька кристаликів марганцевокислого калію. Якого

кольору стала вода? Провести аналогічний дослід, додаючи інші барвники. Діти роблять висновок про зміну кольору води.

Властивість 2. Холодна – тепла вода. Порівняти температуру води, торкаючись до посудини, у яку її налито; пробуючи на смак – воду для пиття різної температури; через тактильні аналізатори – воду різної температури для миття рук і обличчя, прання лялькового одягу. За наявності відповідних умов слід залучити дітей до порівняння температури води під час ігор, плескання та виконання вправ на мілководді річки, у басейні. У середній групі спонукати водночас до порівняння кольору та прозорості води під час занурення з головою.

Хід дослідів:

Одну частину води нагріти у посудині, другу – залишити на столі без змін, третю – винести на холод. Від чого залежить температура води? Чому? Висновок діти роблять самостійно.

Властивість 3. Розливається – ллється – капає.

Хід дослідів:

Шляхом довільних дій з предметами з гладенькою поверхнею (великою тарілкою, тацею, іншим посудом, столом для ігор з водою і піском) вихователь демонструє властивість води поширюватися в різних напрямках від місця дотику до поверхні предмета – розливатися. Вода при

цьому може набувати плям різної форми і розмірів. Вода ллється єдиною цівкою з посуду з носиком (чайник, поливальниця, глечик) і кількома – з посуду, що має овальний або круглий отвір. Чому? (до самостійного висновку слід спонукати дітей 5-го року життя). Вода капає, коли рухається повільно. Доцільно провести в дощову погоду спостереження, як капає вода з даху та з предметів на майданчику, з паркану. Можна заздалегідь виставити на підставку, що дорівнює росту дітей, фанеру або дощечку довільних розмірів горизонтально до поверхні землі і спостерігати за рухом водяних крапель з чотирьох боків (під час зливи тоненькі цівки; в помірний дощ – краплі).

Властивість 4. Вода прозора. Для підведення дітей до висновку про прозорість води доцільно використати нескладний дослід: занурити у воду кілька різних предметів.

Хід досліду:

Запропонувати дітям спробувати воду на смак. Вода – без смаку. Опустити в склянку ложечку цукру (солі). Що трапилося з цукром? Сіллю? Якою стала вода на смак, в яку поклали цукор, а в яку – сіль? Від чого залежить смак води? Дітям 5-го року життя допомогти засвоїти, що одні предмети плавають у воді, інші – тонуть. Цю роботу можна об'єднати з демонстрацією властивості розчинності у воді сипучих речовин.

Хід досліду:

У прозору посудину, користуючись умовною міркою, опустити пісок, дрібні камінці, по 2-3 предмети однакової форми та об'єму, але з різного матеріалу (дерева, скла, пластмаси, паперу, тканини, воску, використовуючи послідовні дії), вчити дітей пояснювати поведінку цих предметів у воді. Чому деякі з них плавають, інші тонуть, а окремі – розчиняються, змінюючи забарвлення води? Знання властивостей спостережуваних об'єктів закріпити з дітьми в малюнках, розповідях, читанні віршів напам'ять. Для підсилення інтересу і стимулювання пізнавальної діяльності переглянути у другій молодшій групі 3-6 кадрів діафільму «Вода служить людям», у середній групі – діафільм «Дівчинка і фонтан».

14. Прислів'я і приказки про весну

- ✓ Весняний день рік годує.
- ✓ Весна ледачого не любить.
- ✓ Марець хватає за палець.
- ✓ Буває март за всі місяці варт.
- ✓ В марець не замерзне й старець.
- ✓ Уночі тріщить, а вдень плющить.
- ✓ Як буде полоз вогкий, то й буде кінь мокрий.
- ✓ До першого грому земля не розмерзається.
- ✓ Прийде тиждень вербовий, бери віз, у дорогу дубовий.
- ✓ У березні сім погод надворі: сіє, віє, крутить, мутить, рве, зверху ллє, знизу мете.
- ✓ Як почав орать, то в сопілку не грать.
- ✓ Тому горе, хто мілко оре.
- ✓ Як зорем мілко, та посієм рідко, то й уродить, дідько.
- ✓ Де оре сошка, там хліба трошки.
- ✓ Глибше орати — більше хліба мати.
- ✓ Добре ґрунт угноїш — урожай потроїш.
- ✓ Хліб на хліб сіяти — ні молотити, ні віяти.

- ✓ Казав овес: сій мене в болото — буду я золото.
- ✓ Казав ячмінь: кинь мене в грязь, то будеш князь.
- ✓ Мусій, гречку сій, як хочеш кашу їсти.
- ✓ Гречка каже: а мене хоч в золу, аби в пору.
- ✓ Не вважай на врожай, а жито сій, то хліб буде.
- ✓ Хто сіє, той ся надіє.
- ✓ До Миколи не сій гречки й не стрижи овечки.
- ✓ Сій овес у кожусі, а жито — в брилі.
- ✓ Тоді просо засівається, як глухий дуб розвивається.
- ✓ Сій вчасно, вродить рясно.
- ✓ Посій упору, будеш мати зерна гору.
- ✓ Весна — наші батько і мати, а як не посієш — не будеш збирати.
- ✓ Пізня весна не обдурить.
- ✓ Сухий березень, теплий квітень, мокрий май — буде хліба врожай!
- ✓ Сухий марець, мокрий май — буде жито, як той гай.
- ✓ Коли квітень з водою, то травень з травою.
- ✓ Як у травні дощ надворі, то восени хліб у коморі.
- ✓ Майська роса краща вівса.
- ✓ Май холодний — рік хлібородний.
- ✓ Буває погода в май: худобі їсти дай, а сам на піч тікай.
- ✓ Погода — всім вигода, а сльота — усім гризота.

- ✓ Дощ упору — золото.
- ✓ Як сіно косять, то дощів не просять.
- ✓ Буде погода, як не потече з неба вода!
- ✓ Ластівки низько літають — дощ обіцяють.
- ✓ Чайка сіда в воду — чекай доброї погоди.
- ✓ Де багато пташок, там нема комашок.
- ✓ Зозуля житнім колосом удавилася.
- ✓ Ластівка день починає, а соловей кінчає.
- ✓ Весна днем красна, а на хліб пісна.
- ✓ Весна красна квітками, а осінь плодами.
- ✓ Де цвіток — там медок.

15. Прислів'я і приказки про літо

- ✓ Літо на зиму робить.
- ✓ Прийде літо — все розмаїто, прийде зима — нічого нема.
- ✓ Бджоли раді цвіту — люди літу.
- ✓ Коли цвіте біб — трудно о хліб, а коли мак, то вже не так.

- ✓ Літом і баба сердита на піч.
- ✓ Хто літом спеки боїться, той зимою не має чим гріться.
- ✓ Хто про землю дбає, вона тому повертає.
- ✓ Буде той голодний, хто жнивами холодочка шукає.
- ✓ Хто вліті буде співати, той узимі буде танцювати.
- ✓ Влітку один тиждень рік годує.
- ✓ Не питає добрий жнець, чи широкий загонець.
- ✓ Не той урожай, що на полі, а той, що в коморі.
- ✓ Що літом ногами загребеш, то зимою руками не збереш.
- ✓ Усе тєє пригодиться, що на полі коріниться.
- ✓ Хто літом гайнує, взимі голодує.
- ✓ Що вліті вродиться, то взимі згодиться.
- ✓ Літній день за зимовий тиждень.
- ✓ Не засушиш насіння — посушиш голову.
- ✓ Готуй літом сани — а взимку воза.
- ✓ Дощ іде не там, де ждуть, а там, де жнуть, не там, де просять, а там, де косять.
- ✓ Не вродив мак — перебудемо й так.
- ✓ Казав мак: що ти за жито, що рік не вродило, та

й голоду наробило?

- ✓ А я не родив сім літ, а голоду ніт.
- ✓ У червні на полі густо, а надворі пусто.
- ✓ Яка погода в липні, така буде в січні.

16. Прислів'я і приказки про осінь

- ✓ Як листя жовтіє, то поле смутніє.
- ✓ Весна багата на квітки, а осінь — на сніпки.
- ✓ Осінь збирає, а весна з'їдає.
- ✓ Восени багач, а навесні прохач.
- ✓ Восени і в горобця є питво.
- ✓ Восени й горобець багатий.
- ✓ Осінь усьому рахунок веде.
- ✓ Як вересніє, то дощик сіє.
- ✓ Восени ложка води, а цебер грязі.
- ✓ Восени день блисне, а три кисне.
- ✓ Осінь на рябому коні їздить.
- ✓ Жовтень ходить по краю та виганяє птиць із гаю.
- ✓ Плаче жовтень холодними сльозами.
- ✓ У листопаді зима з осінню бореться.

- ✓ Як листопад дерев не обтрусить, довга зима бути мусить.
- ✓ Листопад вересню онук, жовтню син, зимі рідний брат.

17. Прислів'я і приказки про зиму

- Синиця пищить — зиму віщить.
- То сніг, то завірюха, бо вже зима коло вуха.
- Держись, Хома, іде зима!
- Прийшла покрова — сиди, чумак, дома.
- Покрова землю листом покрива.
- Як зазиміє, то й жаба оніміє.
- До завірюхи треба кожуха.
- На новий рік прибавилось дня на заячий скік.
- Мороз не велик, а стоять не велить.
- Зимове сонце, як мачушине серце: світить, а не гріє.
- Зимне тепло, як мачушине добро.
- Взимку сонце крізь плач сміється.
- Сонце блищить, а мороз тріщить.

- Сонце в мішок не зловиш.
- Так тепло, як циганові під ятером.
- Зима біла, та не їсть снігу, а все — сіно.
- Такий мороз, аж зорі скачуть.
- Зимою деньок, як комарів носок.
- Лиха тому зима, в кого кожуха нема, чоботи — ледащо, а їсти нема що.
- Вітер добрий при стозі, а злий при морозі.
- Влітку і качка прачка, а зимою і Тереся не береться.
- Грудень рік кінчає, а зиму починає.
- Грудень землю грудить, а хатинки студить.
- Сумний грудень і в свято і в будень.
- Січень не так січе, як у вуха пече.
- Січень січе, ще й морозить, газда з лісу дрова возить.
- Місяць лютий питає, чи взутий.
- В холод кожен молод.
- Так холодно, що якби не вмів дрижати, то змерз би.
- Мерзлякуватому й на печі холодно.
- Місяць лютий гостро кутий.
- Як лютий не лютує, а на весну брів не хмур.
- Якби мені та сила, що в січні, каже лютий, то я б бику — третяку роги вломив.
- Зима без снігу — літо без хліба.
- Багато снігу — багато хліба.
- Як сніг упаде, то пастух пропаде, а як розтане, пастух устане.

- Де сніг буде — хліба прибуде, де вода розіллється — сіна набереться.

За матеріалами:

« Народ скаже – як зав'яже»

18. Приказки та прислів'я про пори року та народні прикмети

- ❖ Весняний день рік годує.
- ❖ Весна красна квітками, а осінь - плодами.
- ❖ А весняночка на весну каже: «Кидай сани, бери віз та й поїдем на рогіз!»
- ❖ Весна всім красна.
- ❖ Весна днем красна, а на хліб пісна.
- ❖ Весна не за горами, вона приходить, не давши телеграми.
- ❖ Бджоли раді цвіту, а люди - літу.
- ❖ Влітку один тиждень рік годує.
- ❖ Готуй сани влітку, а воза взимку.
- ❖ Два рази в році літо не буває.
- ❖ Дріта-дріта - серед літа, прийшла зима - хліба нема.

- ❖ Кому влітку холод - тому взимку голод.
- ❖ Літо дає коріння, а осінь - насіння.
- ❖ Літо зиму годує.
- ❖ Одно літо ліпше, як сто зим.
- ❖ Буде літо, то й буде розмаїто, а прийде зима, то й хліба нема.
- ❖ Що влітку вродиться, то взимку згодиться.
- ❖ Що літом одкидаєш ногою, то взимку підбереш рукою.
- ❖ Що літом родить, то зимою не шкодить.
- ❖ Як діждемо літа, тоді нажнем жита, поставимо в копи та вдаримо в гопки.
- ❖ Восени багач, а навесні прохач.
- ❖ Курчат восени лічать.
- ❖ Осінь збирає, а весна з'їдає.
- ❖ Осінь каже: «Гнило!», а весна: «Мило, лиш би було!»
- ❖ Зима багата снігами, а осінь - снопами.
- ❖ Зима без снігу, як літо без хліба.
- ❖ Іде зима, а кожуха нема.
- ❖ І собака зимою про хату думає.
- ❖ Як у січні тріщать морози, влітку від хліба тріщатимуть вози.
- ❖ Вже лютий сніг підгриз, кидай сани, бери
- ❖ Як лютий не лютой, а на весну брів не хмур.
- ❖ Березень з водою, квітень з травою, а травень з квітами.
- ❖ Сухий березень, теплий квітень, мокрий май - буде хліба урожай.

- ❖ Квітень з водою - травень з травою.
- ❖ Два дощики в маю - повно буде врожаю.
- ❖ Майська роса - краща вівса.
- ❖ Травень холодний - рік хлібородний.
- ❖ У червні на полі густо, а надворі пусто.
- ❖ Червень тому зелениться, хто працювати не ліниться.
- ❖ Яка погода в липні, така буде й в січні.
- ❖ Як вереснів, то й дощик сіє.
- ❖ Плаче жовтень холодними сльозами.
- ❖ Як листопад дерев не обтрусить, довга зима бути мусить.
- ❖ Грудень рік кінчає, а зиму починає.
- ❖ Сумний грудень і в свято, і в будень.
- ❖ Якщо сухий грудень буває, то суха весна і сухе літо довго потриває.
- ❖ Старий рік в ноги, а новий - в пороги.
- ❖ Тріщи не тріщи, а вже минули Водохрещі.
- ❖ Як на Стрітєння півень води нап'ється, то на Юрія він напасеться.
- ❖ З Сорока Святих сорок морозів буде.
- ❖ На Сорок Святих сорока сорок паличок у гніздо положить.
- ❖ На Теплому Олексі риба хвостом лід розбиває.
- ❖ Дме вербич - кожа тербич.
- ❖ Прийде тиждень вербовий - бери віз у дорогу дубовий.
- ❖ Шити-білити — завтра Великдень.
- ❖ До Благовіщення зими не лай, а сани не ховай.

- ❖ До Благовіщення і птиця гнізда не в'є.
- ❖ У нас сьогодні Луки: ані хліба, ані муки.
- ❖ Сіно - до Юрка, а хліб - до Ілька.
- ❖ По Покрові - по теплові.
- ❖ Як Михайло закує, то Микола розкує.
- ❖ З Федора-студита стає холодно й сердито.
- ❖ Хто святкує на Пилипа, той буде голий, як липа.
- ❖ Варвара кусок ночі ввірвала, а дня приточила.
- ❖ Хто не посіяв на Богослова, той не варт доброго слова.
- ❖ На Івана Купала баба муки не мала, а на святого Петра пирогів напекла.
- ❖ Як по Петру, так і по теплу.
- ❖ Прийшов Петро - вирвав листок, прийшов Ілля - вирвав і два, а прийшов Спас - бери рукавиці про запас, прийшла Пречиста - на дереві чисто, прийшла Покрова - на дереві голо.
- ❖ У Петрівку бджоли роблять на панів, а в Спасівку на себе.
- ❖ На Бориса і Гліба берися до хліба.
- ❖ Зле на Прокопа, коли змокне копа.
- ❖ Тільки на Іллі добрі рої, а по Іллі повісь рої на гіллі.
- ❖ Спасівка - ласівка, а Петрівка - голодівка.
- ❖ Покрова накриває траву листям, землю - снігом, воду - льодом, а дівчат - шлюбним вінцем.

- ❖ В кожнім році два Миколи: на першого і Миколи не б'ває хліба ніколи, а на другого Миколи не б'ває тепла ніколи.

